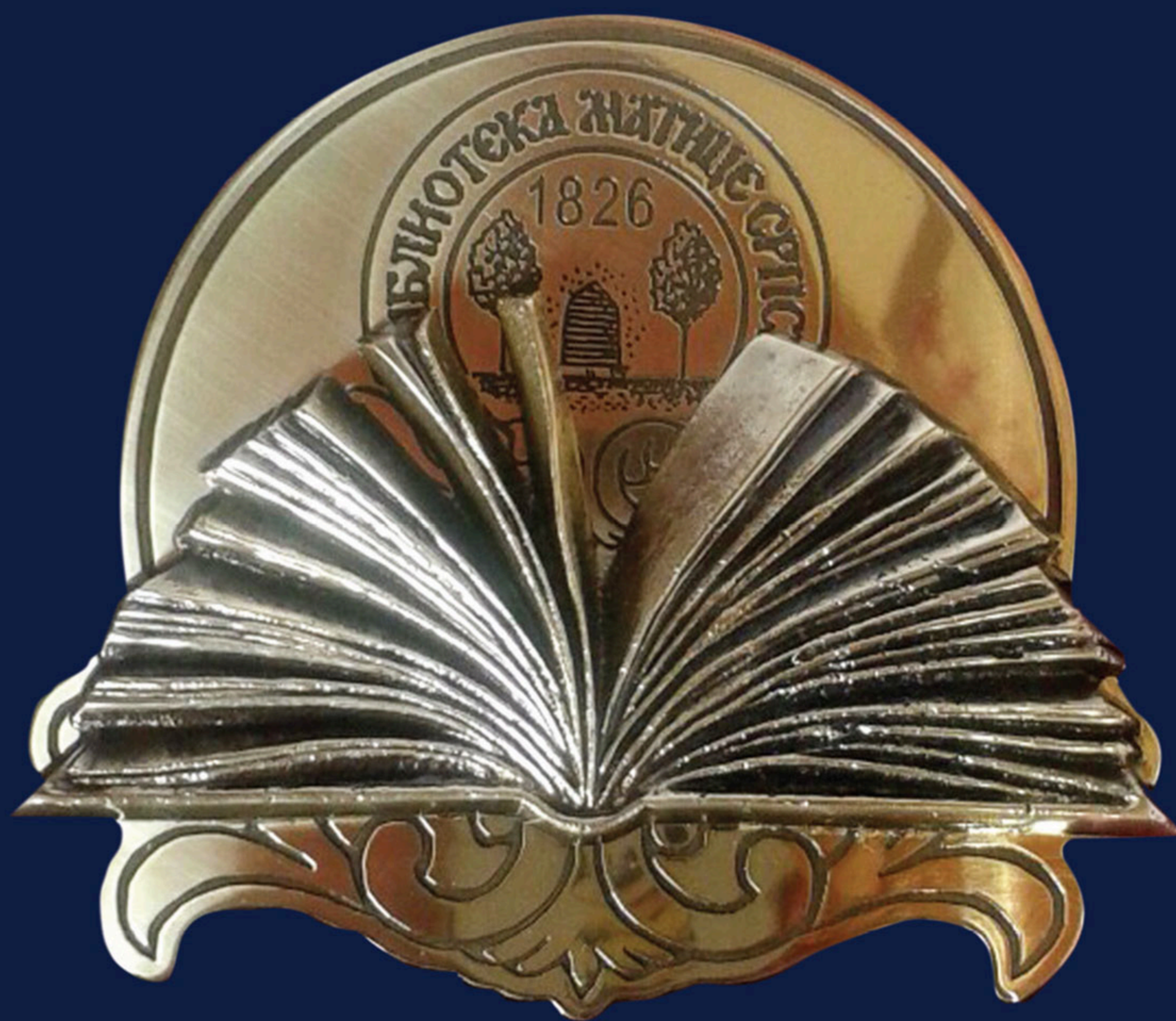

Лингвистика и славистика у делу Предрага Пипера

Лингвистика и славистика у делу Предрага Пипера

зборник радова

Златна књига БМС * 2016

Предраг Пипер је рођен 20. августа 1950. године у Београду, где је започео основно школовање, које је завршио у Сремској Каменици, а гимназију у Новом Саду (1968). Дипломирао је на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду (1973), где је потом радио као асистент (од 1974) и доцент (од 1983). На Филолошком факултету Универзитета у Београду ванредни је професор (1989) и редовни професор (1991). Магистрирао је 1975, а докторирао 1981. с темом *Заменички прилози у руском, пољском и српскохрватском језику*.

Бави се проучавањем граматичке и лексичке семантике у српском, руском, пољском, словеначком, македонском, украјинском, чешком, лужичкосрпском и другим словенским језицима, питањима опште лингвистике, историје словенске филологије и другим славистичким и лингвистичким питањима.

Био је шеф Катедре за руски језик и књижевност Филозофског факултета у Новом Саду и управник Катедре за славистику Филолошког факултета у Београду.

Предавао је на универзитетима у Москви, Петрограду, Вороњежу, Иванову, Сеулу, Сапору, Задру, Нишу, Љубљани, Скопљу.

Потпредседник је Уређивачког одбора *Српске енциклопедије*. Главни је уредник часописа *Јужнословенски филолог*. Члан је уредништава и уређивачких савета неколико иностраних научних часописа.

Као председник организационог одбора организовао је неколико међународних симпозијума: Београд (1988), Нови Сад (2005), Нови Сад – Београд (2010), Сапоро (2011).

Од 1985. године је члан, а од 2009. до 2013. председник Комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика Међународног славистичког комитета. Био је потпредседник Међународне асоцијације професора руског језика и књижевности (1986–1990). Члан је Матице српске, Српске књижевне задруге и Славистичког друштва Србије.

За дописног члана Српске академије наука и уметности изабран је 30. октобра 2003, а за редовног 1. новембра 2011. У САНУ је иницирао оснивање два одбора и био (ко)уредник шест публикација тих одбора.

Изабран је за иностраног члана Македонске академије наука и уметности 17. јуна 2015.

Признања: Плакета почасног члана Бугарског русистичког друштва (Софија, 1990), Орден пријатељства међу народима (Москва, 1990), Награда „Павле Ивић” Славистичког друштва Србије (с коауторима *Синтаксе савременог српског језика*, Београд 2007; са Иваном Клајном за *Нормативну граматику српског језика* 2014); почасни члан Славистичког друштва Србије (2012), добитник Плакете Задужбине Илије Коларца (2015), први добитник Повеље „Радован Кошутић” Славистичког друштва Србије (2016), добитник Награде „Златна књига” Библиотеке Матице српске (2016) и др.

Библиографија Предрага Пипера обухвата 39 монографија, универзитетских приручника, библиографија и приређених издања, 2 преведене књиге, око 130 издања уџбеника и приручника за основну и средњу школу (више од педесет наслова), а више од 400 библиографских јединица су студије, чланци, прикази и др.

ЛИНГВИСТИКА И СЛАВИСТИКА
У ДЕЛУ ПРЕДРАГА ПИПЕРА

зборник радова

Едиција

Златна књига Библиотеке Матице српске

Књига 1

Главни и одговорни уредник

Селимир Радуловић

Уредник

Драгана Д. Јовановић

ЛИНГВИСТИКА И СЛАВИСТИКА У ДЕЛУ ПРЕДРАГА ПИПЕРА

зборник радова

Нови Сад 2016

ДАН БИБЛИОТЕКЕ
МАТИЦЕ СРПСКЕ

Нови Сад, 28. април 2016.

Дан Библиотеке Матице српске, 28. април 2016.

Додела Награде Златна књига Библиотеке Матице српске, 28. април 2016.
(Селимир Радуловић, Предраг Пипер, Миро Вуксановић)

Селимир Радуловић

КЊИГА И СВЕТ

1.

Да ли се, гдекад, с времена на време, присетите кројача Петровича који је, својом појавом, Акакија Акакијевича, док му је овај ишао у сусрет, отерао на другу страну улице, где га је дочекао прљави димничар, незгодно закачио, зацрнивши му, притом, лево раме. Није ли, тада, овај *праведник и неканонизовани светац* изустио – пусти ме, шта сам ти скривио, *ја сам твој брат!* знајући за дарове непоништивног искуства светоотачке речи да су снажни они који су са браћом и који имају вишак смисла за све стрмине и тежине страдајућег брата. На другој страни света, присетимо се и тога, мучећи исту муку, у светогорском скиту, један од оних који *ништа немају, а све поседују*, од тихих синова земље, моли авву Макарија да га поучи како да се спаси, који му одговара да то што је ту где јесте, заправо, значи да је у луци спаса.

Али, савремено залутало и обеспамећено дете земаљско не може да побегне од тог питања – како да се спаси!? Оно није, нажалост, кључна вредност савременог света. Савремени људи, у речи боготражитеља, подсећају на *дрвене куглице* које се, међусобно, *сударају и одбијају*, у свим правцима, случајно *налећу једни на друге*, настављајући да се котрљају својим *случајним путем*. Савремени човек нема више свест о томе да се у њему *секу сви планови бића*, да смо сви удови једног тела, да је једна заједница, заправо, једна целовита хришћанска личност. Савремени човек је човек без равнотеже. Он се, разбијен, фрагментизован, без свести о Богосинству, губећи своју целовитост, наизглед усправан, урушује.

Савремени свет се, нажалост, множи и расте бројем, али не лепотом и даром живота. Он све више личи на помахнитали воз, препун слепаца, путника-намерника, који јури ка провалији. У гару и пепелу света *зјанеће пустоши* једини је смисао, заправо, *сећање на смисао*. Као да је савремени човек заборавио на живу присутност најмлађег Карамазова, који лови сваку нашу реч и проверава да ли у нама, још увек, *лелуја и гори ватрица вере*.

Стога, данас, више него икада, има истине у речима да би сва слава света нестала да Бог смртницима није подарио лек у облику књига. Александријска библиотека нас је суочила с амбицијом да будемо *свезнајући*, средњовековна књигохранилишта, будући

да су настајала при храмовима, са чињеницом да су синтеза *знања и вере*, док су нас високософистициране информационо-комуникационе технологије савременог света суочиле с амбицијом да будемо *свеприсутни*. Прва је себе видела као *центар круга ограниченог знањем светом*, друге су сведочиле целосно, а не одломљено, трећа се показала као *круг чији је центар свугде, а обод не постоји*. Било како било, и библиотеке од дрвета или папира и оне што се указују са *сабласно треперећих екрана*, сведоче о нашој вери у *ванвремену, далекосежни ред* који нејасно *предосећамо или опажамо*. То је, вероватно, стога што слова имају моћ да нам *немо пренесу* казивања оних који су одсутни и што смо, у свакој књизи коју читамо, и ми, на извештан начин, прочитани.

Књиге обесмрћују човека. Оне су оно најбоље у свету који шкрипи и прети да се сруши. Захваљујући њима сваки читалац може да *измисли своју прошлост*, да се утемељи у садашњости, да имагинира своју будућност. Шта је прошлост ако не *полица с књигама доступна свима*? Шта је садашњост ако не свитак Писма који исписује лук понад наших глава? Шта је будућност ако не неизвесни излет у свет виртуалних слика, са којег се, још радоснији, још вољнији, враћамо дому свом. Библиотеке нису само збирке књига, већ и *предачки символ*, из којег изнедрују књиге *као душе тисаца*. Оне спајају расуто, приближавају раздвојено, невидљивом враћају видљиво; оне су кључеви света, сагласно томе, и кључ наше српске и европске куће. У њима сазнајемо тајне свега што јесте, што је било и што ће бити, на земљи, на води, на небесима. Већ је речено, философија библиотеке се оверава у победи над смрћу – повратак у живот умрлих људи и минулих времена. Размена књига између појединаца и народа размена је емоција. Нема света без књиге и нема књиге без света. И свитак Писма (односно, књига) и свитак Стварања (односно, свет) дело су Божје и, кроз време, кроз историју, наше сећање и памћење, у континуитету се преплићу и укршћују – тамо где се мрсе и размрсују нити вечности. И не само то – један од највећих песника, философа и библиотекара 20. века, који је, још од дечачких дана, у очевој библиотеци, заменио *видљиви свет светом културе*, у чијем делу, колико и људи, *светле симболи као људске творевине*, бележи да човек, читавог живота, чита једну једину, јединствену, непоништиву и вековечиту књигу, и да је та јединствена, непоништива и вековечита књига, заправо, свет сами. И као што је неопходна каталогизација библиотека, вели он, тако је неопходно каталогизовати и свет – да би га, у савршеном облику, вратили Господу.

Како и колико читамо такви смо и толики људи. Узрастајући уз оно што читамо, препознајемо се по томе како читамо. Истинско читање је нови живот речи, оживљавање заустављеног даха синтаксе, поистовећење с другим. Оно чини да *дело постаје дело*, допуштајући, заправо, да оно буде оно-што-јесте, ослобађајући га, у потпуности, од писца. Оно је, будући и с ове и с оне стране разумевања, слободно

кретање, истинско *Да које се развија у непосредној садашњости*. Уз помоћ књиге, растући у пољу илузионизма, верујемо да је читав свет наше наслеђе и место нашег порекла и да се, преко лествице Писма, можемо, попут Господа, дочепати Великог времена.

Библиотека је слика онога што јесмо, она је слика и онога што нисмо; она прихвата, али и одбацује; она је избор који никог не оставља равнодушним, избор који обеснажује други избор, онај који није направљен. На извештан начин, паралелни свет који улива *сигурност и страх*, у исти мах. То каталогизовано царство имагинације има, наравно, своја ограничења – просторна, временска, естетска, али и свог *мрачног духа*, који призива *аветињску библиотеку испуњену сенима одсутних дела*. Ослушнимо дистих Вилијама Блејка –

*И ти и ја Библију читамо дању и увече
Ал' теби црно где мени бело рече.*

2.

Сећајући се 28. априла 1864. године, када је пароброд *Напредак* бечкеречког трговца Јована Форовића кренуо из Пеште у Нови Сад, носећи шездесет и један сандук књига, честитајући првом добитнику *Златне књиге Библиотеке Матице српске*, академику Предрагу Пиперу, и добитницима јубиларних захвалница, Матици српској, нашем оснивачу, поводом 190 година рада и Лази Чурчићу, једном од најистакнутијих српских библиолога, поводом 90 година живота, исказујем радост што, као рукавац велике весељенске библиотечке реке, обележавамо, по први пут, наш дан, уз обећање да ћемо се, и надаље, трудити да сачувамо оно што су наши часни преци узаконили. И уз веру да ће се слегнути облик прашине изнад наших глава и да ће се, већ данас, на Велики четвртак, населити у нас реч апостолска – да свака горчина, гнев и љутња, вика и хука, оду од нас, да се молимо да душа ојача и миром се испуни, јер – када си нам мира дао, све си нам дао!

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
НОВИ САД

MATICA SRPSKA LIBRARY
NOVI SAD

Матице српске 1, 21000 Нови Сад, Република Србија

WWW.BMS.RS
e-mail: bms@eunet.rs
☎ (+381) (021) 420 199

Matice srpske 1, 21000 Novi Sad, Serbia

Број: 0109-469/2

Датум: 15. април 2016.

ЗАПИСНИК

У сагласју с одлукама Управног одбора и одговарајућим Правилником, након јавног позива који је објављен у листовима *Политика* и *Дневник*, Жири за Награду *Златна књига Библиотеке Матице српске* једногласно је прихватио предлог који су поднели и образложили проф. др Срето Танасић, директор Института за српски језик САНУ, Милош Јевтић, новинар, и Милан Тасић, издавач, и донео одлуку да први добитник Награде *Златна књига Библиотеке Матице српске* буде

академик ПРЕДРАГ ПИПЕР,
редовни професор универзитета, водећи српски слависта,
научник с међународним угледом, библиограф.

Академик Предраг Пипер, лингвиста који је својим истраживањима граматичке и лексичке семантике у српском, руском и другим словенским језицима, опште лингвистике, историје словенске филологије, социолингвистичких проблема с којима се, између великих и малих, сусреће српски језик, граматичке норме савременог српског језика и других лингвистичких и славистичких тема, дао је трајан допринос србистици и славистици уопште. Такође, објављивањем контактних, персоналних, тематских библиографија, библиографија установа и других библиографија, као и својим уредничким и организационим радом у овој области, академик Пипер је допринео да српска славистика добије бројне репрезентативне библиографије од почетка до краја XX века, каквима се мало која земља може похвалити.

На истој седници, у петак, 15. априла 2016. године, Жири се сагласио да на свечаној академији на Дан Библиотеке Матице српске о академику Предрагу Пиперу говори академик Миро Вуксановић, председник Управног одбора Библиотеке Матице српске који је на седници 29. децембра 2015. установио да 28. април буде Дан Библиотеке Матице српске када се Награда уручује.

Награду чини повеља, округли сто о научном и библиографском делу добитника и зборник радова са округлог стола.

Чланови Жирија

Миро Вуксановић

академик Миро Вуксановић, председник

Славко Гордић

проф. емеритус др Славко Гордић

Душица Грбић

мр Душица Грбић, археограф саветник

Миро Вуксановић

ЗЛАТНА КЊИГА АКАДЕМИКА ПИПЕРА

Једна од пословица коју је често користио Иво Андрић каже да се по јутру дан познаје. Према почетку се, дакле, може препознати целина, у сваком послу, па и док се говори о признањима. Тако је и с наградом коју данас први пут уручујемо. Углед и значај награде удружено чувају онај који почаст указује и онај који је почашћен.

Награду која сада почиње да шири своја значења основала је Библиотека Матице српске, наша прва установа те врсте од националног значаја, прва јавна научна библиотека српска, једина којој је писац државне химне Јован Ђорђевић док је био Матичин секретар, дубоко у деветнаестом веку, одредио смер да се из свог оснивача развија као национална, да прима све што се објављује на српском, све што је значајно за просвећеност на словенским и, потом, другим језицима, да се из Текелијине задужбине коју је опевао Лаза Костић у Текелијануму развија као универзитетска, како се и догодило. Није могла установа која је средишно место најстаријих рукописних и штампаних књига српских, таква по броју, украсима, иницијалима, врстама ћириличних слова и позлатама на њима, учинивши да од прве частице *Летописа* из 1824. до овомесечних обавезних примерака свих објављених публикација у Србији и добијених разменом са стотинама библиотека и академија састави златни лук чија је мера око четири милиона књига, часописа, листова и других штампаних ствари, учинивши да има најбогатију издавачку делатност у својој области, у серијама са златотиском на корицама, с највећим електронским каталогом у земљи који је основа Виртуелне библиотеке Србије, правог рудника злата за истраживаче свих струка, из свих интернетисаних предела у свету, с неколико читаоница које су као суво злато за студенте и научнике који немају кућне услове за рад, ако већ нису прегледали стотине хиљада дигитализованих страница и других марљиво понуђених информација, од индекса цитираности до савременог начина лечења оштећених листова, до свега што сто и педесетак запослених, додуше бројем окрњених, по наредби, свакодневно припрема, што се у овој недовољно описној реченици не може објединити, није, дакле, могла Библиотека Матице српске основати и на свој Дан огласити награду која у себи нема именицу *књига* и уз њу придев *златна*. Зато је природан назив: *Награда Златна књига*

Библиотеке Матице српске, која у складу с особинама свих збирки свог оснивача мора да припада истакнутим научницима, књижевницима или уметницима који су значајно помогли развој библиотекарства и библиографије као основне помоћне науке.

С овако наговештеним намерама, с понављањем пословице која сабира искуство да ће се злату увек кујунција наћи, да на чисто злато рђа не приања, да добро иде на добро и да је успеху најугодније са успехом, са сећањем да свака установа као и човек има дан рођења и дан крштења, да су ти датуми за Библиотеку Матице српске 16. фебруар 1826. када је с Матицом настала и 28. април 1864. када је с Матицом из Пеште у Нови Сад пловном реком кренула, у разматрању предлога, једногласно смо дошли до имена првог добитника *Награде Златна књига Библиотеке Матице српске*, академика Предрага Пипера. Награда се разликује од других по томе што ће о добитнику бити приређен округли сто, а зборник радова приказан на данашњи дан идуће године. То је прилика да о свим областима славистике и лингвистике којима се академик Пипер доследно даје као научник првог реда, о његовом лексикографском и наставничком раду, о великом учинку у библиографији, уредничком послу и свему што је постигао, говоре одабрани стручњаци. То неће бити лако учинити, јер из књига о њему што су их приредили Милош Јевтић и неколико лингвиста, недавно, поводом 65. годишњице професора Пипера, наговештен је обим посла учесника округлог стола.

Данас, као увод, саопштићемо да је Предраг Пипер из Београда, где је рођен, као ученик прешао у Сремску Каменицу, ту завршио основну школу, потом Змај Јовину гимназију и Филозофски факултет, Групу за руски језик и књижевност, да би као ђак новосадске лингвистичке школе Милке и Павла Ивића, као доцент и шеф катедре прешао на Филолошки факултет у Београду где је редовни професор од 1991. На истом факултету је руководио Катедром за славистику и центрима за научни рад, за издавачку делатност и за српски као страни језик, написао, у више издања, први универзитетски уџбеник *Увод у славистику*, увео нове предмете, саставио школске уџбенике који имају 165 издања, предавао на универзитетима у Москви, Петрограду, Вороњежу, Иванову, Задру, Сеулу, Сапору, Нишу, Љубљани, Скопљу, учествовао на славистичким конгресима у Загребу, Софији, Будимпешти, Москви, Љубљани, Минску, на научним скуповима од којих је неколика организовао. Био је у матичној комисији за оснивање одсека за славистику у Никшићу, председник Граматичке комисије Међународног славистичког комитета, потпредседник Међународне асоцијације професора руског језика и књижевности, члан Националног просветног савета, почасни члан српског Славистичког друштва, чији је био председник, као и Комисије за синтаксу Одбора за стандардизацију српског језика.

После Александра Белића, Михаила Стевановића и Милке Ивић, од 2008. главни је уредник *Јужнословенског филолога*, основаног 1913, најугледнијег српског

часописа из области филологије; члан је уредништава и савета славистичких часописа који излазе у Вороњежу, Софији, Олштину, Скопљу, Варшави, Сапору, Берлину, Москви, Сеулу.

Професор Предраг Пипер, као редовни члан САНУ, исто као и раније док је био дописни члан, својим укупним деловањем унапређује рад Академије и њеног Института за српски језик. То чини као секретар Одељења језика и књижевности, члан Председништва и Издавачког одбора, потпредседник Уређивачког одбора Српске енциклопедије, председник Одбора за српски језик и књижевност у поређењу с другима, у одборима за савремене лингвистичке теорије и заштиту ћирилице, у пројекту за опис и стандардизацију нашег језика, у одборима за научне скупове, у уредништвима зборника, у фондовима и задужбинама, успостављајући везе са другим академијама, као њихов сарадник или као инострани члан МАНУ.

Академик Предраг Пипер је дугогодишњи члан сарадник Матице српске, члан њеног Управног одбора, ранији секретар Лексикографско-библиографског одељења, члан Одбора за књижевност и језик, Жирија за награду неговања језика, главни уредник едиције *Студије о Србима*. Дванаест година је био главни уредник *Зборника за славистику Матице српске*, „где је изградио избалансирану концепцију која је омогућила да се у континуитету сразмерно представљају значајна за српску и светску славистику истраживања”. За Матицу је с академиком Иваном Клајном написао *Нормативну граматику српског језика*, у три издања, недавно објављену, „која носи печат оригиналних ауторских теорија” и „нова достигнућа у савременој лингвистици”.

Објавио је тридесет књига, а у онима о заменичким прилозима, с почетка свог научног рада, до монографије *Језик и простор*, истичу стручњаци, „формира се његова аутентична теорија семантичких локализација”. У студијама и чланцима у књигама из лингвистичке русистике и славистике, из граматичких и језичких поређења, очигледне су оплођена радозналост и ерудиција, прецизност исказа и поетска филологија чији је оснивач у српској науци. У књигама о српском језику у кругу словенских и у процепу између великих и малих језика доминирају систематичност, указивање на опасности за нашу реч и осмишљен приступ. Испод неколико наслова окупљена су методолошка истраживања словенских језика, синтакса српске реченице, семантичке категорије и тако редом. Са сарадницима је израдио и асоцијативни и обратни асоцијативни речник српског језика. Његова библиографија има 70 посебних издања и око 400 студија, расправа, чланака, приказа и других радова у часописима и зборницима. Два пута је добио *Награду Павле Ивић*. Први је добитник *Награде Радован Кошутић*. Почасни је члан Бугарског русистичког друштва. Одликован је руским Орденом пријатељства међу народима.

Док је десет година у Матици српској био главни уредник едиције *Библиографије*, припремио је научни скуп *Српска библиографија данас* и често говорио да изузетно воли, цени и ради библиографске послове. Од некадашњег младог музичара у новосадском бенду и од војника који је радио у вараждинској гарнизонској библиотеци добили смо аутора и уредника библиографије српске русистике која, у више књига, обухвата цео двадесети век. То други немају. Осим тога, академик Предраг Пипер објавио је тридесетак библиографских радова, а међу њима је библиографска грађа за историју српске славистике на 735 страница. Као аутор контактних, персоналних, тематских и других библиографија био је ментор или члан комисија за магистарске и докторске радове из библиотекарства и библиологије, подстицао библиографски рад на Катедри за славистику, предлагао унапређење Катедре за библиотекарство и информатику на Филолошком факултету, објавио библиографије часописа чији је уредник био или и сада јесте, укључио доста младих људи и својих сарадника у библиографске послове, постао водећи библиограф међу српским научницима.

Академик Предраг Пипер, научник и библиограф, лингвиста и филолог, слависта и србиста који музиком, поезијом и одласцима на Свету Гору негује своју духовност, први је добитник *Награде Златна књига Библиотеке Матице српске*.

ЛИНГВИСТИКА И СЛАВИСТИКА У ДЕЛУ ПРЕДРАГА ПИПЕРА

Округли сто о добитнику *Награде Златна књига*
Библиотеке Матице српске, 15. новембар 2016.

Округли сто посвећен делу Предрага Пипера, 15. новембар 2016.

Округли сто посвећен делу Предрага Пипера, 15. новембар 2016.
(Драгана Д. Јовановић, Рајна Драгићевић, Милена Јакић)

Рајна Драгићевић

МЕМОАРСКА ПРОЗА АКАДЕМИКА ПРЕДРАГА ПИПЕРА: О КЊИЗИ *ЖИВОТ РЕЧИ*

1.1. Непроцењив је значај података о судбинама великих научника, њиховом систему вредности, погледу на свет, свакодневnoj рутини. Понекад нам управо такви подаци помажу да разумемо њихов научни рад или да га сагледамо из неког другог угла. Или да, просто, пропутујемо кроз „временско-просторни континуум ... тамо-амо, пре и после”, као што је то радио Милутин Миланковић, седећи у свом кабинету у удобној фотељи у Капетан-Мишином здању, и гледајући кроз „велики романски двоструки прозор”, одакле се у тим првим деценијама XX века простирао „диван видик на Дунав и преко њега. Од самог Дунава види се”, каже Миланковић у својој књизи *Кроз Васиону и векове*, „због непрекидног подизања нових грађевина, сваке године све ужа и ужа пруга, али се зато друга обала његова види до самог хоризонта”. А ноћу би Миланковић примицао фотељу прозору и кроз исте оне прозоре који и данас красе ово здање, гледао (исто ово) звездано небо. Како је узбудљива помисао на чињеницу да су се баш у том здању, у погледу загледаном кроз његове прозоре ка звезданом небу развиле неке од Миланковићевих теорија које и данас покрећу светску науку (исп. Миланковић 2008: 19–20).

Или кад Миланковић описује како се осећао након састанка са министром вера од кога је добио задатак да присуствује конгресу свих православних цркава у Цариграду, на којем је требало да изложи своју замисао о реформи календара. Изашао је на улицу и осетио, како је написао, „сав терет своје мисије”. У таквом расположењу упутио се ка Калемегдану. „Ту је пролеће већ грануло и испунило ваздух својим мирисом, који се кроз грло завлачи до срца. Удисао сам га пуним грудима и окрепио се њиме. Наслоњен на ограду шеталишта, дуго сам посматрао мирни ток Саве и Дунава и почео да са поуздањем размишљам о проблему календарске реформе” (исп. Миланковић 2008: 77). Ове речи уливају наду и осокољују оног ко треба да прикупи довољно самопоуздања за доношење стратешких животних одлука.

1.2. Ево још једног примера. Најупечатљивији опис бомбардовања Београда 6. априла 1941. године може се прочитати у мемоарима Ирене Грицкат *У лебдивом ходу*. Незаборавањ је опис певања птица у разрушеном граду након што су бомбардери

утихнули. Научни дух Ирене Грицкат тако прецизно оцртавају описи планинарења у Словенији и освајања планинских врхова. Тако су значајна њена задржавања на детаљима и придавање великог значаја ситницама: „Какав би био мој живот, који је затим текао”, пита се Ирена Грицкат (1994: 95), „без тих пегавих морки у сусеткином имању”. Па улога музике и математике у њеном животу... Све то чини сплет који је обликовао и њену научну мисао.

2. Мало је научника који су спремни да сами напишу своје мемоаре. Зато је немерљив значај књига Милоша Јевтића, који својом иницијативом за разговорима, а затим и инспиративним питањима подстиче своје саговорнике да поделе са слушаоцима и читаоцима суштинске мисли о животу и раду, за које се они после могу закачити као за путоказе на даљем путу. Проф. Пипер је назвао колекцију *Одговори* „врелом наше културне мемоаристике”.

Понекад, поглед из личне, приватне перспективе на неке важне догађаје, људе и књиге баца сасвим другачије светло на чињенице које су нам познате само из професионалне визуре. Тако је, на пример, сасвим посебна судбина књиге *Стилистика глагола* Бранка Тошовића, а о њој сазнајемо из Јевтићевих *Изазова Бранка Тошовића* у колекцији *Одговори*. Проф. Тошовић је, наиме, у грађанском рату деведесетих година изгубио све што је стекао у Сарајеву, претрпео бројне недаће и опасности, а у часовима највећих страдања и страха, охрабривао је и смиривао себе додирујући дискету коју је у току целог рата (четири пуне године) носио у цепу, а на којој је био снимљен текст његове књиге *Стилистика глагола*. У најопаснијим тренуцима, проф. Тошовић је проверавао да ли му је дискета у цепу. Тај део књиге можда не могу да разумеју чланови његове породице, али одлично могу да схвате колеге, занесењаци за науку. Каква је вредност куће, њиве, накита наспрам написане књиге! Са том дискетом у цепу Тошовић је „прошао пут од Сарајева, преко Загреба, Мајнхајма, до Вупертала, гдје ће 1995. године бити објављена књига” (Јевтић 2007: 79).

На разне начине, много говоре и фотографије објављене у Јевтићевим књигама. Шта све казују, на пример, фотографије проф. Гордане Јовановић, када се као девојчица фотографисала са бабом Милосавом или на коњу са братом Димитријем и Бранком, а Милош Јевтић то објавио у књизи *Пределу славистике* (Јевтић 2008).

3. Милош Јевтић је са академиком Предрагом Пипером разговарао три пута – 2002. године (*Из славистичке ризнице*), 2009 (*Трагом речи*), а 2015. године, пред нама се нашао и трећи разговор (*Живот језика*). *Реч унапред* за прву и другу књигу написала је академик Милка Ивић, која оцењује да су одговори академика Пипера „упечатљиво промишљени, достојанствено одмерени, они одсликавају собом интелектуално-карактерна својства свог аутора. С друге стране, сви упућени у Пиперове досадашње научне послове већ одавно нам дају за право својим меродавним оценама тих послова.

С изузетним задовољством пратим стални успон угледа свога ученика у стручним срединама других словенских земаља; имала сам, вала, кога и учити!”

У књизи *Трагом речи*, упечатљива је мисао проф. Пипера о томе како се с годинама сужава спољашњи хоризонт и проширује унутрашњи. То је мисао која истовремено радује и плаши, а полако се уверавам у њену истинитост: „У младости нам се чини да се наша знања о свету повећавају с бројем људи које смо упознали и заволели, бројем књига које смо прочитали или написали, бројем градова које смо обишли, бројем језика које смо научили... Као да је наше што год смо собом дотакли. С годинама све је мање времена за нове људе, нове језике, нове књиге и градове. То постепено смањивање спољашњег хоризонта, ако га прати проширивање унутрашњег, тај заокрет од спољашњих ка унутрашњим пределима и њиховој суштинској повезаности, може бити необично радосно откриће – колико мудрости и радости нам може дати само један град, само једна обала, само један поглед на смирај дана, само једна књига, само једна песма у њој, само један стих, најзад и само једна реч...” (Јевтић 2009: 181).

4. И књига *Живот језика* инспирише, подстиче, тера на преиспитивања, сабирања, слагања и неслагања. Томе у великој мери доприносе питања Милоша Јевтића, у којима он понекад даје и своје одговоре, подстицајне, домишљате, оригиналне. Милош Јевтић уводи, на пример, појам *наставне поетике*; износи став да идеја о објављивању радова проистиче из чињенице да постојећа задужења нису довољна да би се њима исказале све енергије појединца; да српски језик данас представља необјашњиву мешавину стране лексике и уличног говора; подстиче разговор о проблемима националних наука; о природи, о економији итд. И питања у овој књизи нуде решења, али и отварају нова питања. Постоји много тема о којима је академик Предраг Пипер изнео своје мишљење или их бар донекле додирнуо: о доброти, о трпљењу, о забораву, о вишку, о неправилној распоређености богатстава, о себичности и жртвовању као главним човековим покретачима, о томе да је важније оставити траг у другим људима него у науци; о томе да се за домовину може погинути и за писаћим столом...

Издвојићемо два питања – проблеми образовања и проблеми српског језика и србистике.

5. О образовању.

5.1. *Васпитање*. Проф. Пипер уочава једну важну, а запостављену улогу школског система, а то је улога васпитања. На неколико места у књизи истиче се да је васпитање важније од образовања: „Највећу слабост видим у томе што је ради афирмисања образовања веома потиснута, готово истиснута из образовног система идеја васпитања, која је, по мом мишљењу, важнија. Врло образован, а морално запуштен човек може бити опасан за друштво, за шта је лако наћи много примера и

у историји, и у садашњици.” И још: „Образовање без васпитања је опасно. Давно је речено *Знање надима*” (Јевтић 2015: 22).

5.2. *Професори и студенти*. Професорово виђење односа са студентима заснива се на интеракцији, на узајамном давању. Такав приступ је једини који пружа прави резултат, иако многи мисле да је *добивање* од још увек недовољно учених студената само фраза: „Велика је привилегија професорског позива то што су у близини професора стално и у већини млади људи. Многи од њих можда и не претпостављају да је процес узајамног давања и добијања у односу на њихове професоре обостран... Студенти шире на све око себе, па и на професоре, свој младалачки полет, свежину мисли и осећања, смелост суда заснованог више на бистрини ума и интуицији него на научној начитаности” (Јевтић 2015: 25). Само они који раде са младим људима знају шта значи чиста мисао младог човека, неоптерећена ставовима ауторитета – понеко право питање, сасвим спонтано постављено, које отвара сасвим нову визуру или осветљава неко питање из сасвим новог угла. „Мој главни циљ”, наводи проф. Пипер, „није да студентима уливам знање у главе, нити да их техником штапа (лоше оцене) и шаргарепе (поени које желе да добију) натерам да науче оно што је прописано, јер професор није дресер, ни тренер, ни инструктор, а студенти нису бића којима се манипулише застрашивањем и примамљивањем, нити их треба навикавати на тај модел живота, недостојан човека. Мој главни циљ јесте да студентима помогнем да заволе оно што предајем и да им помогнем да се што самосталније у тој области крећу користећи све расположиве добре изворе и не устручавајући се да о свему што желе разговарају с професорима” (Јевтић 2015: 23). Овакав став према студентима проф. Пипер је изнео и двадесет година раније, 1995. године, у првом разговору са Милошем Јевтићем: „Како године пролазе, контакт са студентима ми све више значи. С годинама професор обично има све више онога што треба дати студентима – знања и искуства – али понекад све мање онога што је обичније код студената, на приме, смисао за једноставна, интуитивна решења... Зато су, допуњујући се, они једни другима временом све потребнији” (Јевтић 2002: 31).

5.3. *О називу универзитета*. Професор предлаже да се Универзитет у Београду назове: „Универзитет *Свети Сава*, по првом српском архиепископу, утемељивачу самосталности српске православне цркве и једном од утемељивача српске државе, дипломатије, права, здравственог система, утемељивачу српске просвете и лепе књижевности. Као што у Немачкој један од најпознатијих универзитета носи име Мартина Лутера, у Шкотској Св. Андреја, у Енглеској Свете Тројице, у Бугарској Св. Климента Охридског, у Македонији Св. Кирила и Методија итд., па на њима студирају и предају припадници различитих конфесија, агностици и атеисти, тако, и још више, има основа да се Универзитет у Београду назове Универзитет *Свети Сава*” (Јевтић

2015: 21). О овом предлогу ваља размислити јер је наш универзитет заиста један од ретких који нема назив.

У све три књиге разговора са Милошем Јевтићем, академик Предраг Пипер предлаже важна решења која се односе на лингвистички живот у Србији, а приближавају нас другим земљама. Тако, на пример, још 1995. године, он је исказао зачуђеност због чињенице да у Београду не постоји Институт за славистичка истраживања, какав неке друге земље имају (исп. Јевтић 2002: 52).

Од образовања и васпитања лако се стигне до језика јер је, како каже професор, „добро васпитање много важније од образовања и темељ свему осталоме, па и идентитету и односу према матерњем језику и писму”.

6. О српском језику и србистици.

Највише пажње у књизи посвећује се различитим питањима значајним за српски језик, а то су: норма, језичка политика, манипулација језиком која је препозната као један од главних проблема, тзв. демократизација језика, питање феминизације, проблеми наставе српског језика у свету.

6.1. *Нормативна граматика и норма српског језика.* Још 1995. године, у разговору са Милошем Јевтићем, проф. Пипер жали што не постоји нормативна граматика српског језика. Он је тада запазио да нам недостају „обухватни синтетички радови о савременом српском језику какве скоро сви други словенски народи за своје језике имају” (Јевтић 2002: 46). Идеју о нормативној граматици проф. Пипер је касније и реализовао са проф. И. Клајном и тиме, у некој мери, попунио празнину у синтетичким радовима који недостају у србистици. Норма мора постојати, али не сме бити превише стриктна. То је основно начело на којем је базирана и *Нормативна граматика*. „Језичка норма је”, према проф. Пиперу, „кичма књижевног језика. Ако нам је језичка норма стабилна, онда је цела српска култура стабилна, а ако је стабилна култура, то је један од главних услова стабилности друштва у целини. Сви желимо да живимо у стабилном и добро уређеном друштву. Разуме се, то мора бити еластична стабилност, каква је неопходна за здравље и живот језика, а не некаква мртва статичност” (Јевтић 2015: 32).

„У језику смо заједно с онима који су нам и физички и духовно најближи у садашњости, прошлости и будућности, језик је израз и наше личности и суштине народа којем припадамо. Потребно је неговати свест о значају одговорног односа према језику, али и свест о начинима на који можемо неговати свој језик, а један од њих је поштовање књижевнојезичке норме.”

Доста пажње посвећено је и књизи *Нормативна граматика*. За ову прилику нагласили бисмо оно што професор сматра новинама које доноси *Нормативна граматика*: „Доноси низ нових решења, од којих су нека била објављивана у новијој научној периодици, али за сада ретко и у целовитим системским граматичким описима.

То се, на пример, односи на принципе класификације речи по врстама, концепцију појединих врста речи, типологију именских и глаголских облика, схватање простих и сложених граматичких облика, дефинисање граматичких категорија и значења, типове конгруенције и конгруенцијске класе, однос између структуре прости реченице и сложене реченице, опште граматичке одлике сложене реченице и класификацију подврста сложених реченица и др.”

Проф. Пипер је аутор неколико граматика. Говорећи о изазову писања граматике, он је још 1995. рекао: „Написати граматiku неког језика, или неки њен фрагмент, значи направити модел језичке стварности или неког њеног важнијег дела који је састављен од великог броја елемената, који је складан, функционалан и непротивуречан, укратко леп. И те лингвистичке креације, када су успешне, могу да буду фасцинантно лепе, не само могућом интелектуалном елеганцијом и хармонијом понуђених решења, него, пре свега, складом описа и тумачења језика са оним што се описује и тумачи – са језиком самим” (Јевтић 2002: 86).

Описивање језика, писање граматике, иако „многим људима који нису лингвисти може изгледати прилично досадно и сувопарно”, јесте пут ка откривању самог себе. Другу књига разговара са академиком Пипером М. Јевтић је назвао *Трагом речи* према његовом размишљању о упознавању себе кроз језичку анализу: „Право удубљивање у језик требало би да буде спуштање у властито срце – смирено, усредсређено, не као искључиво научно питање, него као најличније питање, суштинско – како то у мрежу речи хватамо бескрајно разнобојне облаке смисла и шта нас гони да тако рибаримо по небеским дубинама језика. Јер прави филолози су као људи који трагом Речи трагају за смислом свог постојања” (Јевтић 2009: 143).

6.2. *О језичкој политици.* Језичка политика је једно од кључних питања државне политике, али проф. Пипер запажа да је она у потпуности запуштена и каже: „Ми сада не само да немамо јасно дефинисану језичку политику, него немамо скоро никакву језичку политику. Држава постоји да би у сарадњи са стручњацима водила политику: економску, одбрамбену, спољашњу, научну, културну, укључујући језичку, итд. Ако држава не води језичку политику у својој земљи и у свом интересу, водиће је неко други у нашој држави, а у свом интересу. Језичка политика као укупност мера које држава предузима, у сарадњи с лингвистичким установама и појединцима, с једне стране, и политички релевантним чиниоцима, с друге, да би одредила статус језика и писама у одређеном друштву, да би штитила и култивисала тако одређени однос и усмеравала динамику његовог развоја, не може се успешно водити без јасно утврђених носилаца те политике, без добро сачињене стратегије и без планирања конкретних мера којима се та стратегија остварује (језичко планирање).” У другој књизи разговора са М. Јевтићем, проф. Пипер нуди сасвим конкретан предлог: „Требало би да држава

оформи тело које ће се систематски и дугорочно бавити језичком политиком у сарадњи са Одбором за стандардизацију српског језика, са САНУ, Матицом српском и свим другим меродавним установама и појединцима” (Јевтић 2009: 166).

6.3. *О РСАНУ*. На недавно организованом научном скупу у САНУ *Српски језик и актуелна питања језичког планирања* велику буру изазвало је размишљање проф. Пипера о будућности Речника САНУ. Након навођења разлога ЗА и ПРОТИВ промене назива овог речника, професор закључује: „Мислим да би Речник САНУ требало наставити и довршити под садашњим насловом, али да он не би требало да и следећих двадесет или више година има апсолутни приоритет у односу на све друге задатке савремене српске лексикографије, на пример, такве као што су развијање корпусне лингвистике, електронске лексикографије, израда софтвера за српски језик, терминолошких речника, различитих специјалних речника (нпр. акценатски, синтаксички, граматички и др.) Требало би, дакле, наставити, убрзати и довршити рад на великом речнику српскохрватског језика не мењајући његов наслов ни концепцију, али приоритет српске лексикографије треба да буду модерни речници савременог српског језика, а не *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*” (Јевтић 2015: 50).

6.4. *Манипулисање језиком*. У различитим акцијама које имају за циљ да се брину о српском језику и да га чувају, често се акценат ставља на скоро сасвим безначајне ствари. Од погрешне употребе црте и цртице праве се кључни проблеми српског језика. Проф. Пипер, међутим, пажњу посвећује проблему који заиста спада у највеће и најозбиљније, са далекосежним последицама, а то је манипулација језиком. Ево шта он каже (Јевтић 2015: 59–61): Манипулисање језиком се интензивно проучава, предаје на универзитетима и, нажалост, врло широко стручно примењује у јавности. Давно је рекао, пре скоро две хиљаде година, Децим Јуније Јувенал: „Шта ћу у Риму кад не умем да лажем?” (*Quid Romae faciam? Mentri nescio.*), али лагало се и много раније, и не само у Риму.

Разноврсна су искушења речи – да се нешто каже када је упутније ћутати, да се нешто оћути када треба говорити, да се слаже, оклевета, дволичи, палаца, да се неко изазове на медијску тучу у вербалној каљузи, да се говор непотребно украси непримерним фигурама или страним и ученим речима, до ласкања себи или другима, да се говорник прехвали, а неко да се оцрни или увреди, да се одужи и празнослови или да се буде намерно недоречен и нејасан, да се говори аљкаво и неразговорно, да се из лењости говори прво што падне на памет уместо да се бирају најтачније, најлепше и најумесније речи, благоглагољивост или шкртост на речима, лукава алузивност уместо отворености и груба директност говора где се тражи бираност речи, језиком се човек наводи на искушење или се језиком од неискусног опасност прикрива, језиком се и

оптужује, и лажно сведочи, и пресуђује, и куне, и куди, и псује, и непотребно обећава и богохули.

Манипулације језиком су врло разноврсне. Пре свега, између чисте истине и чисте лажи обично се протурају мешавине у којима је лаж вешто умешана у истину; медији стално усмеравају пажњу на небитно да би се скренула пажња с битног; преувеличавају се нечији пропусти или заслуге; често се манипулише лажном еквидистанцом; комуникативни простор се агресивно попуњава различитим варијантама исте лажи или различитим лажима и полулажима или да би се све релативизовало па и истина, или да би се заморила пажња циљне групе која се на крају повлачи у апатију; организује се полемика с лажним опонентом, који у ствари ради против оних за чије се интересе тобоже залаже, а не препушта своју позицију могућем правом опоненту; организује се тврда, средња и мека линија напада или тврда, средња и мека линија лажне одбране; манипулише се закаснелим признањима грешака и закаснелим извињењима; манипулише се позивањем на контекст или се стварно занемарује контекст ако некоме то више одговара; блокирају се могућности да истина дође до речи; прописују се правила комуницирања која одговарају, пре свега, једној страни; физички се уништавају аргументи истине па и они који их заступају; опоненти се морално дискредитују у јавности неоснованим оптужбама итд. Стручњаци за модерну пропаганду, као лажни пророци, не говоре оно што виде или слуте него оно у шта хоће да нас убеде.

За разлику од изузетно развијених техника манипулисања језиком у јавном или приватном дискурсу, много мање пажње се поклања проучавању и усавршавању начина како да се манипулације језиком спрече или отклоне. Када би избегавање, препознавање и одбацивање лажи било у темељима васпитања (породичног и школског), вероватно би таквих злоупотреба језика било мање. Овако, лагање на свим нивоима је постало нешто сасвим уобичајено, понекад чак симпатично, шармантно, прихватљиво (тзв. *беле лажи*), готово сви бар мало лажуцкамо, лажуњамо, полагајемо, вешто обилазимо истину, а реагујемо само на туђе најбезочније лажи, поготову ако су на нашу штету.

6.5. *Демократизација језика.* Професор скреће пажњу и на још једну појаву у српском и у многим другим језицима, а то је тзв. демократизација језика, тј. проширивање неформалног, разговорног стила на рачун свих осталих: „Демократизација језика често представља смоквин лист за његову вулгаризацију, што уосталом важи и за *демократизацију* у многим другим областима живота изван живота језика. Они који подржавају продирање сленга у књижевни језик свесно или несвесно раде не на оплемењивању, него на кварењу односа међу људима, на простачењу, што је недостојно и за човека и за његов језик.” Проф. Пипер инспиративно размишља о тзв. демократизацији језика и у другој књизи разговора са М. Јевтићем (2009: 169): „Међу

онима који говоре неким језиком као матерњим постоји и језичка елита и језички полусвет, али и средња класа. Друштва чија се висока и средња класа интелектуалаца истањила, једнако губе и своју језичку елиту и своју језичку средњу класу, па у њима доминира језик полусвета. То је само једна од последица чињенице да се земљама које пролазе кроз лажно чистишће тзв, транзиције, вулгаризација и културно осиромашење проглашава за демократизацију. Као што нам тзв. развијени свет продаје ислужену технологију, лекове којима је истекао рок трајања, супкултурне производе и сл., тако нам *продаје* трећеразредну демократију, нешто што је умногоме лажно, носи туђе име и дубоко је нездраво. Језик око нас само одражава ту општију чињеницу.”

6.6. *Феминизација језика*. Проф. Пипер је размишљао и о вештачком настајању све већег броја назива за женске вршиоце радње или носиоце занимања. Он сматра да је пажња бораца за овакво насиље над језиком усмерена у погрешном правцу. Наглашава следеће: „Тај покушај може се ставити у шири социолошки контекст, који неки виде као глобални процес феминизовања друштвеног живота, а има и сасвим јасан политички контекст, јер жене чине већину бирачког тела, које је јефтиније придобијати политичко-граматичком демагогијом (понудити им неколико стотина именица женског рода да би се осећале мање *угрожено*) уместо бољим условима за живот и рад. Када би онима који говоре српски биле потребне речи као *хирургиња, стручњакиња, преводилица* и сл., они би их спонтано створили не чекајући да им то неко одобри, нареди или да им их створи неки лингвиста ма ког пола и ма какве идеолошке припадности био. Речи као *учитељица, професорка, докторка*, и многе друге, нису настале декретом који су припремили политички подобни лингвисти него их је народ сам створио. Такве речи су говорна и језичка реалност коју нико не оспорава.

Треба размислити о женама у српском бизнису, политици, култури итд., о томе зашто се у Србији урушава породица, зашто у Србији скоро половина људи између 20. и 40. године старости живи само, зашто је скоро свака трећа мајка у Београду самохрана, зашто се у овој земљи годишње изврши више од 150 хиљада намерних побачаја итд. То су за жене много важнија питања од тога да ли ће се рећи *преводилица, хирургиња, ректоркиња, лингвистица* или некако друкчије” (Јевтић 2015: 65–66).

6.7. *Српски у свету*. Проф. Пипер скреће пажњу на још један актуелан проблем србистике, а то је питање изучавања српског језика у свету. „Пре тринаест година”, наводи професор, „Србија је имала 47 лектората у свету, а данас свега 26, док Хрватска сада има 61 лекторат, Словенија 52. Министарство финансира око 60 страних лектората у Србији, што је, разуме се, корисно, али нас ставља у парадоксалну ситуацију да држава штедро финансира афиримацију страних језика и култура у Србији, а скоро ништа не чини на унапређивању статуса српског језика и културе у свету” (Јевтић 2015: 69).

7. *Закључак*. Закључићемо једним размишљањем академика Предрага Пипера: „Не мислим, дакле, да је једини спас у економским и политичким реформама, којима бисмо све више личили на своје тлачитеље, него, пре свега, у систему вредности који смо умногоме напустили и којем треба да се вратимо, да га обнављамо и учвршћујемо. Ако се већина народа окупи око правих вредности и чврсто се за њих заложи и интелектуално, и емотивно, и оперативно, потребна решења ће се наћи. Без посвећености се ништа велико не може постићи. Свако од нас пре него што потражи кривце у другима, може се запитати да ли је учинио све што може, а пошто вероватно није, да почне од себе, барем од развијања сопствене добронамерности.”

Овој књизи, као и осталима које спадају у мемоарску прозу академика Предрага Пипера, читаоци ће се много пута враћати и сваки пут откривати у њима нешто ново. За ову прилику отворена су само малобројна питања.

Литература

Грицкат 1994: Ирена Грицкат, *У лебдивом ходу*, Нови Сад: Матица српска.

Јевтић 2002: Милош Јевтић, *Из славистичке ризнице. Разговори са Предрагом Пипером*, Београд: Београдска књига.

Јевтић 2007: Милош Јевтић, *Изазови Бранка Тошовића*, друго, допуњено издање, Београд: Београдска књига.

Јевтић 2008: Милош Јевтић, *Пределу славистике. Разговори са Горданом Јовановић*, Београд: Београдска књига.

Јевтић 2009: Милош Јевтић, *Трагом речи. Разговори са Предрагом Пипером*, Београд: Београдска књига.

Јевтић 2015: Милош Јевтић, *Живот језика. Разговори са Предрагом Пипером*, Београд: Београдска књига.

Миланковић 2008: Милутин Миланковић, *Кроз Васиону и векове*, Београд: Завод за уџбенике.

Лука Меденица

О ТЕОРИЈИ СЕМАНТИЧКИХ ЛОКАЛИЗАЦИЈА

У савременој лингвистичкој славистици семантичка категорија простора је међу највише проучаваним семантичким категоријама. „Когнитивна наука вели како је простор основно човеково искуство, као и темељни координатни систем за оријентацију” (Радовановић 2015, 25).

Когнитивна лингвистика је правац у лингвистици који се активно развија, а наш рад представља опис Теорије семантичких локализација (ТСЛ), за коју сматрамо да се развијала независно од когнитивне лингвистике, али и поред тога је неизоставни део наведеног правца. Скребцова (2011, 7) наводи да је когнитивна лингвистика званично настала 1989. године, за време Међународног лингвистичког симпозијума у Немачкој, који је постао прва међународна конференција из когнитивне лингвистике. Тада су учесници симпозијума основали Међународну асоцијацију когнитивне лингвистике (*International Cognitive Linguistics Association*) и часопис *Истраживања из когнитивне лингвистике*. Ипак, Скребцова сматра (2011, 7) да је когнитивна лингвистика у суштини настала нешто раније, а крај осамдесетих година прошлог века је време њеног процвата. М. Ивић (Ivić 2001, 179) наводи да су главни утемељивачи савремене когнитивне лингвистике Роналд Ланакер и Џорџ Лејкоф, а да су њихова теоријска уверења обелодањена 1987. године, која представља значајан датум у историји лингвистике.

„Принципи ТСЛ¹ изложени у Пипер 1997² подударају се с неким од темељних принципа когнитивне лингвистике, па је, с обзиром на то, разумљиво што се ТСЛ види као теорија која је комплементарна основама когнитивне лингвистике (в. Д. Војводић у: Јужнословенски филолог 1998, LIV, 212), односно као једна од теорија когнитивне лингвистике (в. Норецку у: *Jazykovedny časopis*, 2000, 1, 48). На сродност ТСЛ с неким од основних појмова когнитивне лингвистике експлицитно је упућено у другом издању те књиге (2001) указивањем на рефлекс когнитивне оријентације као психички корелат принципа наткатегоријалне локализације у ТСЛ. Међутим, посматрана у својој развојној линији, ТСЛ је почела да се уобличава независно од когнитивне лингвистике, ако не и пре ње. Проблемска блискост ТСЛ у њеним почецима (који још нису могли имати статус теорије) са правцем који је касније назван когнитивна лингвистика

1 Теорија семантичких локализација (све фусноте у оквиру овог цитата су наше).

2 Мисли се на *Језик и простор* (1997).

може се видети у раду о психолингвистичким основама опозиције „унутра/споља” као могућем конститутивном фактору система семантичких категорија (Пипер 1984), али и раније. Додирне тачке ТСЛ с радовима од којих је део ушао у корпус основне литературе из когнитивне лингвистике показане су у 1988³, у раду у којем је на позадини прегледа основних верзија локалистичких интерпретација језичких факата скициран основни појмовни апарат теорије семантичких локализација, али у закључку, у вези са проучавањем просторних метафора у језику, изнето и следеће уверење: „This would open up the perspective for localism to develop from a linguistic theory into a broader epistemological one” (Piper 1988b, 258). „Тако је, почевши да се оформљава паралелно са когнитивном лингвистиком и независно од ње, ТСЛ временом постала једна од теорија блиска когнитивној лингвистици, ако не и једна од теорија која припада кругу шире схваћене когнитивне лингвистике” (Пипер 2006, 23–25).

П. Пипер (1977–1978, 2001) сматра да би просторни однос могао бити дефинисан као одређивање места једног објекта у простору путем утврђивања његовог односа према другом објекту. Да бисмо такав однос описали што прецизније, неопходно је разликовати *објекат локализације*, *локализатор* и *оријентир* (Пипер 1977–1978). У реченици *Телефон је на столу* именица *телефон* је објекат локализације, именица *сто* је локализатор, а предлог *на* нам указује да је у питању површина стола, те је оријентир у нашем примеру површина локализатора. Објекат који се просторно одређује је објекат локализације, објекат којим се просторно одређује објекат локализације је локализатор, а однос у простору између објекта локализације и локализатора је оријентир. Објекат локализације се одређује у односу на простор и без оријентира, преко локализатора, али је тај однос изражен у односу на простор уопште, па се тако објекат локализације одређује преко оријентира на простор локализатора. Оријентир може бити и неки други део локализатора, на пример, простор изван локализатора.

У том аспекту просторног одређивања објекта локализације највећу улогу у његовом одређивању у односу на простор има *оријентир*, те се такав однос може назвати *оријентационим односом*.

Поред односа објекат локализације – локализатор – оријентир, релевантан нам је и податак о томе да ли објекат локализације мења свој однос према локализатору, тј. да ли објекат локализације мења место у простору. У случају да га мења, неопходно је утврдити какав је смер његовог кретања у односу на локализатор. Имајући у виду однос објекта локализације према оријентиру разликујемо приближавање оријентиру (адлативност), удаљавање од оријентира (аблативност), пресецање оријентира (перлативност) и одсуство промене односа између објекта локализације и локализатора (локативност).

У том аспекту просторног одређивања објекта локализације највећу улогу у његовом одређивању у односу на простор има податак о кретању/мировању, односно

³ Односи се на *Language in space and space in language* (Piper 1988).

смеру кретања у односу на локализатор, те се такав однос може назвати *кинетичким односом* (Пипер 1977–1978, 2001).

Дакле, Пипер (2006, 22) сматра да се у оквиру ТСЛ исказивање појединих граматичких и лексичких значења описује и објашњава у светлу изоморфности и изофункционалности семантичких категорија, чији су облици испољавања многобројни случајеви изражавања непросторних значења средствима са примарно просторним значењима. Аутор наводи следеће примере: *на празник, на паузу* као *на степеник, на полицу*. Пипер (1997, 2001) наводи да концептуални апарат теорије семантичких локализација, између осталог, обухвата: 1) појмове у вези са оријентационом страном у локализацији, као што су: интралокализација/екстралокализација, центар/периферија, проксималност/дисталност и др. 2) појмове који су одређени динамичком страном локализације, а то су: локативност, као неизраженост динамичности, према транслативности, која може бити изражена кроз адлативност и аблативност, или без ограничења такве врсте, као што је случај са перлативношћу; 3) елементарни ситуативни оквир семантичке категорије (локализатор, објекат локализације и оријентир).

Посебно нам је интересантно да сагледамо које термине користи П. Пипер у енглеском језику, а у томе ће нам највише помоћи рад *Language in space and space in language* (Piper 1988). Дакле, аутор истиче да су три елемента кључна у одређивању просторног значења: „(1) the object of localization, (2) the localizer (the means of localization) and (3) the actualizer of the relationship between (1) and (2), for witch the term orientation point seems suitable” (Piper 1988, 248). Тако у реченици, како аутор наводи, *The letter is in the box*, реч *letter* представља the object of localization (објекат локализације), *box* представља the localizer (локализатор), а предлог *in* представља orientation point (оријентир), који је, у овом примеру, унутрашњост (interior) кутије. Поред тога, оријентир може бити и неки други део локализатора: outer surface (*The letter is on the box*), space outside the localizer, defined by some part of it (front of the localizer: *The letter is in front of the box*). Пипер истиче да наведени примери указују на то да постоје два основна типа оријентира: inner and outer orientation point. Оба типа имају огроман број облика, који се најчешће означавају предлозима, префиксима, али и прилозима са просторним значењем. Затим аутор (Piper 1988, 249) истиче да не морају сва три елемента бити експлицитно изражена у оквиру реченице: *Dawn is rising now in China; The letter is inside; Она долази субота вече ('She comes Saturday night)*.⁴

Пипер (Piper 1988) поред термина *објекат локализације* (the object of localization), *локализатор* (the localizer) и *оријентир* (orientation point) издваја и *static/dynamic aspect*, а конкретно: *The man is on the bridge* (locativity), *The man is coming onto the bridge* (adlativity), *The man is going off the bridge* (ablativity), *The man is going across the bridge* (perlativity).

⁴ Последњи пример се односи на дијалекатску реченицу у српскохрватском језику *Она долази субота вече* (Piper 1988, 249–250).

У закључку овога рада треба истаћи да проблемска блискост ТСЛ са Когнитивном граматиком Р. Ланакера и Семантиком простора Л. Талмија још један је у низу доказа који сведоче у корист тврдњи да ТСЛ, свакако, представља једну од теорија когнитивне лингвистике, премда се развијала независно од ње.

Литература

Пипер, Предраг. „Заменички прилози са значењем места и правца у руском, пољском и српскохрватском језику”. *Зборник за филологију и лингвистику* (1978): 63–82.

Пипер, Предраг. *Заменички прилози у руском, пољском и српскохрватском језику: докторска дисертација*. Нови Сад, 1982.

Пипер, Предраг. „О когнитивнолингвистичким и сродно усмереним проучавањима српског језика”. У *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*, 9–46. Уредник Предраг Пипер. Београд: САНУ, 2006.

Пипер, Предраг. „Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику”. *Прилози проучавању језика* 13–14 (1977–1978): 13–14.

Радовановић, Милорад. „У простору лингвистичке славистике” У *Зборник научних радова*. Поводом 65 година живота академика Предрага Пипера, уред. Људмила Попович, Дојчил Војводић и Мотоки Номаћи, 25–34. Београд: Филолошки факултет, 2015.

Скребцова, Т. Г. *Когнитивная лингвистика: курс лекций*. – СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2011.

Ivić, Milka. *Pravci u lingvistici 2*, deveto izdanje dopunjeno poglavljem „Lingvistika u devedesetim godinama”. Београд: Библиотека XX век, Ћигоја штампа, 2001.

Piper, Predrag. *Jezik i prostor*. Београд: Библиотека XX век, 2001.

Piper, Predrag. „Language in space and space in language”. U *Yugoslav General Linguistics*, Selected, edited, and introduced by Milorad Radovanovic. 241–263. Amsterdam: John Benjamins, 1988.

Piper, Predrag. „О психolingвистичким основима опозиције унутра/споља као могућег контативног фактора система семантичких категорија”. – У: *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije* 7–8, 283–291, 1984.

Piper, Predrag. *Zamenički prilozi (gramatički status i semantički tipovi)*. – Novi Sad: Institut za strane jezike i književnost, 1983.

Милан Тасић

О ТЕОРИЈСКОЈ НОРМАТИВНОЈ ЛИНГВИСТИЦИ ПРЕДРАГА ПИПЕРА

Нормативна лингвистика је увек заузимала важно, а у појединим историјским тренуцима и најважније место у укупним лингвистичким истраживањима у једној средини, на јужнословенском простору нарочито. О томе добрим делом сведочи и чињеница да су се водећи и најутицајнији лингвисти бавили нормативном лингвистиком – у српској лингвистици Александар Белић, Павле Ивић, Михаило Стевановић, Јован Вуковић, Митар Пешикан, Иван Клајн, затим Егон Фекете, Драго Ћупић, Богдан Терзић, Бранислав Брборић, у хрватској Људевит Јонке, Мате Храсте, Далибор Брозовић, у руској В. В. Виноградов итд. У ову лингвистичку дисциплину Предраг Пипер улазио је постепено, имајући стално у виду да је „примењена теоријска лингвистика развијенија од теоријске нормативне лингвистике” (ПИПЕР 2008: 446), а да стабилност практичних решења умногоме зависи од теоријских основа на којима стоје.

У сложеним социолингвистичким приликама какве су владале на јужнословенском простору у последњој деценији XX века, које су додатно усложњавале узавреле националне страсти, најпре је требало сагледати место *српског између великих и малих језика* и одговорно се поставити према „изазовима сужавања и смањивања” (ПИПЕР 2003: 42). Социолингвистичка истраживања Предрага Пипера била су уједно усмерена и на анализу стања говорне културе, а њена највидљивија особина – *запуштеност* – посматра се „као наличје запуштености српског народа на почетку XXI века и у много чему другом, као одраз његове духовне, културне, здравствене, демографске, политичке и сваке друге запуштености” (ПИПЕР 2003: 72). Предраг Пипер упозорава да је пут ка однегованој говорној култури дуготрајан процес, да је за њега потребна *стратегуја* – лингвистичко-политичка – како би се спречио „расап српског језика”, који треба да се развија „као добро неговани словенски и европски језик с богатом традицијом и јасном самосвојношћу” (ПИПЕР 2003: 75–76). Није без значаја ни чињеница да академик Пипер инсистира на томе да у радовима посвећеним говорној култури морају, поред практичних, бити заступљена и теоријска истраживања, дајући свој допринос како упућивањем на основне проблеме, тако и важним напоменама о томе како писати о питањима језичке културе.

Социолингвистичке прилике деведесетих година прошлог века нису биле сложене само због објективних прилика, већ и због изразитог нејединства српских лингвиста које је прерасло у раздор и сукобе. Овај сукоб, који је и раније тињао – популистичком реториком пребачен ван граница научних чињеница и доброг укуса – на површину је испливао с правописним тројством, односно појавом трију, међусобно несагласних, ауторских правописа. Преко средстава информисања у јавност је унета правописна збрка, иако је ортографска норма до тада била релативно најстабилнији, па и једини кодификовани инструмент стандардног језика. Истовремено, иако је правопис само један вид писмености (додуше, најуочљивији, зато је неуједначеност ортографских решења најмање и пожељна), у јавности је представљан као најважнији, а аутори су у њему обрађивали и граматичка, и лексичка, и стилистичка (?!), и многа друга питања језичке норме, којима у оваквим приручницима није место.

Свему томе допринела је и незаинтересованост државе и непостојање меродавних и ауторативних тела, која би разрешавала актуелне проблеме језичке норме (и политике), озваничила ставове и решења и обавезала на њихово поштовање. Недопустиво правописно тројство прекинуто је одлуком Министарства за науку и културу да се као нормативни озваничи *Правопис српскога језика* Матице српске, који су као аутори потписали Митар Пешикан, Мато Пижурица и Јован Јерковић, мада је било сасвим јасно да је то дело, у ствари, научно утемељење за будући правописни приручник. Такође, 1997. године основан је Одбор за стандардизацију српског језика, са 19 чланова¹, који се успешно устоличавао као тело меродавно за језичка питања, иако је трпео непримерене нападе. Прва деценија његовог рада биле су златне године деловања Одбора за стандардизацију, послови нормирања савременог српског језика постају предмет планирања, а резултати долазе један за другим. Објављен је низ дела која или имају стандардолошки карактер или пружају солидно научно утемељење за језички стандард: *Обратни речник српскога језика* Мирослава Николића, *Творба речи* у два тома Ивана Клајна, *Синтакса савременога српског језика – проста реченица* групе аутора у редакцији Милке Ивић, *Фонологија српскога језика* Драгољуба Петровића и Снежане Гудурић, *Лексикологија* Рајне Драгићевић, измењено издање *Правописа српскога језика* у редакцији Мата Пижурице, једнотомни *Речник српскога језика* у редакцији Мирослава Николића и *Нормативна граматика српског језика* Предрага Пипера и Ивана Клајна.

¹ Чланове Одбора за стандардизацију српског језика именовали су оснивачи: три академије наука и ум(ј)етности (САНУ, ЦАНУ и АНУРС), осам филолошких/филозофских факултета с катедрама за српски језик (Београд, Нови Сад, Крагујевац, Ниш, Косовска Митровица [испрва је то био Филолошки факултет у Приштини, који је касније измештен у северни део Косовске Митровице], Никшић, Источно [испрва Српско] Сарајево, Бања Лука), као и три установе од нарочитог значаја за проучавање и неговање српског језика (Институт за српски језик САНУ, Матица српска и Српска књижевна задруга).

Нормативна граматика српског језика, данас је то сасвим јасно, дошла је као круна у још незавршеном процесу описивања и стандардизације савременог српског језика. Она је прворазредни догађај у српској науци о језику јер: а) граматички проблеми издвојени су из правописне проблематике; б) теоријски је утемељена у прегнантном и јасно изложеном Уводу, који сублимира практична искуства, теоријска истраживања и специфичности српских социолингвистичких прилика; в) претходио јој је *отис* и вишедеценијско састављање картотеке акутних језичких недоумица; г) иако садржи низ теоријских новина, којих није било у ранијим граматицама српског језика, па ни у граматицама других словенских језика, задржана је добро одмерена веза с граматичком традицијом; д) нормативна решења не доносе нагле заокрете, већ се изнијансираним прелазима настоји ускладити традиционална граматичка норма с најновијим развојним тенденцијама које диктирају медији, велики језички центри (Београд и Нови Сад) и брз и неконтролисан уплив страних језичких утицаја.

Предраг Пипер у неколико наврата, не без разлога, подвлачи важност успостављања стабилности књижевнојезичке норме, која зависи од бројних и лингвистичких и ванлингвистичких чинилаца. Јер, од ње даље „у доброј мери зависи стабилност књижевног језика, као што од стабилности књижевног језика доста зависи стабилност националне културе, и као што у крајњој линији од стабилности националне културе доста зависи укупна друштвена стабилност у неком друштву” (ПИПЕР 2008: 450–451). Наравно, овде се мисли на *еластичну стабилност*, синтагму коју је увео и дефинисао Виљем Матезијус (*O požadavku stability ve spisovném jazyce*, 1932) у Прашкој лингвистичкој школи као плод критичког преиспитивања језичке културе и језичке правилности. Језичка норма мора остати отворена за новине које доприносе извршавању његових функција у свим функционалним стилевима, али не по сваку цену, већ новине које не нарушавају његову укупну стабилност. Пошто је језик жива категорија, његов развој се не може и не сме зауставити на развојном степену у коме се нормира. Матезијусово начело еластичне стабилности декларативно је широко прихваћено међу српским лингвистима (и не само међу њима), али практична решења, а посебно начин на који су увођена у праксу, у последњих четврт века не само што то не потврђују, већ су у потпуној супротности с њим. Стабилност српске језичке норме додатно је нарушавана честим изменама понуђених нормативних решења, а погрешно схваћена *еластичност* из начела Прашке лингвистичке школе прети да доведе до претеране отворености српске језичке норме за *новине*, *новотарије*, па и *којештарије*, чиме се, заправо, опет нарушава *стабилност*.

Оптimalни степен кодификованости јесте задатак који академик Предраг Пипер поставља и себи и другим кодификаторима (ПИПЕР 2008: 453). Иако се не може тачно одредити степен оптималности, са сигурношћу се може говорити о

штетности и превелике и недовољне кодификованости језика. Док прекодираност води ка униформности и укалупљавању израза или, још горе, обимност и сложеност нормативних решења могу бити толики да их већина говорника игнорише, дотле недовољна кодираност препушта језик стихијном развоју. Понешто се може препустити добром обичају, али огромна већина језичких појава мора бити обухваћена нормативним препорукама. Тиме се смањује јаз између књижевнојезичке норме и живог језика, који се мора *ослушкивати*, *посматрати* и *проучавати*, али се добрим и одмереним решењима може и *каналисати*.

С тим у вези је свакако и степен нормативне исправности исказа, односно потребе да се нормативни квалификатори типа: *неправилно је*, *није-него*, *боље-него*, *не допушта се*, *не препоручује се*, *допушта се*, *препоручује се*, *правилно је* и сл. садржински дефинишу, уједначе и систематизују како би се избегла произвољност како у њиховој употреби тако и у тумачењу (ПИПЕР 2008: 455). Иако не даје експлицитна решења за дефинисање садржаја нормативних квалификатора, Предраг Пипер указује на поуздан пут којим се до решења може доћи. Ненаметљиво али убедљиво сугерише се да се нормативна лингвистика не мора увек видети као синоним за проскриптивну лингвистику, а фина разликовна нијанса која се успоставља има за циљ колико да оправда широку лезу градираних нормативних квалификатива и прошири предмет нормативне лингвистике, толико и да направи отклон према лингвистима који нормативна решења темеље једино на проскриптивној традицији, без слуха за језичку реалност. Додуше, томе су добрим делом допринеле и навике корисника језичких приручника и саветника, који од кодификатора очекују готова решења у форми *правилно је* – *није правилно*, а употребу других квалификатора доживљавају као недоречености и мањкавости књижевнојезичке норме.

Као један од важних и трајних задатака нормативне лингвистике Предраг Пипер види едуковање говорних представника о томе шта је нормативна лингвистика и какво је њихово место у дискурсу нормативне лингвистике. Уводе се три условно раздвојене улоге важне за квалитет књижевнојезичке норме: „кодификатори”, „едукатори” и „реализатори”, уз инсистирање на њиховој комплементарној улози (ПИПЕР 2008: 448). Ово никако не треба разумети као скидање бремена одговорности с језичких стручњака, већ као прерасподелу терета кроз указивање на чињеницу да стабилност књижевнојезичке норме не зависи једино од њих. Односно, уколико постоји незадовољство квалитетом језичке културе, узроке не треба тражити само у недовољно доброј нормираности књижевног језика, већ и у одсуству довољно добре едукације – што је код нас несумњиво случај – а у одсуству едукације наравно да неће бити ни ваљане реализације.

Кључна реч Предрага Пипера када говори о питањима нормативне лингвистике и језичке културе јесте *стратегија*. Додуше, пре би се у нашим прилакама могло говорити о *одсуству дугорочне стратегије* научног и културног развоја, чији је део и нормативна лингвистика. С обзиром на одсуство друштвене бриге о језику и нивоу језичке културе, права је срећа што опште стање језичке културе није толико лоше да се не може поправити. Жеља за добром реализацијом постоји, она се види и у високим тиражима популарних језичких приручника и саветника, али недостатак организоване едукације прети да поништи сваки с напором и без потпоре постигнути резултат. Нажалост, најмање развијену свест о значају у нормативном дискурсу имају они који би се као добри реализатори могли наћи и у улози едукатора – а то су новинари. Када се мисли на драматичан пад говорне културе, мисли се у првом реду на говор медија, недопустиво подсмешљив став према онима који су узорни реализатори, чиме се лоше језичке навике шире и укоренењују. У ситуацији када је брига за егзистенцију доминантна, породица је све мање васпитни и едукативни стуб, а настава српског језика у школама остаје непромењена упркос упозорењима језичких стручњака да се или мора одвојити од наставе књижевности или прерасподелити и на основну и на средњу школу.

Наравно, Предраг Пипер све то сагледава и у оквиру шире слике коју пружа *стратегија језичке политике у Републици Србији*, односно опет њено одсуство (ПИПЕР 2014). За утврђивање и дефинисање стратешких циљева језичке политике и још више за њихово спровођење одговорна је држава, која овај посао не може обавити без помоћи струке, као што без помоћи државе лингвисти не могу успешно обавити послове језичког планирања (ПИПЕР 2016: 10). И док су и лингвистичке установе, и појединци окупљени око њих, показали и озбиљност и одговорност упозоравајући колику штету због тога трпи култура у целини, држава ни у једном тренутку није показала спремност да језичкој политици посвети дужну пажњу. А можда никада као данас нису били потребнији осмишљени потези у домену планирања *језичког статуса*², а послови на планирању *језичког корпуса* имали би тако пуни ефекат. Ако занемаримо покушаје – не без подстицаја споља, чини се – да се потреба за нормативном уређеношћу језика обезвреди, као и да се дијалекатска база књижевног језика промени, или управо и због таквих настојања која немају широко упориште ни у јавности ни међу стручњацима, нормативно уређење српског језика примарна је обавеза и политике и струке.

Посебно питање је како ојачати институционалну основу нормативне лингвистике, која сопствени ауторитет може обезбедити кроз ауторитет: а) институција које стоје иза одређених одлука или решења, б) аутора нормативних приручника и в) издавача нормативних приручника. Од снаге ауторитета добрим

² О терминолошком одређењу термина *језичко планирање* (*планирање језичког статуса* и *планирање језичког корпуса*) в. у: РАДОВАНОВИЋ 2004 и РАДОВАНОВИЋ 2014.

делом зависе и *акцептација* (прихватање), и *имплементација* (примењивање), и *експанзија* (ширење), и *култивација* (неговање), што нас враћа на (недопустиво игнорантски) однос државе према језику, који је предуслов сваке друге културне и укупне стабилности у друштву. Одговарајућим законским решењима у области издаваштва, просвете, медија, али и свих других сфера службене употребе језика и писма, напори које су лингвисти учинили са своје стране брзо би постали уочљиви. Не мора се све чинити казнама, може и подстицајима – пореске олакшице, на пример, издавачким кућама који књиге објављују на ћириличком писму и медијима који у својим програмима исто то чине, увођење језичке лиценце за све којима је језик основно средство рада (просветни радници, новинари, судије³...), буџетско финансирање Одбора за стандардизацију српског језика⁴ и крупних пројеката који се под његовим окриљем реализују⁵ итд.

Теоријски део нормативне лингвистике ваљало би допунити и принципима нормирања језика. Добро осмишљени и широко прихваћени принципи представљају битан предуслов за решавање и крупнијих питања (нпр. често помињана, али никада прихваћена реконструкција акценатске норме) и тзв. језикословних ситница, као и за уједначен приступ различитим нормативним проблемима. Ови принципи, између осталог, морали би се темељити на *планирању* (како статуса тако и корпуса), *верификацији*, *јасности* и *прецизности* у нормирању, *свеобухватности* у анализи с осећајем за системску уређеност, *аналогии* у коришћењу аргумената (аргументација коришћена у једном случају мора се уважити и у сличним ситуацијама) итд. Њима би, несумњиво, без изузетка, требало додати и *Мерила језичке правилности* онако како су их навели и образложили аутори *Српског језичког приручника* (Ивић и др. 2004: 51–64), дајући смернице како нормативистима тако и онима који би сопствену језичку културу желели да издигну на виши ниво.

Како је нормативна лингвистика у највећој мери усмерена на примењену нормативну лингвистику, тако је и примењени, практични део *Нормативне граматике*, сасвим природно, највећи и јавности најзанимљивији њен део. Међутим, никако не треба изгубити из вида да је примењени, средишњи део *Нормативне граматике* доследно утемељен на њеним теоријским основама. Примењени део *Нормативне граматике* базира се и на веома богатом, годинама сабираном попису огрешења о

3 Ко год је макар једном читао записник с неког суђења или неку судску пресуду, зна да је стање језичке културе у нашем правосуђу на понижавајуће ниском нивоу.

4 Одбор за стандардизацију српског језика у овом тренутку једино је тело коме би се могао обезбедити ауторитет тела меродавног за српску језичку норму не само на територији Србије, те би финансијску стабилност требало тражити и у институцијама Републике Српске.

5 О пројекатском и буџетском финансирању научних институција и националних пројеката в. ТАНАСИЋ 2014.

граматичку норму. Ни у једном нормативном приручнику није наведен тако исцрпан попис огрешења о граматичку норму као у *Нормативној граматици*, а опис и препоруке систематизовани и дати тако да се корисник може снаћи и у непознатој ситуацији. Употреба нормативних квалификатива у случајевима када постоје колебања и грешке у употреби граматичких облика недвосмислено сугеришу која су решења нормативно прихватљива, али и коју појаву аутори сматрају непреврелом. Степен нормативне квалификације зависио је умногоме од ауторског виђења односа језичке стварности и традиционалне граматичке норме. Тамо где је утабаност стазе неке језичке појаве наговештавала промену језичке норме, аутори су то без двоумљења чинили, али само онда када се не нарушава стабилност језичког система.

Водило се рачуна и о томе да *Нормативна грамика* није писана само за лингвисте, те је добрим делом растерећена ужестручне терминологије. То никако не значи да су претходно знање и језичка култура читалаца потцењени, да књига није опремљена одговарајућом научном апаратуром, већ да су аутори у првом виду имали тзв. образоване лаике којима је стало да однегују и усаврше сопствени језички израз.

У складу с претходним истраживањима Предрага Пипера, посебна пажња посвећена је опису граматичких структура и функција савременог српског језика, с низом теоријских иновативности. Већина нових граматичких решења нису сасвим нова у теоријској литератури, али их није било у граматицама српског језика, па ни у граматицама других словенских језика. Аутори су поверење поклонили оним решењима која не би требало да доведу до наглог удаљавања од граматичке традиције и у оној мери у којој граматички описи неће заостајати за граматичком теоријом.

Допринос Предрага Пипера нормативној лингвистици не огледа се само у теоријским радовима и практичним решењима, већ и у подстицању младих сарадника да проучавају у првом реду теоријске аспекте и нормативне лингвистике и њој сродне језичке културе, што је посебна тема.

Иако нормативна лингвистика није централни део његових укупних лингвистичких интересовања, сасвим је јасно да се по темељности теоријских промишљања, иновативности у посматрању граматичких структура и функција, нарочито на пољу синтаксе, пажљивом одабиру нормативних квалификатива ослоњених на језичку грађу, Предраг Пипер издвојио на челу српске нормативне лингвистике. С *Нормативном граматицом* српска норма постала је стабилнија, а будући правци њеног развоја и дограђивања јаснији.

Литература

ИВИЋ, Павле, Иван Клајн, Митар Пешикан и Бранислав Брборић. *Српски језички приручник*. Београд: Београдска књига, 2004.

ПИПЕР, Предраг. *Српски између великих и малих језика*. Београд: Београдска књига, 2003.

ПИПЕР, Предраг. „О нормативној лингвистици”. У *Зборник Института за српски језик САНУ 1: Посвећено др Драгу Ђутићу поводом 75-годишњице живота*, 445–458. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2008.

ПИПЕР, Предраг и Клајн, Иван. *Нормативна граматика српског језика. 2. измењено и допуњено издање*. Нови Сад: Матица српска, 2014.

ПИПЕР, Предраг. „О стратегији језичке политике у Републици Србији”. У *Зборник Института за српски језик САНУ 2, Српски језик и актуелна питања језичке политике*, 117–129. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2014.

ПИПЕР, Предраг. „Српски језик као предмет језичког планирања”. У *Зборник Института за српски језик САНУ 3, Српски језик и актуелна питања језичког планирања*, 9–18. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016.

РАДОВАНОВИЋ, Милорад. „Планирање језика данас (подсетник)”. У *Зборник Института за српски језик САНУ 2, Српски језик и актуелна питања језичке политике*, 25–37. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2014.

RADOVANOVIC, Milorad. *Planiranje jezika i drugi spisi*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2004.

ТАНАСИЋ, Срето. „Значај научник институција за статус српског језика”. У *Зборник Института за српски језик САНУ 2, Српски језик и актуелна питања језичке политике*, 47–60. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2014.

Душанка Мирић

ФУНКЦИОНАЛНА ГРАМАТИКА У РАДУ ПРЕДРАГА ПИПЕРА

Увод

У српској славистици, посебно у русистици, појам функционалне граматике везује се у првом реду за научноистраживачки и наставни рад Предрага Пипера. То не значи да функционални приступ проучавању језика у нашој средини није био познат, већ да је концепција са којом је овај аутор иступио у лингвистичкој јавности крајем 70-их година XX вијека била самосвојна и кохерентна, а онда и досљедно спровођена током времена. Прва појава самог термина *функционална граматика* у раду П. Пипера односила се првенствено на концепцију универзитетског курса који је засновао на Катедри за руски језик и књижевност Филозофског факултета у Новом Саду 1979. године, што је представљало новину у русистици, не само нашој тадашњој¹. Радило се о приступу граматички са тачке гледишта система значења и функције језичких јединица, укључујући ту и њихову реализацију у говору (Пипер 1983а: 486), док је по традицији првенство давано граматичкој форми. Овај начин гледања на језички опис је код младог и преданог наставника истовремено био протумачен као ефикасан начин организације наставног материјала страних језика (у датом случају руског), којим се остварује интеграција и активирање парцијалних граматичких знања код студената, а истовремено постиже унапређивање теоријског аспекта наставе. Та околност упућује да о функционалној граматички П. Пипера треба говорити не само са тачке гледишта његовог научног него и наставног рада. Потврду оваквом ставу видимо и у каснијој публикацији низа уџбеника и дидактичких приручника за различите нивое учења руског и српског језика заснованих на функционалном принципу, чији је он аутор или водећи коаутор.

¹ Овај предмет проф. Пипер је предавао на Катедри за руски језик и књижевност Филозофског факултета у Новом Саду до краја академске 1993/94. године.

Узори и паралеле

У славистици, а посебно русистици, уз широко прихваћене идеје тада активне Прашке школе, 70-80-их година прошлог вијека постао је врло примјетан тренд усмјеравања пажње истраживача са доминантне структурне синтаксе на функцију језичких јединица, семантичку синтаксу, комуникативни аспект језика, активну и идеографску граматiku, тако да је концепција са којом је изашао П. Пипер била у складу са општим трендом. У више наврата он је и указао на паралелно постојање низа међусобно различитих праваца који су се називали функционалним, али се не може рећи да су узорима према којима је градио своју концепцију били једностранни или само славистички, поготову да су искључиво русистички. При томе, П. Пипер није занемарио ни домаћу традицију, између осталог скренувши пажњу лингвистичке јавности и на ранији предлог функционалног приступа граматички И. Стевовића (Стевовић 1958). Ширини његових увида у лингвистику других подручја и традиција допринијело је школовање на два студијским групама, русистици и србистици, истраживачки рад под руководством Милке Ивић, владање другим страним језицима, уз интелектуалну радозналост, темељитост и објективност, које се никад, а овдје најмање, не могу сматрати само резултатом добре школе. Зато међу изворима идеја на које се П. Пипер ослањао налазимо дјела Бодуена де Куртенеа, А. А. Потебње, О. Јесперсена, Ф. Бруноа, Л. В. Шчербе, В. Матезиуса и дугог низа савременика: Р. Јакобсона, А. Мартинеа, А. Богуславског, Ф. Данеша, П. Адамеца, В. Г. Гака, Г. А. Золотове, М. Халидеја, В. Дика, Лича и Свартвика. Ипак, идеје најсазвучније својима у почетној фази разраде концепције је нашао у схватању функционалне граматике код А. В. Бондарка (Бондарко 1984; 1987), односно у моделу функционално-семантичког поља (ФСП) који је претпостављао напуштање структуралистичког правила о раздвајању језичких јединица различитих нивоа и предлагао интегрисан опис функције и форме граматичких и лексичких средстава обједињених истом функционално-семантичком категоријом. Стављање у први план семантичке категорије подразумијевало је и другачији правац анализе: од значења ка форми, али није искључивало ни правац од форме ка значењу. Иако је Бондаркова концепција функционално-семантичких поља (ФСП) 80-их година тек почињала да се примјењује, првенствено на руски језички материјал, она је била релативно заокружена и прихватљива као теоријски модел, али и као основа универзитетског курса функционалне граматике.

Објашњавајући погодност функционалног приступа истраживању граматике и лингводидактици, Пипер је као плаузибилан истицао и прашки метод бинарних опозиција, указујући на његову примјену у концепцији активне граматике словачког русисте Ј. Рибаче (Пипер 1986). Иако признаје њихове вриједности, ни ови ни други

моделу функционалне анализе нису задовољавали потребу за чвршћом теоријском основом и ригорознијим поступком анализе, коју овај аутор види у теорији семантичке локализације.

Теоријска основа

Посебност концепције функционалне граматике П.Пипера има свој почетак у његовом истраживању просторних падежних значења у руском и српскохрватском језику (Пипер 1977–1978), магистарском раду који је донио системски увид у семантику простора на материјалу двају сродних језика и задуго превазишао оквире тадашњих синтаксичких описа у српској славистици, не само контрастивних. Као циљ је била постављена синтаксичка анализа, али из данашње перспективе, тај опис је био ипак у првом реду семантички. Тада успостављени систем смисаоних опозиција у оквиру значења простора показао се као дјелотворан и примјенљив на друге семантичке категорије. У овом сегменту аутор се ослања на општелингвистичка истраживања локализације, наводећи посебно радове западне традиције, нпр. Џ. Андерсона (Anderson 1971, према Пипер 1983) и других аутора. Појмовно-методолошки апарат и концепција семантичке локализације презентовани у магистарском раду ушли су у основу ауторових каснијих теоријских разрада, посебно у докторској дисертацији и књигама произашлим из ње (Пипер 1983; 1988;) као и у касније објављеној *Језик и простор* (Пипер 1997). Апарат и концепција су провјерени у дескриптивној примјени на различите словенске језике, не само руски и српски.

Идеје Бондарка које су се показале прихватљиве за Пипера тичале су се прије свега доминантног положаја значења, односно језичког садржаја над формом, структуре поља, еластичности модела који дозвољава обједињавање језичких јединица свих нивоа, не само граматичког, успостављање њихове хијерархије у распону између центра и периферије, системско сагледавање међусобних односа тих средстава, затим одсуство оштре границе међу различитим категоријалним значењима у периферним зонама одговарајућих поља. Надаље, прихватљива је била идеја интерактивног односа система и средине, односно језичких и ванјезичких појава при комуникацији, као и појам категоријалне ситуације као интегративног фактора између „парадигматских и синтагматских односа, семантичких структура и говорне реализације” (Пипер 1992: 165). Не на посљедњем мјесту била је и методолошка отвореност теорије функционално-семантичког поља и њена комплементарност са другим приступима. Ово прихватање има ипак више начелни карактер, не може се говорити о дословном преузимању модела. Оно што би се могло издвојити као прва разлика међу овим ауторима је нешто другачије схватање семантичке категорије. Пипер се критички поставио према Бондарковој дефиницији појма *функционално-семантичко поље*, сматрајући да је

поље језичка категорија (не методолошка или метајезичка), те да би било оправдано уподобити термин већ постојећим као што су *појмовна категорија*, *граматичка категорија* и слични. Исто тако, поставио је питање оправданости двочланог назива *функционално-семантичко*, налазећи да семантизованост свих појава које су тако именоване дају могућност за редуковање термина на *семантичке категорије* (Пипер 1992).

Друга и основна разлика тиче се структурирања семантичких категорија, односно примјене релативно строгог модела просторних односа као наткатегоријалног принципа смисаоне организације на друга категоријална значења код Пипера. Уочена правилност преношења организације елементарних просторних смислова на различите граматичке и семантичке категорије (у почетку на категорију времена и количине, а онда и друге), дала је аутору за право да локализацију стави у ранг когнитивног прототипа, а свој модел одреди као синтезу граматике семантичких категорија и семантике граматичких метафора (Пипер 1991).

Универзалност модела просторне локализације је потврдила и могућност његове примјене не само на тумачење садржинске стране граматичких и лексичких јединица, него и других језичких појава, нпр. дискурса и текста (Пипер 1997), развивши се у специфичну варијанту теорије семантичких локализација.

Дескрипција семантичких категорија

Теоријске и методолошке основе које смо овдје сажето представили примијењене при описивању и тумачењу језичког материјала словенских језика (и не само њих), чине суштину онога што се може назвати функционалном граматиком у радовима П. Пипера. Његови дескриптивни радови, у великом броју случајева усмјерени типолошки или контрастивно/конфронтативно, ријетко на материјалу једног језика (а тада се ради о српском), досљедно полазе од семантичких категорија. Овај елеменат је важан за његову концепцију, а дефинисан је на слиједећи начин: „Под семантичком категоријом се подразумева начин на који је одређени аспект универзума одражен у језичком универзуму кроз извесно опште (категоријално) значење и различите облике његовог сегментирања и изражавања” (Пипер 1983: 83 et passim).

Мада истраживање категоријалне семантике траје већ прилично дуго, консензус о томе шта се све сматра категоријалном семантиком није постигнут, нити, изгледа, има склоности за утврђивање списка категорија међу истраживачима. Кад се ради о дјелима П. Пипера, од почетка његовог бављења семантиком простора листа категоријалних значења се постепено допуњавала и прецизирала. У првом реду су то била она значења код којих се уочава већа или мања изоморфност са категоријом простора, прије свега темпоралност,

затим аспектуалност, персоналност, начин, количина, узрок, циљ, посљедица, модалност, чија је концепција представљена у општелингвистичкој монографији *Заменички прилози: граматички статус и семантички типови* (Пипер 1983) и анализирана у типолошкој монографији *Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику: семантичка студија* (Пипер 1988). При томе је обухват средстава изражавања датих семантичких категорија временом растао, а унутрашња структура категорије се продубљавала: када се ради о категорији количине, на примјер, први радови су се тицали партикуларизатора и типова квантификатора у виду прилога, да би касније била допуњена проблематиком градуелности (степеновања) и ексцесивности, те издвајањем значења мероничности у посебну категорију. Прва размишљања о рефлексивности и реципрочности била су развијена до категоријалног значења социјативности, разматрање проблема референцијалности у словенским језицима стављено је у контекст дефинисања категоријалног значења одређености – неодређености. Са различитим степеном развијености описа у списак улазе и категоријална значења компаративности, посесивности, интерогативности, императивности, оптативности, дијатезе, кондиционалности, афирмације, негације, ексцептивности. Истовремено са дескрипцијом појединих категорија и рјешавањем захтјева које је њихова семантичка структура по себи постављала, као и њихови узајамни односи и везе, П. Пипер је рјешавао и важан теоријски задатак организације семантичких категорија у комплексе. Почетни облик свог виђења организације система семантичких категорија аутор представља у поменутиим монографијама (Пипер 1983; 1988), док у раду „Оглед српске морфосинтаксе : (у поређењу са македонском)” (Пипер 1997а), даје облик система који ће бити примијењен на опис српског језика у колективној монографији *Јужнословенски језици* (Малцијева и др. 2009) и у више издања средњошколске руске граматике (Пипер – Стојнић 2002; Пипер 2005; 2012). Свој најразвијенији облик ова систематизација добија у *Синтакси савременога српског језика* (2005) у редакцији М. Ивић. У другом дијелу, под насловом „Од садржаја ка облицима прости реченице: синтаксичка семантика” (op. cit., 575–591), чији је Пипер аутор, дефинисано је укупно 5 категоријалних комплекса, различитог степена сложености и обима. У *Антропоцентрични категоријални комплекс* уврштене су семантичке категорије персоналности, агентивности и пацијентивности, која обухвата и дијатезу, те модалност, док *Категоријални комплекс апелативности* чине вокативност, императивност, интерогативност, посесивност, социјативност и инструменталност. У *Комплекс локализације* обједињене су спацијалност и темпоралност, а у *Комплекс каузативности* семантичка категорија каузативности (као ужи појам), теличност, кондиционалност и концесивност). Семантика *квалификације* и *количине* заједно образују одговарајући категоријални комплекс у који улазе квалификативност, квантификација, референцијална одређеност и неодређеност, мероничност и негација.

Презентовани као начин реализације синтаксичког значења у публикацији типа теоријске граматике, дефинисани комплекси и бројни описи семантичких категорија не откривају на први поглед сву сложеност и обим истраживачког рада уложеног у такав преглед, нити његову јединственост. Ако се систематизација и дескрипција комплекса категоријалних значења упореди само са радовима Бондарковог научног тима, обједињеним под општим насловом *Теорија функционалне граматике* у серији од шест књига (Бондарко 1987–1996), може се уочити предност Пиперове концепције, која се огледа у оригиналности модела, изразитој кохерентности и досљедности.

Функционална граматика као посебно поље дјеловања

Са наше тачке гледишта, граматичка концепција о којој је ријеч у цјелини представља посебан вид функционализма, али се њен аутор експлицитно изјашњава за функционалну граматiku најчешће у радовима који су оријентисани на његову прву струку, русистику. У почетку то се тиче објашњавања концепције универзитетског курса функционалне граматике руског језика (Пипер 1983) и предности прилаза граматички са семантичке стране у настави страних језика. Иако се полази од основне идеје функционално-семантичког поља коју нуди Бондаркова школа, у овим радовима присутно је залагање за успостављање ширег појмовно-терминолошког оквира функционалне граматике и стварања одговарајућег метајезика (Пипер 1986; 1991), које аутор од почетка види у принципу наткатегоријалне локализације. Друга релевантна карактеристика Пиперовог курса функционалне граматике био је ослонац на матерњи језик студената и поређење руског језика са српским (тада српскохрватским), што је значило и сагледавање српског језичког материјала са исте теоријско-методолошке позиције. И са ове тачке гледишта његова концепција је била иновативна и за србистику и за русистику.

Термин *функционална граматика* Пипер задржава када је ријеч о контрастивној/конфронтативној анализи руског и српског језика и када пледира за унапређење русистичких истраживања код нас. Уносећи кроз функционалну граматiku у српску (тада југословенску) у русистику модеран и заокружен теоријски оквир, макар и прилагођен, дао јој је могућност да у контрастивно-дескриптивним и примијењеним истраживањима достигне нов ниво и да искорачи из хетерогених и парцијалних индивидуалних трагања. Не може се рећи да је то домаћа русистика у цјелини једнако прихватила и искористила, али дух новог приступа језику, стављање функције и значења језичких јединица у први план и при контрастивном опису, убрзо је примијењен код младог нараштаја.

Како је већ поменуто, сопствени модел лингвистичке анализе са полазиштем у семантичким категоријама П. Пипер је почео развијати поредећи руски и српски (српскохрватски) језик, али је истраживачко интересовање релативно брзо било усмјерено на шири словенски језички материјал и на типолошке студије. Из тог разлога проблеми методологије међујезичког поређења чине једну од области којима се П. Пипер бавио и којима нас је задужио. У истој мјери у којој се залагао за дефинисан и строг теоријски оквир језичког описа, он се залаже и за егзактан поступак поређења двају или више језика, јер оно „... тражи јасно сазнање или научно формулисану претпоставку, конструктор основе поређења, како би се добила што прецизнија слика о томе где и у којем облику почињу међујезичке разлике...” (Пипер, 2012: 49). У ту сврху развио је модел основе поређења (*tertium comparationis*, ТС), који представља структуриран систем са два вида ТС заснована на опозицији унутрашњи – спољашњи, способан да да одговор не само на организацију семантичке категорије у појединачном језику, него и да покаже степен структурне сличности између еквивалентних категорија у два (или више) језика (2012: 48–54). Проблематици методологије контрастирања/конфронтирања обраћао се у више радова (в. Пипер 2012: 37), али је посебно инсистирао на потреби примјене добро дефинисане основе поређења у нашој русистици, у великој мјери окренутој поређењу језика. Овакав методолошки захтјев и дати образац, који обједињује садржински план посматраних језика, учинили су понуђену концепцију функционалне граматике потпуном и плаузибилном. Она није остала ограничена на домаћу средину, аутор ју је представио и примијенио у раду на универзитетима других земаља (Пипер 1995).

Закључак

Функционални приступ феноменима граматике и језика у цјелини у научном дјеловању П. Пипера је плодотворан и дуготрајан, али је његов стваралачки пут још отворен: могуће је да ћемо видјети нове теоријске домете, па и нове доприносе истраживању категоријалне семантике. Допринос који је дао нашој славистици и русистици као истраживач, наставник и научни руководилац је тешко мјерљив и тек треба да буде сагледан. Његов рад је поставио високе стандарде у сваком погледу, али они који су у прилици да раде уз њега знају у којој мјери је тај рад подстицајан, а Предраг Пипер толерантан и тактичан колега и научни руководилац.

Нека ми буде допуштено да завршим овај текст враћајући се почецима: функционална граматика руског језика као универзитетски курс још увијек се предаје

на Универзитету у Новом Саду, можда не са свим истим замислима које је имао његов аутор седамдесетих година, али и даље је јединствена у нашој русистици. Ова околност, као и научни рад и менторска помоћ П. Пипера, учинили су да већ четврто покољење новосадских русиста ступа у науку о језику ослањајући се и на ову концепцију.

Литература

Бондарко, Александр В. *Функциональная грамматика*. Академия наук СССР, Ленинград: Наука, 1984.

Бондарко, Александр В. (отв. ред.) *Теория функциональной грамматики*. Т. 1–6. Ленинград: Наука, 1987–1996.

Малцијева, Вјара, Зузана Тополињска, Маја Ђукановић, Предраг Пипер. *Јужнословенски језици : граматичке структуре и функције* (у редакцији Предрага Пипера). Београд : Београдска књига, 2009.

Пипер, Предраг. „Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику”. *Прилози проучавању језика* 13/14 (1977–1978): 1–51.

Пипер, Предраг. „Локалистска теорија падежей и функционална граматика русског језика као иностранног”. *Руски језик за рубезом* 6 (1986): 79–83.

Пипер, Предраг. *Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику : (семантичка студија)*. Београд : Институт за српскохрватски језик, 1988.

Пипер, Предраг. „О поређењу граматичких структура руског и српскохрватског језика на функционалној основи”. *Зборник Матице српске за славистику* 41 (1991): 51–67.

Пипер, Предраг. „Alexander V. Bondarko, *Functional Grammar: A Field Approach* / translated by I. S. Chulaki. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Company, 1991. – 207 p. – (Linguistics and Literary Studies in Eastern Europe ; 35)” : [приказ]. *Јужнословенски филолог* 48 (1992): 163–169.

Пипер, Предраг. „Функционална модель сопоставителној грамматици славјанских језиков”. *Journal of Hankuk University of Foreign Studies* (Seoul) 28 (1995): 120–128.

Пипер, Предраг. *Оглед српске морфосинтаксе : (у поређењу са македонском)*. Сеул: Ханкук универзитет за стране студије. Катедра за југословенске студије, 1997 (а).

Пипер, Предраг, Стојнић Мила. *Руски језик : изговор, граматика, конверзација, вежбе*. Београд : Завет, 2002.

Пипер, Предраг, Антонић Ивана, Ружић Владислава, Танасић Сreto, Поповић Људмила. *Синтакса савременог српског језика : проста реченица*, у редакцији академика Милке Ивић. Нови Сад : Матица српска ; Београд : Београдска књига, Институт за српски језик, 2005.

Пипер, Предраг. *Грамматика руског језика : у поређењу са српском*. Друго, измењено издање. – Београд : Завет, 2005 (а).

Пипер, Предраг. *Лингвистичка русистика: студије и чланци*. Београд: Филолошки факултет, 2012.

Anderson J. M. *The Grammar of Case: Towards a Localistic Theory*. Cambridge: University Press, 1971.

Piper, Predrag. *Zamenski prilozi : (gramatički status i semantički tipovi)*. Novi Sad : Institut za strane jezike i književnosti, 1983.

Piper, Predrag. „Funkcionalna gramatika u nastavi ruskog jezika na univerzitetu”. *Pedagoška stvarnost* 6 (1983a): 486–491.

Piper, Predrag. „O teorijskim osnovama univerzitetske nastave funkcionalne gramatike”. *Teorijske i metodološke osnove nastave stranih jezika književnosti na filološkim/filozofskim fakultetima u Jugoslaviji : 2. konferencija Živi jezici, Novi Sad, 25–27, septembar 1990*. (priredila Vladislava Felbabov). Novi Sad : Institut za strane jezike i književnosti Filozofskog fakulteta, 1991(a): 113–119.

Piper, Predrag. *Jezik i prostor*. Zemun : Biblioteka XX vek ; Beograd: Čigoja štampa , 1997.

Stevović, Igrutin. *Funkcionalna gramatika srpskohrvatskog jezika. Priručnik za nastavnike*. Sarajevo: 1958.

Милена Јакић

ДОПРИНОСИ ПРЕДРАГА ПИПЕРА ПРОУЧАВАЊУ ВЕРБАЛНИХ АСОЦИЈАЦИЈА

Није лак задатак сагледати, изложити и свестрано приказати свеукупни допринос изразито плодних истраживача и научника, каквима свакако припада академик Предраг Пипер. Подсетићемо се његове опаске о томе како би на маргинама неких текстова требало поставити саобраћајне знаке „за ограничење брзине, успон, обавезно заустављање [...] као *читај полако, стани и размисли, наилази важно место* и сл.” (Пипер и Радовановић 2008, 33). Управо таква опаска важи и за његове текстове. Ипак, покушаћемо да представимо барем неке од његових доприноса у области изучавања вербалних асоцијација, како теоријских, тако и доприноса у домену области примене вербалних асоцијација.

Шта су (вербалне) асоцијације?

Појам *асоцијације* може означавати повезивање две идеје, идеја и осећања, концепата и њихових етикета, али најчешће се дефинише као след мисли, идеја односно сећања у нашој свести (Warren 1921). С друге стране, појам *вербалне асоцијације* упућује на повезивање две или више речи у нашој свести.

Зашто је интересантно проучавати асоцијације?

Многи истраживачи покушавали су да установе принципе спајања идеја у нашој свести, тј. да открију на који начин присуство једне идеје у свести изазива другу. Одговори на ова питања пружили би драгоцене увиде везане за организацију појмова у меморији, начин складиштења нових информација, разумевање процеса призивања потребних информација у свест. Имајући такође у виду да начин повезивања идеја говори нешто о нашем поимању света и односу према стварности која нас окружује, асоцијације су, поред употребе при истраживању *когнитивних феномена*, велика помоћ и у истраживању *друштвених околности* у датом тренутку, *друштвених промена*,

ставова према одређеним појмовима и појавама. Прикупљање великих база података које пружају увид у начине повезивања појмова, дају корисне увиде и при праћењу говорног развоја, идентификацији говорних или меморијских поремећаја, у настави језика, при испитивању значења речи и служе као помоћ у изради различитих типова речника. Из тог разлога велики број истраживача, из различитих области, настојао је током историје научних истраживања да проникне у законе повезивања појмова.

Кратак историјат изучавања вербалних асоцијација

Испитивање асоцијација има веома дугу традицију, тј. сеже све до античких времена, те је већ Аристотел утврдио три закона асоцирања појмова (сличност, супротност и додир), а британски емпиристи 17. и 18. века су их разрађивали и покушавали да утврде да ли неки од њих лежи у основи других. Постављали су питање због чега се од свих идеја са којима су временски или просторно блиске, идеје асоцирају само са некима од њих. Основна метода истраживања у овом периоду била је *интроспекција*, а истраживачи су се бавили начином на који су већ постојеће асоцијативне везе успостављене. У другој половини 19. века долази до методолошког заокрета у изучавању асоцијација, увођењем методе *спољашњег посматрања*, односно предмет постаје *понашање организама*. Тако се у изучавање процеса формирања асоцијација крајем 19. века уводи *експеримент* (Ebbinghaus 1885), време реакције, а испитује се и утицај асоцијација на учење код животиња (<http://plato.stanford.edu/entries/associationist-thought/>; Thorndike 1898). Предраг Пипер је у својим радовима детаљно образложио којим путем се интересовање за изучавање асоцијација пренело из психологије у лингвистику, управо у периоду средине 19. века, те тако сазнајемо да су идеје немачког филозофа Фридриха Хербарта утицале на рад неколико лингвистичких школа (радови немачких представника *Психологизма у лингвистици*, *Граматики која се тиче садржаја*, немачких лексиколога Ј. Трира и Г. Ипсена, али и радови професора Универзитета у Харкову, Александра Потербње и представника *Московске формалне школе лингвистике*) и значајно обликовале њихове теорије (Пипер 2003а; Пипер, Драгићевић и Стефановић 2005, 9–12). Други крак инспирације П. Пипер види у теорији енглеског филозофа Хербарта Спенсера, чије су идеје утицале на погледе Миколаја Крушевског, које су даље утицале на теорију Фердинанда де Сосира и дихотомију *синтагматских* и *асоцијативних* односа, у међувремену преименованих у *парадигматске* односе (Sosir 1989).

Међутим, од посебног интереса за наше излагање јесте почетак прикупљања великих база података сачињених од асоцијативних одговора испитаника на задате стимулусе.

Технику слободних асоцијација први је применио Френсис Голтон (Francis Galton), који је саставио листу добро познатих речи, потом их једну по једну себи визуелно приказивао, више пута у току неколико дана, а онда бележио прву асоцијацију на сваку реч-драж, као и време реакције (Galton 1879). Ову технику прихватили су и други истраживачи, уносећи извесне измене и допуне, а прво значајније истраживање спровели су амерички психолог Грејс Хелен Кент и амерички психолог руског порекла Арон Џошуа Розанов (Kent, Rosanoff). Они су саставили листу од 100 емоционално неутралних стимулуса, а затим анкетирали 1.000 америчких испитаника, који су наводили своје слободне асоцијације. Првобитна идеја била је да се сачине асоцијативне норме, које би послужиле као помоћ при дијагностиковању менталних поремећаја. Ова листа је много пута реплицирана и превођена на различите језике, те су у другој половини 20. века добијени подаци из асоцијативних тестова за многе европске и неке од туркијских језика (Gašić-Pavišić 1984, 13–26). Прикупљањем асоцијативних норми за исте стимулусе, превођењем листе Кентове и Розанова, омогућено је поређење асоцијативних одговора за различите језике, а понављањем истих тестова у различитим временским периодима омогућено је праћење промена у друштву. Када је у питању српски језик, у другој половини прошлог века спроведене су развојне студије Слободанке Гашић Павишић (Gašić-Pavišić 1981; Gašić-Pavišić 1984) и Смиљке Васић (Vasić 1976) на дечијој популацији, а потом је уследила пауза од неколико деценија, те су прве објављене асоцијативне норме на популацији одраслих говорника прикупили Предраг Пипер, Рајна Драгићевић и Марија Стефановић.¹

Израда инструмента: Асоцијативни речник српскога језика

На основу сакупљених асоцијативних одговора 800 испитаника на 600 задатих стимулуса састављен је *Асоцијативни речник српскога језика* (I део; Од стимулуса ка реакцији) (Пипер, Драгићевић и Стефановић 2005). Овај речник садржи две велике целине. Прва целина састоји се од радова аутора у којима се износе теоријске поставке на којима је речник настао, а потом и неки од начина примене датог речника, у виду спроведених истраживања. Такође, дата је и *Селективна библиографија радова о асоцијацијама, асоцијативној методи и асоцијативним речницима*, где су аутори навели више од двеста јединица које се баве изучавањем вербалних асоцијација. Помоћу анкета добијено је по 800 асоцијата за сваку од 600 речи, те су за сваки од стимулуса образована *асоцијативна поља*, а затим су израчунате *асоцијативне фреквенције*,

¹ Осамдесетих година у нашој средини прикупљене су асоцијативне норме за одрасле говорнике (Мирјана Кризманић и Божица Бартоловић), али нису објављене, те о њима сазнајемо из Gašić-Pavišić 1984: 18).

добијене сабирањем броја испитаника који су дали исти асоцијат на задату реч. Испод сваког асоцијативног поља наведени су подаци о укупном броју испитаника који су одговарали на задати стимулус, укупном броју различитих асоцијата, броју испитаника који нису имали реакцију на задати стимулус, као и броју асоцијата које је навео само један испитаник. Поред тога, уз свако асоцијативно поље постоји податак о броју испитаника мушког пола, броју испитаника са друштвених и испитаника са природних факултета (в. Слику 1). Тиме се стиче увид у структуру узорка који је испитиван.

Методологија израде овог речника у великој мери преузета је од Јурија Караулова, који је руководио пројектом израде асоцијативног речника за руски језик. Стога, он је упоредив не само са асоцијативним речником руског језика, већ и са асоцијативним речницима других словенских језика, што омогућава веома важна међујезичка поређења и истраживања различитог типа.

прст	
рука 210; нокат 69; шака 67; прстен 66; мали 41; палац 31; кажипрст 20; средњи 14; нога 9; претња 8; део тела, показати, показивање 7; део руке, на руци, путоказ 6; судбина 5; око, правац, рад, судбине, танак, велики, знак 4; дебео, део, дугачак, кожа, крв, показатељ, показивати 3; ђевап, додир, један, кажи, клавир, крст, мали прст, мало, моћ, ножни, оловка, помирење, помоћ, руке, смех, стопер, штап, указати, упирање, венчање 2; беба, биљка, бочица, број 1, бурма, шишија, цигарета, ципела, црн, црно, чарапа, човек, чуђење, чврст, дај, дајем а не руку, дугачак пут, дугме, дужина, два прста, Ђуро, finger, говори о особи, истина, изгребан, израслина, је мали, калауз, казна, кост, крив, круг, лак, лак за нокте, лифт, малић, месо, мир, много, на чело, на нози, накит, наруквица, небо, некултура, нокти, нос, нога, оптужба, ороз, отисак, ожилјак, пажња, печат, пет, пипни, питање, план, плав, показивач, показивање правца, показује, поломљен, посечен, прав, правда, прекор, претећи, прост, прст, прст руке, прстењак, прсти, прстић, пружати нешто, рана, размишљање, рика, рка, ружан, скрк, слика, сломљен, смер, стабло, старост, сто, свемир, шаке, шаку, школа, штапић, тај, тако, тастер, тело, теткица, тишина, трска, у око, уста, ватра, важно, велико, вез, видик, виолина, заноктица, зглоб, зуб, жуљ 1;	
800 (173, 484, 136) + 162 + 21 + 111	

Слика 1. Изглед асоцијативног поља за стимулус ПРСТ, из *Асоцијативног речника српскога језика* (Пипер, Драгићевић и Стефановић 2005).

прст* мали, рука 44; нога 22; длан 17; кр-
вав 14; леви 12; руци, упозорити 7; десни 4;
вештачки 3; мислити, нос, око, упозоравам
2; дете, груб, хуманитарни, исти, једин-
ствен, кромпир, мало, нервозан, незванич-
ни, преиспитивати, пријатељ, притисак,
прост, прст, разуман, ситан, слобода, сме-
шно, срећан, тад, забринут, зелени, златан,
звонити, жут 1; **207+39**

Слика 2. Приказ стимулусног поља ПРСТ, из *Обратног асоцијативног речника српскога језика* (Драгићевић, Пипер и Стефановић 2011).

Обратни асоцијативни речник српскога језика

Одговори добијени у анкетама дакако се могу обрадити и на друге начине, те се тако нпр. са леве стране може навести асоцијат, а са десне сви стимулуси који су тај асоцијат изазвали (в. Слику 2). Управо такав речник исти ауторски тим објавио је шест година касније, под називом *Обратни асоцијативни речник српскога језика* (II део; Од реакције ка стимулусу) (Драгићевић, Пипер и Стефановић 2011). Овакав начин уређења података повећава прегледност штампане верзије асоцијативног речника, те се за већи број парова речи (од броја стимулуса задатих у тесту) може пронаћи информација о јачини асоцијативне везе, док се комплетнија слика добија комбинованим коришћењем оба ова речника. На пример, њиховим заједничким коришћењем омогућава се поређење асоцијативних веза у оба смера, тј. могуће је утврдити да ли и у којој мери постоји симетрија асоцијативне везе две речи.

Истраживања Предрага Пипера на материјалу вербалних асоцијација

Међутим, ауторски тим (Пипер, Драгићевић, Стефановић) није само израдио ове драгоцене алате, који се могу користити у великом броју истраживања, већ су својим истраживањима показали и пут којим се може ићи у даљим проучавањима језичких и друштвених феномена помоћу вербалних асоцијација. Као што на једном месту П. Пипер и каже „резултат рада на неком асоцијативном речнику обично није само попис него су то и пратеће публикације/студије теоријско-методолошког

садржаја или дескриптивног и експланаторног усмерења” (Пипер 2003б). П. Пипер у својим радовима, помоћу вербалних асоцијација испитује етнокултурне стереотипе (Пипер 2003б), ставове говорних заједница према називима свог (Пипер 2004а, 158–161) и других језика (Пипер 2004а, 161–175) и писама (Пипер 2004б), ставове према етнонимима (Пипер 2004а, 153–158) или појмовима од великог значаја за одређену културу (Пипер 2009). Тако се показало да наши испитаници према стимулусу *српски језик* чешће имају позитиван став, него негативан; на стимулус *енглески језик* давани су одговори који упућују на значење његове опште употребе и распрострањености, као и потребе да се тај језик зна; на стимулусе *хрватски језик* и *бошњачки језик* најзаступљеније су вербалне асоцијације вредносне природе, које изражавају негативан став говорника према том језику, односно његовом називу; на стимулус *Руси* најчешће су такође асоцијације вредносне природе, асоцијати са значењем екстремних оцена (и позитивних и негативних), као и они из области духовности, уметности, историје и политике, а мање је оних који су из домена бизниса, егзактних наука, савремене технологије и сл. (Пипер 2004а). Најчешће асоцијације на стимулус *Косово* јесу оне са значењем „војна дејства и њихове последице”, али има и оних које се односе на „српску историју, и српску и верску самобитност” (Пипер 2009).

Такође, заједно са Ј. А. Стерњином, помоћу вербалних асоцијација, П. Пипер је анализирао комуникационо понашање Срба у односу на комуникационо понашање других народа (Пипер–Стернин 2004). Даље, он указује на то да вербалне асоцијације могу послужити као индикатор става појединих народа и култура према другима, што представља драгоцен алат при планирању културне политике (Пипер, Драгићевић и Стефановић 2005, 12). Ово би се, колоквијалним језиком могло назвати својеврсном *дијагностиком* и *лечењем* односа међу групама. Другим речима, најпре је неопходно утврдити стереотип једне заједнице о, на пример, другом народу, тј. да ли су асоцијације већином позитивно или негативно конотиране и са којим доменима друге културе је заједница упозната, а потом ту слику учинити што веродостојнијом и потпунијом, односно што сличнијом реалном стању (Пипер, Драгићевић и Стефановић 2005, 13).

У радовима се, поред главних налаза, гдегде појаве и успутне смернице, које могу бити од велике помоћи (поготово младим) истраживачима. На пример, разлика између *лексемског* и *семантичког центра* асоцијативног поља (када се као асоцијати за *српски језик* појаве нпр. *матерњи* (42) и *матерњи језик* (17), али и *мој, мој језик, наши, наш језик, наше*) и сл. (Пипер 2004а, 160), или указивање на потребу за промишљањем најбољег начина представљања података у асоцијативном речнику, тј. позорност у случајевима када се у асоцијативном пољу наиђе на варијанте речи типа *тијанац* – *тијаница*, неправилно написане асоцијате типа *водка* – *вотка*, али и речи сличног значења и звучања, као *пријатељи* – *пријатељство* (Пипер 2004а, 154).

Сви ови радови инспиративни су и за будућа истраживања, те је ауторски тим, бавећи се вербалним асоцијацијама у домаћој лингвистици дао почетни импулс, па данас постоји велики број радова који анализирају материјал вербалних асоцијација из асоцијативних речника српског језика (магистарски, докторски и мастер радови) (нпр. Savić–Kostić 2008; Јакић 2009; Јакић 2016; Пантелић 2009²). Предмет анализе су поређење концепата појединих појмова обично у руском и српском језику (нпр. концепт *туге, лепоте, доброте*), анализа лексиколошких феномена помоћу материјала из асоцијативног речника (нпр. проучавање конотативног значења или анализа парадигматских лексичких односа међу асоцијатима у односу на стимулусе), као и испитивања јачине асоцијативне везе зависно од значењског типа везе асоцијата и стимулуса (више о овоме П. Пипер изнео је у свом предавању, одржаном на Коларчевом народном универзитету, 2016. године). Поред тога постоје и радови који користе асоцијативну методу за изучавање језичких феномена, тј. аутори спроводе засебне асоцијативне тестове при испитивању значењских односа међу речима или при испитивању стереотипа у језичкој слици света (Јакић 2016; Пауновић, у припреми).

Други начини примене вербалних асоцијација и асоцијативних речника

Као што смо већ поменули у уводу, поред поменутих начина примене, помоћу вербалних асоцијација могуће је испитивати и говор појединца у сврху праћења говорног развоја, психодијагностике, идентификације појединих говорних или меморијских поремећаја (DesRosiers and Ivison 1986; Shakow 1980), значењске односе, значење и творбу речи (Драгићевић 2007, 114–120) али и организацију појмова у семантичкој меморији (Јакић, Filipović–Đurđević and Kostić 2011). Поред тога, вербалне асоцијације имају велики значај и у лексикографији, а поготово при изради речника говорног језика, као и при изради ономасиолошких речника и речника фраза (в. Gašić–Pavišić 1981, 9). Веома интересантан и значајан начин примене асоцијативних речника при синтаксичким истраживањима јесте израда *асоцијативних граматика*, којима се утврђује однос између облика стимулуса и асоцијата (Пипер, Драгићевић и Стефановић 2005, 23). Такође, постоје и истраживања која показују значај употребе асоцијативних тестова у *настави страних језика* (нпр. Mukhametzayanova and Shayakhmetova 2014), и то не само када се употребљавају као наставно средство (издвајање фреквентних фраза и сл.), већ и када се проверава степен овладавања језиком, у виду тестова (Gašić–Pavišić 1981, 12; Пипер, Драгићевић и Стефановић 2005, 23).

2 У предавању одржаном на Коларчевом народном универзитету П. Пипер помиње и студентске радове Ивана Андријашевића (2014), Ане Ацић (2014), Сузане Ненадић (2014), Сање Коларевић (2015), Марије Шкрбић (2015).

Изазови за будућност

Поставља се питање којим путем ће даље ићи проучавање асоцијација у науци о језику уопште, а такође и у домаћој лингвистици. Као што П. Пипер наводи, следећи корак јесте припрема *електронских база података*, које би омогућиле стално ажурирање, те би се на тај начин могле пратити евентуалне промене у асоцијацијама једне говорне заједнице, а такође могао би се утврдити и њихов темпо. Поред управо наведених предности, електронска база података учинила би не само лакшим истраживања каква се већ спроводе, као и слична истраживања на већем броју података, већ би се омогућили и други типови истраживања.

Илустрације ради, навешћемо два примера. Веома су корисни демографски подаци о испитаницима (о њиховом полу и професији), који су као новина *Асоцијативног речника српскога језика* наведени уз свако асоцијативно поље (Пипер, Драгићевић и Стефановић 2005, 100), али и они који су од испитаника тражени, али нису ушли у састав асоцијативних поља (Пипер, Драгићевић и Стефановић 2005, 97–98). Такође, у поглављу које се бави вербалним асоцијацијама, у монографији *Српски између великих и малих језика*, сазнајемо да је међу испитаницима било и оних чији матерњи језик није српски (Пипер 2004а, 160). У штампаној верзији асоцијативног речника на основу ових података могуће је стећи увид у структуру узорка, али би електронска база омогућила укрштање података о конкретној датој асоцијацији са демографским карактеристикама. На пример, могло би нас интересовати да ли постоји разлика у асоцијативним одговорима испитаника са природних и друштвених факултета за стимулусе *живот*, *наука*, *приход* и сл. или разлике у одговорима мушких и женских испитаника на стимулусе *метро*, *политика*, *љубав*, *појести* тј. утврдити да ли су одговори различитих група испитаника различити, и да ли би се могло утврдити који тип стимулуса доводи до разлика.

Исто тако, могло би нас интересовати који стимулуси имају најсличније асоцијативне одговоре, јер би то, како је још шездесетих година прошлог века утврдио Џејмс Диз, указивало на семантичку блискост речи (Charles–Miller 1989, 357). Комбиновано коришћење електронских верзија *Асоцијативног речника српскога језика* и *Обратног асоцијативног речника српскога језика* омогућило би да се лако утврди које су речи узајамно асоциране, што би било добар показатељ постојања семантичког односа међу речима (Charles–Miller 1989, 358; Willners 2001, 61), и тако даље.

Закључак

На крају, не треба посебно истицати, колико за једну науку значи када се некој средини не само приближе модерни токови светских истраживања, изради вишенаменски инструмент, који може послужити у великом броју веома различитих истраживања из разних области, допринесе већој објективности језичких истраживања, координише истраживањима младих истраживача и прокрчи пут у сарадњи са великим светским центрима. У срединама које овакве задатке препуштају иницијативи појединаца, можемо само бити захвални што такви појединци постоје.

Литература

Драгићевић 2007: Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.

Драгићевић, Пипер и Стефановић 2011: Рајна Драгићевић, Предраг Пипер и Марија Стефановић, *Обратни асоцијативни речник српског језика* (II део; Од реакције ка стимулусу), Београд: Београдска књига, Службени гласник.

Јакић 2009: Милена Јакић, *Утицај карактеристика асоцијата на брзину обраде стимулуса*, необјављени магистарски рад, одбрањен на Филолошком факултету у Београду.

Јакић 2016: Милена Јакић, Придевска антонимија у речнику, контексту и когнитивном систему, необјављена докторска теза, одбрањена на Филолошком факултету у Београду.

Пантелић 2009: Ана Пантелић, Конотативно груписање вербалних асоцијата у зависности од семантичких карактеристика вербалних стимулуса, необјављен магистарски рад, одбрањен на Филолошком факултету у Београду.

Пауновић-Родић, у припреми: Стефана Пауновић-Родић, *Стереотип жене у језичкој слици света Словака и Срба*, докторска дисертација у припреми.

Пипер 2003а: Предраг Пипер, „О проучавањима вербалних асоцијација”. У М. Совиљ, П. Марковић, С. Јовичић, А. Костић, Д. Раковић (ур.), *Говор и језик*. Београд: Институт за експерименталну фонетику и патологију говора, 55–65.

Пипер 2003б: Предраг Пипер, „Асоцијативни речници словенских језика и етнокултурни стереотипи”. *Славистика VII*, 22–32.

Пипер 2004а: Предраг Пипер, *Српски између великих и малих језика*. Београд: Београдска књига.

Пипер 2004б: Предраг Пипер, „Кирилица и латиница в вербалних асоцијацијах Србов”. *Славјански вестник*, 2, 269–278.

Пипер 2009: „Реч Косово и њене вербалне асоцијације у српском језику”. *Даница*, 15, 85–95.

Пипер, Драгићевић и Стефановић 2005: Предраг Пипер, Рајна Драгићевић и Марија Стефановић, *Асоцијативни речник српскога језика* (I део; од стимулуса ка реакцији). Београд: Београдска књига, Службени лист СЦГ, Филолошки факултет у Београду.

Пипер–Радовановић 2008: Предраг Пипер, Милорад Радовановић, *Лингвистика Милке Ивић*. Београд: Библиотека XX век.

Пипер–Стернин 2004: Предраг Пипер, И. А. Стернин, „О контрастивном изученију комуникативног поведенија близкородствених народа (русская и сербская комуникативне културе)”. *Русское и сербское комуникативно поведеније*, Вып. 19, Воронеж: Истоки, 3–10.

Charles–Miller 1989: Walter G. Charles and George A. Miller, „Context of antonymous adjectives”. *Applied Psycholinguistics*, 10, 357–375. Cambridge University Press.

DesRosiers–Iverson 1986: Gabriel Desrosiers and David Iverson, „Paired associate learning: Normative data for differences between high and low associate word pairs”. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 8(6), 637–642.

Ebbinghaus 1885: Hermann Ebbinghaus, *Memory, a contribution to experimental psychology*, New York: Columbia University, Teacher's College.

Galton 1879: Francis Galton, „Psychometric Experiments”. *Brain*, 2, 149–162.

Gašić-Pavišić 1981: Slobodanka Gašić-Pavišić, *Slobodne asociјације речи код деце, карактеристике и педагошке импликације*, Београд: Prosveta.

Gašić-Pavišić 1984: Slobodanka Gašić-Pavišić, *Асоцијативне норме за предшколски узраст*. Београд: Prosveta.

<http://plato.stanford.edu/entries/associationist-thought/>

Jakić, Filipović-Đurđević and Kostić 2011: Milena Jakić, Dušica Filipović-Đurđević and Aleksandar Kostić, „The Facilitation Effect of Associative and Semantic Relatedness in Word Recognition”. *Psihologija*, 44(4), 367–385.

Mukhametzayanova–Shayakhmetova 2014: Leilya Mukhametzayanova and Leysan Shayakhmetova, „Application of Associative Experiment in Forming the Foreign Communicative Competence”. *English Language Teaching*, 7(12), 60–64.

Savić–Kostić 2008: Irena Savić i Aleksandar Kostić, „Proporcije kategorija asocijata i struktura semantičke memorije”. *Psihologija*, 41(1), 103–120.

Shakow 1980: David Shakow, „Kent–Rosanoff Association and its Implications for Segmental Set Theory”. *Schizophrenia Bulletin*, 6(4), 676–685.

Sosir 1989: Ferdinand de Sosir, *Opšta lingvistika*. Beograd: Nolit.

Thorndike 1898: Edward L. Thorndike, „Animal intelligence: An experimental study of the associative processes in animals”. *Psychological Review Monograph Supplement*, 2, 1–109.

Vasić 1976: Smiljka Vasić, *Razvojne govorne norme u naše dece*. Beograd: Prosveta – Institut za pedagoška istraživanja.

Willners 2001: Caroline Willners, *Antonyms in Context*, Travaux de L’Institut de Linguistique de Lund 40.

Warren 1921: Howard C. Warren, *A history of the association psychology*, New York, Chicago, Boston: Charles Scribner’s sons. <https://archive.org/details/historyofassocia00warruoft>

Предраг Обућина

ДОПРИНОСИ ПРЕДРАГА ПИПЕРА
ПРОУЧАВАЊИМА ПОЉСКОГ ЈЕЗИКА
У СРПСКОЈ ЛИНГВИСТИЧКОЈ СЛАВИСТИЦИ

Утицај академика Предрага Пипера на лингвистичку полонистику је без сумње значајан, нарочито у области проучавања односа језика и просторних односа. Нажалост, у овом осврту на рад нашег уваженог учитеља и ментора не можемо се у довољној мери посветити његовом утицају на лингвистичку славистику у Пољској, што би било вредно пажње. Пиперови чланци и студије представљају незаобилазну референцу сваком лингвисти и слависти који се посвећује проучавању језика и простора, међу којима су у лингвистичкој полонистици сигурно најзапаженији радови Зузане Тополињске и Чеслава Лахура (Topolińska 1999; Lachur 1999). Сигурно је слична ситуација и у другим словенским и несловенским земљама и њиховим лингвистичким полонистикама и славистикама.

Оно што је учинило да Пиперов теоријско-методолошки модел о простору у језику, као и ставови које он заступа, надрасту простор искључиво националне лингвистике и постану безвремени јесте истраживачка искреност и осетљивост за језичку проблематику захваљујући којима се Пипер окренуо питањима која су „висила у ваздуху” лингвистике краја 70-их и почетка 80-их година двадесетог века. То није била тематика трансформационо-генеративне граматике, која је, иако већ помало истрошена од употребе у Северној Америци и Западној Европи, у пуном замаху продирала у остатак Старог континента, већ је то било интересовање за питања језичке семантике, категорије људског ума и улоге језика у сазнању, из које је, упоредо са мислима водећих теоретичара свога доба настајала Пиперова теорија семантичких локализација. Довољно је поменути само да је тада, готово симултано са Пиперовом студијом о заменичким прилозима, настајала и теоријска платформа *експеријенцијализма*, чији су творци били Џорџ Лекоф и Мајкл Џонсон, са универзитета у Берклију у Калифорнији, а која је своју материјализацију пронашла у сада већ класичном делу *Metaphors We Live By* (Lakoff, Johnson 1980). Иако вероватно то није било јасно у време настајања Пиперових студија о простору у језику и, конкретније, заменичких прилога у српскохрватском, руском и пољском, свако ко је имао прилике да их чита са ове временске дистанце остао је

изненађен свежином идеја и њиховом уклопљеношћу у најавангарднији правац у лингвистици свога времена. То је тема којој би наша теоријска лингвистика, као и лингвистичка историографија, требало да посвете дужну пажњу.

У нашем раду осврћемо се претежно на полонистичку делатност Предрага Пипера у оквиру српске лингвистичке славистике, коју можемо поделити на два сегмента: први – научноистраживачки и други – педагошки.

Што се тиче научноистраживачке делатности Предрага Пипера у области полонистике, када се узме у обзир пропорционални удео у његовом целокупном опусу, који је несумњиво импозантан, одмах се види да се ту не ради о успутном интересовању за највећи западнословенски језик, а по његовом личном признању за тај посебан однос према пољском језику имао је да захвали не само својим научним, већ и срдачним пријатељским односима са неким од најзначајнијих пољских лингвиста XX и XXI века. Докторска дисертација, *Заменички прилози у руском, пољском и српскохрватском језику*, затим две монографије настале на основу ње: *Заменички прилози: граматички статус и семантички типови* (Piper 1983) и *Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику: семантичка студија* (Пипер 1988), потом неколико чланака са полонистичким темама, са изузетно важним теоријским и методолошким анализама (Пипер 1978) чине корпус неких од најзначајнијих дела савремене српске полонистике и пољско-српских контрастивних студија. О тим публикацијама стручна јавност је већ дала своје највише оцене кроз рецензије објављене у нашим најпрестижнијим лингвистичким часописима (Васић 1986). Без сумње је ова семантичка студија о заменичким прилозима у словенским језицима Пиперово најпознатије дело у области контрастивне лингвистичке славистике, а њена детаљна и садржајна анализа представљена је у чланцима више колега током нашег округлог стола под кровом Матице српске.

Због тога ћемо нашој пажњи препоручити један мање познат, али зато ништа мање значајан рад за српску полонистику. Ради се о студији *Прилог синтаксичкој типологији пољског и српског језика* која је изашла у зборнику радова издатом у част пољског граматичара и члана Пољске академије наука Станислава Каролака (Пипер 2003). Рад представља својеврсну мапу за контрастивну анализу пољског и српског језика са јасно дефинисаним трећим елементом поређења на семантичким основама, као и опширан каталог тема за анализу у детаљима. У средишту овог методолошког поступка који Пипер предлаже стоје одређени епистемолошки ставови које он дели са Каролаком, а који се најсажетије могу формулисати на следећи начин: формалну структуру језика није могуће поредити због идиосинкратичности структуре, већ је то могуће учинити само на појмовном, тј. семантичком нивоу (Karolak 2002). Према томе, као еталон за поређење треба користити семантичку структуру језика, оцртану у

семантичким категоријама, које су за оба језика заједничке, али које се материјализују на различите начине у појединачним језицима.

У једном хируршки прецизном пресеку, Предраг Пипер је дао преглед тема контрастивне синтаксичке типологије пољског и српског језика, анализирајући синтаксичке моделе из Каролакове *жуте* граматике (Grochowski, Karolak, Topolińska 1984). Ради се о репрезентативном корпусу пољског језика од 1756 реченица. Ту је утврђено да се најопштије посебности граматике савременог пољског језика у поређењу са српским могу подвести под четири тачке. Најпре, то су разлике у инвентару граматичких категорија као и распрострањеност употребе њихових облика. Пипер је уочио да је у пољском распрострањенија употреба номиналних или номинализованих израза, док се у исто време у српском радије користе конструкције са личним облицима глагола. Разлоге за то он види у раширеној употреби партиципа презента актива у пољском, али и широм употребом именских група, глаголских прилога и других средстава него што је то случај у српском. Друга важна разлика између пољског и српског језика тиче се имперсоналности, која је опет карактеристичнија за пољску реченицу. По Пиперу имперсоналне реченице распрострањеније су у пољском јер за то постоје веће системске могућности, пошто у српском нема облика којим располаже пољски, нпр. облици на *-no*, *-to*, тј. *безлично прошло време* по Кошутећу (Кошутећ 1989). Треће, пољски показује веће могућности за уобличавање пасивних реченица него што је то случај у српском. И на крају, четврто, пољски не показује такву раширеност дублетних форми каква је присутна у српском.

Разлике између пољског и српског Пипер анализира тако што се користи семантичким категоријама као трећим елементом поређења и посматра како се оне реализују у пољском и српском. Овде ћемо поменути имперсоналност (регуларно образовање безличних реченица од глагола *być*, нпр. *Jest się kierowca*, што не постоји као могућност у српском, већ се изражава неколиким алтернативним конструкцијама), хонорификативност (у пољском се изражава граматичким трећим лицем једнине и лексичким маркерима *pan*, *pani*, за разлику од српског где се изражава граматичким другим лицем множине без обавезних лексичких маркера), социјативност (илустровано примером *Andrzej z Hanką tańczą* – што се на српском изражава координираним односом, нпр. *Андреј и Ханка играју*), пасивности (употреба помоћног глагола *zostać* и предлог за увођење логичког субјекта *przez*), модалности (употреба потенцијала у апелативној функцији: *Zadzwońiłbyś do niej* – на српском: *Би ли јој телефонирао?*), референцијалности (показне заменице *ten*, *tamten* и маргиналног облика *ów* у поређењу са стабилном дистрибуцијом српских заменица на *ов-*, *он-* и *т-*), спацијалности (слабо разликовање лимитативне и нелимитативне адлативности у локализацијама са предлогом *do*), темпоралности (изражавање будућег времена облицима презента

глагола свршеног вида и аналитички футур са облицима помоћног глагола *być*. за разлику од српског аналитичког футура са помоћним глаголом *xтети*), посесивности (употреба посесивног генитива, нарочито у трећем лицу у пољском, за разлику од употребе посесивних заменица и придева у српском), квалификативности (обавезна употреба инструментала с предлогом, нпр.: *Dziewczyna z zielonymi oczami*, за разлику од српског који допушта и могућност генитива без предлога: *Девојка зелених очију*), квантификације (плурализованост облика именице уз бројеве *dwa, trzy, cztery* у пољском, за разлику од српског паукала).

Што се тиче формалних синтаксичких обележја, Пипер на прво место ставља релативну заступљенију номинализованост синтаксичких структура пољ.: *Piotr uprzedza Jana o grożącym mu niebezpieczeństwie.*
срп.: *Петар упозорава Јана на опасност која му прети.*

пољ.: *Idącą samotnie dziewczynę, zaczepili chuligani.*
срп.: *Девојку која је ишла сама напали су хулигани.*

пољ.: *Nie zauważyłam pojawienia się nowych gości.*
срп.: *Нисам приметила да су се појавили нови гости.*

Затим ту су обележја линеаризације, нпр. постпозиција релативних придева (нпр. пољ.: *język polski*, срп.: *пољски језик*), потом могућност појављивања помоћног глагола у иницијалној позицији у презенту, коју српски језик не познаје (пољ.: *Jest się hetmanem*, срп. Хетман сам / си / је) као и лоцирање негације испред прилошког интензификатора у пољском језику (пољ.: *co mnie nie bardzo dziwi*, срп.: што ме много не чуди), итд.

Један одређени део пута у истраживању пољско-српских језичких сличности и разлика који је оцртан у тој својеврсној мапи, Предраг Пипер је испунио како својим личним научним радом (нарочито на пољу спацијалности), тако и ангажовањем на пољу педагошког рада, као ментор, коментор или пак члан комисије за преглед и оцену, приликом чега је руководио и помагао у изради више магистарских теза и докторских дисертација са полонистичким темама, најчешће у поређењу са српским, али и руским језиком. Летимичан преглед тема одбрањених дисертација показује нам да је већ доста тога учињено на пољу глаголске префиксације (Кондић 1989), језичке контактологије (Ајдуковић 2002; Костић-Голубичић 2016), семантичке категорије персоналности (Бабић 2007; Бабић 2011), темпоралности, а конкретније футуралности (Војводић 2007), граматичке терминологије (Обућина 2008), теорији језичке културе (Николић 2009), формално-синтаксичких типолошких истраживања конгруенције (Обућина 2016).

Онима који су имали ту привилегију и част да им предаје Методологију лингвистичких истраживања или неки други предмет на постдипломским студијама, Предраг Пипер је оставио не само корисне информације, знање и вештине за кретање кроз непрегледно море науке о језику, већ и неизбрисив траг у сећању у облику свог осмеха и топлог људског односа према млађим колегама (не само полонистима) на почетку свог научног пута какав се ретко среће код универзитетског професора данас. За аутора ових редака можда највећу, у ствари непроцењиву вредност током целокупног постдипломског школовања представљали су састанци *Пиперовог лингвистичког кружока*, како смо га неформално називали, а који се састојао од магистраната и доктораната којима је Предраг Пипер био ментор, коментор или планирао да учествује у процесу одбране тезе. Састанци су се одвијали најчешће средом после свих наших других обавеза, понекад и врло касно увече, у кабинету 15 на Катедри за славистику Филолошког факултета Универзитета у Београду, где смо се, док је у осталим кабинетима на катедри углавном владао мрак, као завереници окупљали да говоримо о стварима језика, граматике, значења и филозофије, о својим страховима, надама и усхићењима. Неретко би и сам Предраг Пипер донео неки свој рад, некакав *пробни балон*, како он воли то да каже, па док би нам читао и очекивао неки коментар, у његовим очима видели бисмо одушевљење који смо и ми желели да осећамо када се бавимо науком и жар за који смо се надали да и у нама може да запламти. Имали смо срећу да баш он тада буде са нама, када нам је било најпотребније, а данас имамо срећу да можемо рећи да смо *изашли из шињела* Предрага Пипера.

Цитиране одбрањене докторске дисертације са полонистичком темом под менторством Предрага Пипера:

Јован Ајдуковић, *Русизми у савременим јужнословенским и западнословенским књижевним језицима : према квалификатору у лексикографским изворима : докторска дисертација*. – Београд : [Ј. Ајдуковић], 2002. – 849 листова.

Дојчил Војводић, *Функционално–семантичко поље футуралности у савременом руском, пољском и српском језику : докторска дисертација*. – Нови Сад : [Дојчил Војводић], 2007.

Здравко Бабић, *Категорија персоналности у савременим словенским књижевним језицима : докторска дисертација*. – Београд : [З. Бабић], 2011.

Предраг Обућина, *Синтаксичка акомодација у пољском језику у поређењу са српским*. 2016.

Као члан комисије за преглед и оцену:

Мирјана Костић Голубичић, *Интерферирајуће лексеме у пољско-српским језичким контактима*, 2016.

Магистарски радови као ментор:

Здравко Бабић, *Имперсоналност у савременом руском, пољском и српском језику : магистарски рад*. – Београд: [Здравко Бабић], 2007.

Марина Николић, *Теорија језичке културе у србистици и славистици : магистарски рад*. – Београд : [Марина Николић], 2009.

Магистарски радови као члан комисије за преглед и оцену:

Снежана Кондић. *Придјеви изведени префиксима страног поријекла са негативним значењем у савременом српскохрватском, пољском и руском језику: магистарски рад*. – Београд: [Снежана Кондић], 1989.

Предраг Обућина, *Синтаксичка терминологија пољског језика у поређењу са српским : магистарски рад*. – Београд : [Предраг Обућина], 2008. – 196 листова.

Литература

Vasić, Vera, Predrag Piper. „Zamenički prilozi, status i semantički tipovi”. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XXIX/2, (1986): 198–202.

Кошутић, Радован. *Граматика пољскога језика*. Београд, 1898.

Пипер, Предраг. „Заменички прилози са значењем места и правца у руском, пољском и српскохрватском језику”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 21, 1 (1978): 63–82.

Пипер, Предраг. *Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику. Семантичка студија*. Институт за српскохрватски језик: Београд, 1988.

Пипер, Предраг. *Прилог синтаксичкој типологији пољског и српског језика*. U *Études linguistiques romano-slaves offertes à Stanislaw Karolak*, 399–409. Kraków : Edukacja, 2003.

Grochowski. Maciej, Stanisław Karolak, Zuzanna Topolińska, *Składnia*. Pod redakcją Zuzanny Topolińskiej. Warszawa PWN, 1984.

Karolak, Stanisław. „O modelu składni porównawczej języków słowiańskich”. *Зборник Матице српске за славистику* св. 61 (2002): 7–18.

Lachur, Czesław. *Semantyka przestrzenna polskich przyimków prefigowanych na tle rosyjskim*. Opole: Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Opolskiego, 1999.

Lakoff, George, Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago, London: The University Chicago Press, 1980.

Piper, Predrag: *Zamenički prilozi: gramatički status i semantički tipovi*. Institut za strane jezike i književnosti. Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu: Novi Sad, 1983.

Topolińska, Zuzanna, *Język, człowiek, przestrzeń*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN, 1999.

Дара Дамљановић

УЏБЕНИЦИ И ПРИРУЧНИЦИ РУСКОГ ЈЕЗИКА ПРЕДРАГА ПИПЕРА

Уџбеници и приручници руског језика академика и професора Предрага Пипера намењени су различитим етапама наставе и образовним профилима, од основне школе, гимназије, средњих стручних школа, до универзитетског образовања и филолошких студија, за школско и самостално учење језика. Тачније, ради се о уџбеницима и приручницима за учење руског као првог и као другог страног језика у вишим разредима основне школе, уџбеницима за учење руског као другог страног језика у гимназијама и средњим стручним школама, приручнику за превођење и монографији и све то објављено у више измењених, допуњених и прерађених издања. Уџбеничка литература за основне и средње школе настала је као резултат тимског рада наших еминентних стручњака предвођених Предрагом Пипером, а објављена је као издање Завода за уџбенике и наставна средства у Београду, наше водеће издавачке куће у области продукције школских књига. Управо је Завод средином 60-их година прошлог века био иницијатор израде националне концепције уџбеника страних језика и покретач и издавач серије радова из области теорије уџбеника почетком овога века.

Књиге намењене учењу и проучавању руског језика за различите образовне профиле и етапе наставе П. Пипер ствара готово три деценије. Као почетак може се узети 1989. година када је објављен први уџбеник, *Руски језик : за III разред усмереног образовања : за културолошко-језичку и угоститељско-туристичку струку : II страни језик, III година учења*. Усмереном образовању био је намењен и приручник *Техника превођења : практични део* за ученике трећег и четвртог разреда културолошко-језичке струке који је објављен већ наредне 1990. године, као и уџбеник руског језика за четврти разред објављен 1993. године. Укидањем средњег усмереног образовања ови уџбеници су прерађени и допуњени уџбеницима за први и други разред, те је настала серија уџбеника за учење руског као другог страног језика у гимназијама и средњим стручним школама. Велике друштвене промене и код нас и у Русији као и многобројне реформе нашег образовног система нашле су одраз у каснијим измењеним, допуњеним и прерађеним издањима ових уџбеника, а та нова, савременија издања у неким школама употребљавају се и данас.

За учење руског као првог страног језика у основној школи ауторски тим под руководством П. Пипера саставио је серију уџбеника под називом *Давайте дружить*, а први уџбенички комплет ове серије за ученике петог разреда објављен је 1993. године и сукцесивно сваке наредне године излазили су комплети уџбеника за наредне разреде. Значајне измене наставних планова и програма за основну школу условиле су потребу за новим уџбеницима, те се од 2005. године уводи серија уџбеника за учење руског као другог страног језика истог ауторског тима под називом *Орбита*. Израђени су уџбенички комплети за седми и осми разред, када је уследила нова измена наставних планова, што је, уз појаву конкуренције на тржишту школских књига, приморало издавача и ауторе на нови рад, те се од 2007. године објављује нова серија уџбеника под истим називом. Ова последња серија уџбеника и приручника за учење руског као другог страног језика употребљава се у нашим основним школама и данас.

Поред уџбеника за основне и средње школе П. Пипер је у коауторству са Милом Стојнић 2002. године објавио књигу *Руски језик: изговор, граматика, конверзација, вежбе* намењену „свима који желе да почну или да наставе са учењем руског језика” (Предговор, стр. 5), а која се може примењивати и примењује се у високошколској настави. Друго измењено издање објављено је 2005. године под називом *Руски језик у поређењу са српским*.

Богат и разноврсан уџбенички опус пружа нам довољно материјала за покушај сагледавања основних лингводидактичких погледа П. Пипера као и његовог доприноса савременој српској русистичкој лингводидактици. Чини нам се занимљивим и инспиративним описати и анализирати комплете уџбеника за основну школу, ово и стога што сам као наставник била сведок широке дискусије коју је у припремној фази рада иницирао професор Пипер. Разматрани су многи важни аспекти методичке, лингвистичке и лингводидактичке концепције основношколских уџбеника. Ограничени обим чланка оставља могућност за сагледавање тек основних структурно-садржинских компоненти уџбеника и приручника серија *Давайте дружить* и *Орбита*.

Дескрипција и анализа заснива се на савременој теорији уџбеника разрађеној у радовима водећих руских (Трушина 1981, Пассов 1989, Арутјунов 1990, Щукин 2007, Московкин 2007) и српских (Кончаревић 1997; 2002) стручњака. Посебан допринос српској методици наставе руског језика у области теорије уџбеника остварила је К. Кончаревић која је разрадила теоријске основе структуре и садржаја савременог когнитивно-комуникативног уџбеника страног (руског) језика и, на основу тога модела, провела експертизу и евалуацију више серија домаћих савремених уџбеника руског језика за основну школу, а међу њима и три уџбеника серије *Давайте дружить*.

Серију уџбеника *Давайте дружить* чине комплети уџбеника за пети и шести разред у који улазе уџбеник, радна свеска, приручник за наставнике, аудио-материјал; за седми

разред израђени су уџбеник, радна свеска и аудио-касета, а за осми разред уџбеник са аудио-касетома. Серија уџбеника *Орбита* потпунија је у односу на делове уџбеничког комплета, садржи 4 комплета уџбеника за више разреде основне школе, а сваки комплет чини уџбеник, приручник за ученике (радна свеска), приручник за наставнике и компакт-диск. У комплетима ове серије знатно боље је искоришћен потенцијал приручника за наставнике, функционалнија је диференцијација задатака на релацији уџбеник – радна свеска – аудио-запис, као и повезаност између делова уџбеничког комплета, посебно уџбеника и радне свеске. Сви делови уџбеничких комплета у обе серије стављени су у функцију реализације утврђених етапних и финалних циљева наставе – те полазне тачке и доминантне компоненте наставног система која утиче на све елементе наставног процеса: одређује задатке и садржај наставе, избор метода, наставне принципе, концепцију и обликовање уџбеника и других наставних средстава. Наиме, познато је да су све досадашње реформе у настави страних језика почињале редефинисањем циљева наставе (Дамљановић, 2010, 350–1). Полазећи од места и улоге уџбеника у комплекту наставних средстава нашу анализу усмерићемо превасходно на уџбенике, а мање на остале делове комплета.

Макроструктура уџбеника серије *Давайте дружитъ* доста је уједначена, осим уџбеника за пети разред (прва година учења) чији је основни део подељен у 33 лекције, а првих пет лекција заузима орални курс. Основни део осталих уџбеника ове серије подељен је на девет тематских целина – уџбеничких лекција. Општи преглед садржаја даје се на почетку сваког уџбеника, следи основни део подељен на уџбеничке лекције и кумулативни руско-српски речник. Поједини уџбеници садрже додатни лексикографски материјал – регистар пословица и изрека (уџбеници за 5, 6, 7. разред), регистар важнијих граматичких термина употребљених у уџбенику (5, 7. разред), списак важнијих наставних израза (5. разред), решења загонетки и ребуса (5, 6, 7. разред), речник лажних еквивалената (6, 7. разред), нотне прилоге, текстове за додатно читање (7. разред). Уџбеник за осми разред, после основног дела, садржи одељак са текстовима за допунско читање и самостални рад. Предговори у којима се образлаже теоријски приступ, концепција уџбеника и наводе основна упутства за рад упућени су наставницима и налазе се на почетку приручника за наставнике у уџбеничком комплекту за пети и шести разред и на почетку уџбеника за седми и осми разред.

Уџбеници серије *Орбита* у погледу макроструктуре донекле се разликују од претходне серије пре свега по броју и обиму лекција, по функционалнијим прегледима садржаја и другачијим регистрима који су овде усмерени на комуникативни аспект наставе. Уџбеник за пети разред подељен је на 20 лекција (прве четири припадају оралном курсу), уџбеници за шести и седми разред подељени су на осам, а уџбеник за осми разред на седам лекција. Иста подела одражена је у радним свескама и

приручницима за наставнике у датим комплетима. Тематски преглед садржаја даје се на почетку сваког уџбеника, а уџбеници за 6, 7. и 8. разред садрже и детаљни преглед садржаја сваке уџбеничке лекције. После прегледа садржаја следи основни део уџбеника, а на крају сваког уџбеника налази се кумулативни руско-српски речник. Поред тога, уџбеник за пети разред садржи регистар употребљених пословица и решења загонетки и ребуса, док остали уџбеници садрже прегледе комуникативних функција по лекцијама и регистре основних граматичких термина употребљених у уџбеницима. Овде се наводи укупно 54 граматичка термина, и то по разредима: 22 термина у уџбенику за шести, 27 – за седми, док уџбеник за осми разред понавља термине из претходног уџбеника уз пет нових термина који се односе на ниво речи. Уџбеник за седми разред садржи транслитерацију слова руске азбуке. На почетку сваке лекције налази се анонс у коме се ученици обавештавају о томе шта их очекује у датој лекцији: шта ће научити, сазнати, прочитати, о чему ће се дискутовати.

Структура лекција у уџбеницима серије *Давайте дружить*, осим у уџбенику за пети разред, углавном је уједначена: лекција садржи инструментално-практичне текстове са припадајућим вежбањима и лексичким коментарима (одељци: *Скажи, Задания, Слова и выражения*), а ови текстови су размештени на више места у лекцији; теоријско-спознајне текстове из лингвистичке теорије са одговарајућим вежбањима (одељци: *Звуки и буквы, Грамматика, Повторяем грамматику, Запомни, Давайте повторим!*) такође размештено у више микроцелина у лекцији; етикецијске формуле и комуникацијске моделе са вежбањима за развијање навика њихове употребе (одељци: *Что говорят русские, Задания*). Научнопопуларни и културолошки текстови најчешће су насловљени са *Знаете ли вы* и *Традиции и обычаи*. Одељак *Давайте поговорим* саставни је део лекција уџбеника за осми разред, а садржи комуникативне задатке и лексику у вези са темом лекције. Поред лексичког материјала датог у текстовима, често се у парцијалним речницима наводе и лексичке групе које проистичу из теме, што је корисно за усвајање лексичког фонда у каснијој етапи учења језика, међутим у уџбенику за почетну наставу може знатно увећати укупни обим лексике, као што је то случај са уџбеником за пети разред. Граматички материјал и етикецијске комуникацијске формуле углавном проистичу из теме, а задаци су стављени у функцију реализације циља лекције. У целини посматрано структура лекција у уџбеницима за шести, седми и осми разред је углавном политематска, док у уџбенику за пети разред доминирају монотематски конципиране лекције.

Структура лекција у уџбеницима серије *Орбита* разликује се у већој или мањој мери и од претходне серије уџбеника и у уџбеницима за поједине разреде. У поређењу са претходном у овој серији лекције су прегледније, са мање одељака, изостављени су тематски микроречници као и преткомуникативна лексичко-граматичка вежбања која су

стављена у радне свеске; лекције су организоване по тематском принципу, са одвојеним инструментално-практичним текстовима, допуњеним системом комуникативних вежбања и делом који садржи теоријско-спознајне текстове. Илустративни материјал оралног курса заузима прве четири лекције уџбеника за пети разред, у петој лекцији уводи се фонетски и граfiјски материјал под називом *Звуки и буквы*, а одељак под тим називом налази се на почетку наредних шест лекција, а саставни је део осталих лекција, осим 14. и 20. Одељак *Грамматика* уводи се у 7, а одељак *Вот что говорят русские* у 8. лекцији и оба одељка су саставни делови сваке наредне лекције овога уџбеника. Стожер лекције чини основни инструментално-практични текст и један или више дијалога везаних за тему лекције, а прате их различита вежбања (*Посмотри, как переводится, Скажи, Запомни, Задания, Обрати внимание*), пригодни стихови, шале, загонетке, пословице. Структуру лекције уџбеника за шести разред чини неколико блокова датих увек истим редоследом: инструментално-практични текстови са припадајућим задацима (*Посмотри, как переводится, Запомнили ли вы... Задание*), ситуационо-комуникацијски модели (*Так говорят русские...*), фонетско-фонолошки и граfiјско-ортографски материјал (*Звуки мы произносим и слышим, буквы мы видим, пишем и рисуем*), граматички блок са вежбањима, инструкције за вежбања у радној свесци и одељак за релаксацију (*Уголок развлечений*) који садржи дечју поезију или песме за певање. У оријентационом распореду наставног градива предложеном у *Приручнику за наставнике* предвиђен је исти редослед усвајања, што конкретно за прву лекцију значи: прва четири часа обрађују се текстови и говорни модели, следи један час за фонетику и ортографију и три часа за понављање граматичког градива. Овакав начин дидактичког обликовања лекције појачава оријентацију на практично, комуникативно усвајање језика и уједно пружа бољу основу за различите стилове усвајања језика – интуитивно-сензитивни и рационално-логички. Лекције уџбеника за седми разред садрже инструментално-практичне и теоријско-спознајне текстове смештене у више блокова и припадајућа вежбања. Саставни део сваке лекције је одељак *Минутка для ума и сердца*, а на нивоу целог уџбеника овде су дате две песме М. Антића у преводу на руски језик, пет песама за певање, руске пословице, две песме руских дечјих песника. На крају сваке лекције налази се одељак *Традиции и обычаи* са тематиком из руске културе. Структура лекције уџбеника за осми разред стављена је у функцију систематизације целокупног основношколског градива. На почетку лекције налазе се инструментално-практични текстови са комуникацијским моделима, одељак са корективним фонетско-фонолошким и ортографским материјалом, следи релаксациони блок који чине рецитације и песме за певање, затим граматички део са корективним прегледом граматичког минимума за основну школу; на крају лекције налазе се повезани са темом текстови који се односе на савремену социокултурну реалност Русије и кључне речи дате лекције.

Теоријско-спознајни текстови садрже „дидактички транспоноване чињенице и генерализације из лингвистичке теорије” 5 (Кончаревић, 2002, 105), тј. прописани наставним планом и програмом фонетско-фонолошки, граfiјско-ортографски и граматички минимум. Начин презентације ове материје условљен је концепцијским опредељењем о минималној заступљености српског језика, те су сва објашњења и инструкције формулисане на руском језику, прилагођено етапи наставе и узрасту ученика. Тако на пример, у уџбеницима за пети разред, граматички, фонетски и ортографски садржаји дати су кроз веома богат, разноврсан и прегледан илустративни материјал. Користе се одлична ликовна решења и хроматска транскрипција, индукција и дедукција, практична упутства, илустративни примери, брзалице и шаљиве песмице, дидактичке игре. У уџбеницима за шести и седми разред серије *Давайте дружить* налазимо посебан тип теоријско-спознајних текстова у одељку *На уроке русского языка* који могу послужити наставнику као пример како се на приступачан начин, језиком наставне комуникације, занимљиво, једноставно, разумљиво и прецизно тумачи граматичка материја. Примере објашњења граматике на начин близак усменој наставној комуникацији налазимо у неким дијалошким текстовима у уџбенику за осми разред исте серије. Граматика се уводи поступно, на материјалу практичних текстова или говорних модела, преко теоријских објашњења и парадигми, до продукције правилних исказа и говора, а усваја се кроз етапно и финално утврђивање и систематизацију граматичког минимума за основну школу. Усвајање граматичке материје укључује и усвајање граматичке терминологије на руском језику. На почетку уџбеника за више разреде понавља се основна граматичка материја из претходног разреда. У свим уџбеницима граматичка материја се излаже веома приступачно и разноврсно: путем једноставних објашњења са примерима и схематским приказима, кроз табеларне прегледе, путем питања за самостално извођење правила или закључка, кроз готове говорне моделе, различита вежбања и проблемске задатке. У уџбеницима за седми и осми разред има више граматичких правила и граматичких термина, тумачења су сложенија. Овде је у неким случајевима примењен функционално-семантички приступ, наводе се различита језичка средства за исказивање одређеног значења, нпр.: исказивање места и правца, исказивање времена, исказивање количине, исказивање негирања. Обим новог граматичког материјала у уџбеницима за осми разред је невелик, а акценат је стављен на корективни курс граматике, тј. понављање и систематизацију граматичког минимума за основну школу. Експлицитно поређење руског и српског језика код презентације морфологије и синтаксе користи се веома ретко што је методички оправдано решење, пошто би сувишна аналогија знатно успорила процес формирања језичких вештина и навика. Међутим, и у уџбенике и у радне свеске укључен је систем вежбања за спречавање интерференције код усвајања граматике руског језика (нпр.: 1. лице

презента једнине и множине; један облик перфекта за сва три рода множине у руском према посебним облицима за мушки, женски и средњи род у српском језику; облици датива, инструментала и локатива множине именица у руском језику; плурал придева; неподударане у два језика рода именица сличних по облику: *торт* – торта, *приток* – притока, *система* – систем), што говори о имплицитном поређењу језичких система у осмишљавању апаратуре организације усвајања у циљу спречавања типичних грешака изазваних сродношћу двају језика.

Посебну пажњу и анализу заслужује фонетско-фонолошки и граfiјско-ортографски аспект садржаја анализираних уџбеника за основну школу. Ови садржаји у уџбеницима за пети разред смештени су у одељак *Звуки и букви* и обухватају теоријско објашњење, питања за извођење индуктивног закључивања, поређење језичких појава као и систем веома разноврсних вежбања за стицање и усвајање вештина и навика употребе дате језичке материје и уочавање односа између граfiјског и фонетско-фонолошког система. Прве лекције у уџбеницима за пети разред заузима илустративни материјал оралног курса којим, у духу поставки директног приступа и директног метода, почиње учење језика. Изговор и интонација усвајају се интуитивно, ослањањем на слушну перцепцију, имитацијом изговора наставника и носиоца руског језика с аудио-касете. Следи упознавање са руском азбуком, а поређењем двају сличних писама ученици лако издвајају слова различита од српског писма и усвајају њихову граfiју. Даља презентација фонетско-фонолошког и граfiјско-ортографског материјала одвија се паралелно, уз непрестано упућивање на разлике међу овим подсистемима, и то редоследом од целине система (систем самогласника и сугласника) преко појединих подсистема који обухватају већи број јединица (тврди и меки сугласници, акценатовани и неакценатовани самогласници, изговор самогласника у позицији када означавају два гласа), бинарних парова (звучни и беззвучни сугласници), ка појединачним случајевима (изговор појединих сугласника, изговор сугласничких група). Усвајање интонације одвија се путем имитације изговора наставника, кроз посебна вежбања на аудио-касети и систем вежбања у уџбеницима и радним свескама. Имајући у виду значај руског акцента и тешкоће у његовом усвајању, аутори су акценатовали све речи у уџбеницима, док у задацима уз текстове и радној свесци углавном није постављен акценат јер се ради о познатој лексици. Постављање и усвајање правилног изговора и интонације систематично се наставља у шестом разреду, кроз све лекције, помоћу система вежбања у уџбенику и радној свесци, применом практичне транскрипције и одговарајућих вежбања са аудио-касете. Обнавља се целокупно градиво и продубљују сва релевантна знања од основних општих правила до важнијих појединачних случајева. У уџбеницима за седми и осми разред серије *Давайте дружитъ* овоме аспекту поклања се мање пажње: у прве три лекције уџбеника за седми разред започета је систематизација

фонетског материјала кроз увођење научне транскрипције али ово није подржано у осталим лекцијама. Иако уџбеник за осми разред садржи систематизацију целокупне граматичке и лексичке материје, очекивани систем корективних вежбања којима би се систематизовало градиво фонетско-фонолошког и графијско-ортографског минимума за основну школу је изостао. Методички боље решење налазимо у уџбеницима серије *Орбита* где је ова материја укључена у све лекције уџбеника од шестог до осмог разреда. Можемо закључити да анализирани аспект обе серије уџбеника одликује иновативност у приступу и начину презентације теоријског градива, посебно код презентације опозиције веларизованих и палатализованих, односно звучних и беззвучних сугласника: прегледним ликовним приказом и ликовно-хроматском транскрипцијом у само две лекције (10. и 15. односно 6. и 9) уџбеника за пети разред приказане су све важније карактеристике руског фонетско-фонолошког и графијско-ортографског система.

Инструментално-практични текстови служе за презентацију тематске лексике, граматичке материје, комуникацијских модела као и културолошких информација о земљи и народу изучаваног страног језика. Основна тематика задата је наставним програмима за поједине разреде, међутим и аутор овде има довољно могућности за испољавање личних склоности, посебно у односу на информативни, лингвокултуролошки, културолошки, естетски и васпитни потенцијал ових текстова. Анализирани серије уџбеника карактерише тематска, стилска и жанровска разноврсност текстова. Заступљени су посебно састављени дијалошки текстови веома блиски аутентичном разговору, књижевни текстови лирског и епског жанра (лирска поезија и проза, бајке, приповетке, новеле, песме за певање), текстови писани као ученички састави, писма, лични дневници и друго. У појединим уџбеницима налазимо прилоге у облику стрипа, текстове-инструкције као што су рецепти за припрему јела, савети о лепом понашању, препоруке и савети уметника, упутства за попуњавање анкете. Број информационих текстова превасходно културолошке тематике расте сразмерно годинама учења језика као и број научнопопуларних текстова. Укључене су пословице и изреке које носе значајан културолошки потенцијал, као и загонетке и анегдоте које имају превасходно мотивациону и релаксациону улогу. У погледу аутентичности материјала текстотеке у уџбеницима за пети и шести разред доминирају конструисани текстови, а мањи број је адаптираних и оригиналних текстова. У уџбеницима за седми и осми разред превладавају адаптирани текстови док су конструисани и оригинални заступљени подједнако. У свим уџбеницима доминирају наративни текстови, следе дескриптивни, док у уџбеницима за шести, седми и осми разред налазимо примере аргументационог текста. Пропорционално годинама учења језика повећава се број монолошких текстова, ипак, уочљива је тенденција да се свака тема обради кроз дијалошки и монолошки текст. За формирање говорних вештина предност се даје

дијалозима и дијалошкој форми исказа, а систем комуникативних, зналачки одабраних вежбања који прати ове текстове спречава чисто репродуктивни приступ и стимулише активни однос, говорну продукцију и трансфер. Ово је посебно доследно спроведено у серији уџбеника *Орбита*.

Према степену методичке тежине већина инструментално-практичних текстова у анализираним уџбеницима креће се у распону од лаких, наративних текстова, са једном сижејном линијом, садржајно занимљивих и блиских ученику, до средње тешких и тежих текстова са више информација и сижејних линија, са добро одабраном комуникативно релевантном и правилно дозирањем углавном стилски неутралном лексиком. Међутим, у серији *Давайте дружить* налазимо и недовољно адаптиране текстове, веома сложеног језичког израза, неприлагођеног екстралингвистичког садржаја, као што су детаљни описи народне ношње, предмета занатства, споменика архитектуре, припреме неких јела, а њихово укључивање у уџбенике указује на прецењеност значаја позитивног трансфера код презентације лексичког материјала сродних језика. Овде спада неколико текстова у уџбенику за шести (6. лекција), седми (6, 7, 8. лекција) и осми разред (6. и 8. лекција) који, и са аспекта лингвистичке тежине, и поред постојања позитивног трансфера код рецепције лексичког материјала, због дужине текста и обиља непознате лексике представљају текстове сувише високог степена методичке и лингвистичке сложености. Текстове и лекције са високим захтевима у односу на лексику налазимо и у уџбенику за пети разред исте серије, а узмемо за пример 14. лекцију: на основу кумулативног речника у коме је графички раздвојена лексика предвиђена за активно и пасивно усвајање налазимо да ова лекција има укупно 61 непознату лексему (речи које се први пут појављују у тој лекцији) од чега је 28 лексема предвиђено за активно усвајање. У овој раној фази учења језика не може се рачунати на позитивни трансфер код рецепције лексичког и граматичког плана текста, те ова иначе методички и лингводидактички одлично конципирана лекција, превазилази могућности букварског периода и почетне наставе.

Говорни садржаји у инструментално-практичним текстовима организовани су око сфера и ситуација везаних за свакодневни живот (живот у граду и селу, саобраћај у граду, превозна средства, оријентација у граду, куповина, споменици и знаменитости града, путовање, годишња доба и временске прилике, разговор у превозу, разговор путем телефона, електронска пошта, однос према животињама, очување природе и животне средине), образовање и школу (учионица, школски прибор, радни дан ученика, распоред часова, ваннаставне активности, учење појединих предмета, почетак школске године, једна московска школа, школске згоде и незгоде, избор занимања), породицу (живот у породици, родбина, породичне свечаности и празници, слободно време у породици, култура становања, обавезе у кући, уређење стана, домаћи послови,

свакодневница једне руске породице, кућни љубимци), слободно време и разоноду („ко много чита, тај много и зна”, хоби, спорт, активности током летњег распуста, слободно време, излети и активности у природи), културу (музика, посета позоришту, филм, сликарство, библиотека), средства информисања (писмо редакцији часописа, интервју). На основу текстова изводе се етикецијске фразе и говорни модели везани за представљање и упознавање, исказивање мишљења, исказивање слагања/неслагања са сабеседником, успостављање контакта и дружење, исказивање честитања поводом различитих празника и догађаја, исказивање задовољства и радости, исказивање питања за оријентацију; како упутити позив, како га одбити или прихватити, како затражити помоћ, скренути пажњу, упозорити, похвалити, критиковати, препоручити и др.

Апаратура организације усвајања обухвата систем вежбања у уџбеницима и радним свескама као и одговарајућем аудио материјалу. На основу класификације вежбања према степену ученикове самосталности у коришћењу језичког и говорног материјала (Кончаревић 2002, 123–136) у анализираним уџбеницима уочавамо заступљеност вежбања која припадају припремној етапи и вежбања која припадају етапи самосталног исказа ученика, тј. преткомуникативна, условнокомуникативна и комуникативна, а њихова анализа показује да уџбеници обе серије одговарају захтевима комуникативно оријентисане наставе. Преткомуникативне и условно-комуникативне језичке и говорне као и лексичко-граматичке вежбе карактерише велика разноликост и у погледу типологије и градираности према сложености. То су различита вежбања за уочавање веза између језичког облика и садржаја (имитација, читање текста, уочавање и запамћивање граматичког облика, самостално извођење правила или закључка, уочавање унутарјезичких и међујезичких односа, састављање синтагми или реченица по обрасцу, избор одговарајућег облика и др.), вежбања усмерена на морфолошке и синтаксичке одлике исказа (постављање речи у одговарајући облик, додавање наставка, избор речи и њено граматичко обликовање, замена једне речи другом, састављање реченица по кључним речима, трансформација реченице или синтагме, одговор на питање и др.) као и вежбе за самостално тражење елемената садржаја (састављање реченица или дијалога према тексту, тражење информације и др.). Етапи реализације самосталног исказа одговара систем различитих вежбања – од постављања питања до аргументовања, тј. вежбања са потпуно задатим планом садржаја (постављање питања и одговори у вези са текстом, препричавање текста, састављање приче према плану, драматизација), вежбања са делимично задатим планом садржаја (интерпретација текста са импровизацијама, драматизација, састављање дијалога) и вежбања за самостално обликовање текста (коментарисање текста, дискусије везане за ставове и мишљења ученика, састави, припремљена излагања и др.). Доследно су разрађена вежбања за обраду, примарно утврђивање, увежбавање и контролу усвојености

као и вежбања за етапно понављање и систематизацију већих делова градива. Нису заступљена уводна или припремна вежбања, мада томе циљу могу послужити неки инструментално-практични текстови у појединим лекцијама. Инструкције за израду вежбања дате су на руском језику помоћу крајње једноставних формулација, а овде ученици могу користити речнике важнијих граматичких термина датих у уџбеницима.

У погледу семантизације лексики примењени су различити начини у зависности од нивоа наставе и врсте лексичке јединице. У оралном делу уџбеника за пети разред примењена је визуелна семантизација кроз илустрације, а овај начин објашњења значења речи касније се примењује кроз посебне илустрације повезане у тематске речнике (биљке, домаће животиње, одећа, спортови, делови намештаја, делови стана, боје, делови тела, превозна средства и др.). Лексика се семантизује путем превода речи, синтагми и реченица значајних за разумевање текста; у парцијалним речницима после текста са преводном или беспреводном семантизацијом, путем презентације лексики у тематским низовима, помоћу антонима; скреће се пажња на међујезичке хомониме и парониме.

Кумулативни преводни руско-српски речници серије *Давайте дружить* садрже укупно 2935 одредница: речник у уџбенику за пети разред има 1021, за шести – 549, за седми – 839, за осми 526 одредница. Речнички чланак садржи одредницу, неке фонетске (акцент) и морфолошке карактеристике (прво и друго лице презент/будућег времена глагола, облици за прошло време неправилних глагола, напомене уз неке именице) и преводну семантизацију. Као илустративни материјал понегде се наводе и устаљене синтагме. Код вишезначних речи знацима интерпункције раздвојене су синонимија и полисемија, а описним коментарима семантизује се безеквивалентна лексика. Поред кумулативних, у уџбеницима налазимо и низ парцијалних речника у оквиру појединих уџбеничких лекција. То су различити тематски микроречници којима се проширује лексика везана за поједине теме и ситуације, тематски илустровани речници, речници израза и речи употребљених у тексту које захтевају посебну семантизацију, речници међујезичких хомонима и паронима, речник антонима и синонима, тематско-ситуациони речници етикецијских формула, речници синтаксичке и лексичко-семантичке спојивости. Ови парцијални речници доста олакшавају ученицима сналажење у објективно веома обимном лексичком материјалу који знатно превазилази лексички минимум предвиђен програмом за продуктивно и рецептивно усвајање и по појединим разредима и укупно за основну школу у целини. У петом разреду програмски захтев износи 450 лексема, за шести – 350 лексема, за седми и осми разред предвиђено је усвајање по 300 лексема.

Уџбеници серије *Давайте дружить* спадају у уџбенике изразито културолошке оријентације. Према истраживању К. Кончаревећ текстови оријентисани према руској националној култури заузимају од 50 до 62% од укупног броја текстова уџбеника за пети, шести и седми разред, текстови оријентисани према руско-српском интеркултурном

дијалогу чине 2,5 % (уџбеник за 6. разред) и 2 % (7. разред), док текстови оријентисани према култури трећих земаља и интернационалној култури нису заступљени (Кончаревић 1997, 446). Остали текстови су културолошки неутрални. У уџбенику за осми разред превладавају неутрални текстови, следи културолошка тематика из руске и руско-српске културе. Слична констатација о културолошкој усмерености може се изрећи и о уџбеницима серије *Орбита* уз напомену да је укупни обим текстотеке овде знатно мањи па је природно такав и обим културолошких информација. Осим тога у поређењу са претходном серијом уџбеника, у овој серији налазимо више информација о Србији и српској култури, а у односу на руску културу овде је уведен одељак о језику гестова и мимике, што неки истраживачи сматрају комуникативно релевантим (нпр.: Верешчагин, Костомаров, 1990, 162). Културолошки садржаји дати су превасходно кроз текстове, али и илустративни материјал (цртеже, фотографије, репродукције), вежбања и аудио материјале, а односе се на историјску и савремену димензију руске културе. Према неким новијим истраживањима управо културолошки аспект највише утиче на формирање позитивних ставова и толерантног односа према земљи и народу изучаваног страног језика (Дамљановић 2011).

У односу на Русију налазимо податке о историји настанка двоглавог орла на грбу РФ, о застави и химни земље, о географском положају земље, укупној површини. Русија је описана као највећа земља на свету са осам временских зона и различитим климатским условима. Веома много пажње аутори су посветили опису руске природе и у ту сврху коришћени су прозни текстови, многобројни стихови познатих руских песника, репродукције сликара пејзажиста и фотографије. Приказани су руски пролећни, јесењи и летњи пејзажи али је нарочито богато и у свим уџбеницима описана руска зима. Људи су блиски природи, тамо најчешће проводе слободно време, одлазе на излете у природу, сакупљају шумске плодове, пецају, баве се спортом. Приказан је савремени живот у великим градовима, систем образовања, породичне свечаности поводом рођендана, Нове године, верских празника. У уџбеницима серије *Давайте дружить* веома су заступљене теме: традиција и обичаји, народна ношња, фолклор, национална кухиња, пијење чаја према традиционалном руском обичају, предмети народне радиности, руско село, цркве, руска сеоска кућа и њен ентеријер, руска пећ, народни инструменти, урбана и рурална архитектура, народни обичаји везани за поједине празнике, а посебно је издвојено село где се негује и чува традиција, обичаји, народна радиност, ношња, занати. У серији *Орбита* доминирају културолошке информације везане за савремени начин живота које су релевантне и са становишта комуникације.

Веома су разноврсне информације које обично сматрамо културолошким. Како би се стекла вернија слика о обиму и врсти ових података наводимо ономастичке и друге податке ексцерпирани из уџбеника серије *Давайте дружить*. Кроз различите текстове уџбеника ученици сазнају о регијама (Сибирь, Карелия, Кавказ, Архангельский

край, Владимиро-Суздальская область, Дальний Восток, Арктика, Камчатка, Алтай, Восточная Европа, Северная Азия), океанима и морима (Северный Ледовитый океан, Тихий океан; Азовское, Черное и Карское море), острвима и полуострвима (Крым, Диксон, Артек, Кижии), рекама и језерима (Волга, Нева, Ока, Иртыш, Москва-река, Енисей, Обь, Ангара, Лена, Клязьма; Байкалское, Ладожское, Онежское, Неро, Плещеево), градовима (Москва, Санкт Петербург, Калуга, Новосибирск, Академгородок, Томск, Братск, Новгород, Сочи, Палех, Иванов, Таганрог, Иркутск, Псков, Красноярск, Диксон, Хабаровск, Благовещенск, Чита, Киренск, Енисейск, Магнитогорск, Омск, Иркутск, Владивосток, Южно-Сахалинск, Петропавловск, Краснодар, Владимир /Успенский собор, Золотые ворота/ Суздаль /Гостиный двор/, Ярославль /Церковь Иоанна Предтечи в Толчкове/, Ростов Великий / „Ростовские звоны”, Соборная площадь, Торговые ряды/, Переславль-Залесский, Сергиев Посад / Загорск, Троице-Сергиев монастырь/, деревня Петушки, Ясная Поляна). Веома много података налазимо о Москви и њеним знаменитостима; наводе се описи и називи појединих делова града, тргова и улица (Кремль, Красная площадь, Воробьевы горы, Садовое кольцо, Бульварное кольцо, Арбат, Новый Арбат, площадь Маяковского, Театральная площадь, Тверская, Замоскворечье, Ленинский проспект, набережная Москвы-реки), цркава и манастира (храм Василия Блаженного, Новодевичий монастырь), позоришта и музеја (Большой театр, Третьяковская галерея, Исторический музей, Оружейная палата, Театр кукол, Московский цирк), спортски комплекси и позната здања (стадион Лужники, Дворец спорта, Спаская башня, гостиница „Украина”, ГУМ, Центральный телеграф), споменици (памятник Пушкину, Юрию Долгорукому), аеродром (Шереметьево). Историја, значај, положај и знаменитости Санкт-Петербурга описују се у неколико текстова (Петроград, Ленинград, памятник Петру Первому, памятник М. И. Кутузову, Казанский сабор, Исаакиевский сабор, крейсер Аврора, Невский проспект, Петроградская набережная, станция метро Горьковская, Дворцовая площадь, Адмиралтейство, Зимний дворец, Эрмитаж, Русский музей, архитектор Растрелли). Подаци везани за историју руске државе и државности мало су заступљени и то углавном период старе Русије (Киевская Русь) и кроз личности владара и војсковођа (Рюриковичи, Ярослав Мудрый, Московский князь Иван III /Софья Палеолог/, Василий III, Иван Грозный, Федор Иоаннович сын Ивана Грозного /наводи се податак да је мајка цара Ивана Грозног била српског порекла из породице Јакшић/, Юрий Долгорукий, А. В. Суворов, М. И. Кутузов). Други светски рат помиње се само на једном месту и то у вези са путовањем кроз Брјанске пределе (Брянские леса). Других историјских догађаја нема. Значајна пажња посвећена је личностима из науке и уметности (М. В. Ломоносов, К. Циолковский, Д. И. Менделеев, Софья Ковалевская, Владимир Даль, Александр Городницкий; С. В.

Рахманинов, Ф. И. Шаляпин, В. Ф. Нижинский; Андрей Рублев, Данило Черный, И. И. Левитан, И. И. Шишкин), песницима и писцима (А. С. Пушкин, А. П. Чехов, Л. Н. Толстой, С. Есенин, Б. Ахмадулина, А. Фет, А. Чепуров, Л. Тараканова, Б. Окуджава, В. Высоцкий, А. Дольский), освајању космоса и првим космичким летовима (Юриј Гагарин, Валентина Терешкова, Леонов, Восток-1, Восход-2, собаки Лайка, Белка и Стрелка), спортистима (Виктор Маркин, Ольга Кондратьева), дечјим песницима (Лев Яковлев, Светлана Немцова, В. Приходько, В. Орлов, А. Шибанов, Э. Успенский, Самуил Маршак, В. Соколов, В. Шефнер, М Раскатова, Е. Серова, А. Барто).

Предмет наше детаљније анализе биле су две серије уџбеника и приручника за основну школу, тачније 8 уџбеника, 7 радних свезака, 6 приручника за наставнике и аудио-материјал уз ове уџбенике, међутим општи закључци могу се односити на сву уџбеничку литературу П. Пипера. Теоријско-методолошки оквир анализираних уџбеника и приручника заснива се на „интеграцији различитих приступа настави страних језика, пре свега, когнитивног, структуралног и функционално-комуникативног” (Давайте дружить 1, Приручник за наставнике, стр. 3), што је у складу са актуелном етапом у развоју методике наставе страних језика (Московкин 2007). Реафирмисан у настави страних језика 90-их година прошлог века когнитивни приступ остварен је кроз схватање учења као активног и стваралачког циљног процеса, кроз повезаност елемената структуре уџбеника, кроз комплексност, кохерентност, системност и актуелност уџбеничких садржаја, кроз прилагођеност наставе интелектуалном и емоционалном развоју ученика. Структурални приступ остварен је у обради фонетско-фонолошког и графичко-ортографског система, у обради граматике кроз примере структурних модела, у презентовању лексике кроз лексичко-семантичке тематске микросистеме као и у различитим типовима вежбања. Функционално-комуникативни приступ огледа се кроз истицање повезаности граматичких и лексичких подсистема у комуникативне функције везане за програмске теме.

Анализирани уџбеници и приручници садрже модерно структурисане комуникативне, лингвистичке, културолошке и методичке садржаје, примерене циљевима, задацима и планираним исходима наставе у основној школи. У њима се успешно реализује лингвистичка, лингводидактичка и методичка концепција савременог комуникативног уџбеника страног језика, модификована специфичностима које проистичу из природе српско-руског билингвизма.

Литература

Арутюнов А. Р., *Теория и практика создания учебника русского языка для иностранцев*. Москва: Русский язык, 1990.

Верещагин Е. М., В. Г. Костомаров, *Язык и культура*. Москва: Русский язык, 1990.

Дамљановић Д., Еволуција методичке категорије циља у настави страних језика с освртом на страни језик у функцији струке. *Настава и васпитање*, 2010, бр. 3, стр. 349–363.

Дамљановић Д., Ставови и представе о Русији у језичкој свести студената хуманистичких наука. *Настава и васпитање*, 2011, бр. 1, стр. 36–46.

Кончаревић К., *Савремени уџбеник страног – руског језика: структура и садржај*. Београд, 2002, Завод за уџбенике и наставна средства – Београд

Кончаревић К., *Структура и садржај уџбеника руског језика за основну школу*. Докторска дисертација, Београд, 1997, Филолошки факултет

Московкин Л. В. (2007): Методика на рубезе веков: тенденцији развита, *Мир руског слова и руско слово в мире*, XI конгресс МАПРЯЛ, том 6 (1), Софија, стр. 372-376

Пассов Е. И. (1989): *Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению*. Москва: Русский язык.

Содержание и структура учебника русского языка как иностранного. Сборник статей, Сос. Л.Б.Трушина, Москва: Русский язык, 1981.

Щукин А. Н. (2007): Методические новации в преподавании русского языка как иностранного между X и XI конгрессами МАПРЯЛ.- *Мир русского слова и русское слово в мире*, XI конгресс МАПРЯЛ, том 6 (1), Софија, стр. 497–503.

Душица Грбић

ПРЕДРАГ ПИПЕР КАО БИБЛИОГРАФ

У обимном и разноврсном стваралаштву академика Предрага Пипера, врсног лингвисте, водећег српског слависте, научника светског гласа и узорног универзитетског професора, поред изузетно плодног научног и наставног опуса, значајно место заузимају и библиографска дела. Занимање за библиографију и библиографске активности Предрага Пипера могу се пратити од времена када је као асистент на Филозофском факултету објавио прве библиографске радове руководећи се чињеницом да је „библиографија почетак и у основи сваког научног истраживања”.

Прва два рада Предрага Пипера из области библиографије публикована су 1980. године: *Библиографија докторских дисертација о руском језику одбрањених на универзитетима у САД*¹ и приказ књиге на немачком језику *Библиографија лингвистичких радова о савременом српскохрватском језику*, објављене 1979, у издању Института за немачки језик у Манхајму (*Bibliographie von Arbeiten zur linguistischen Beschreibung der serbokroatischen Gegenwartssprache. Institut für deutsche Sprache, Mannheim, 1979*).²

Први рад кроз библиографију докторских дисертација о руском језику одбрањених на универзитетима у САД између 1950. и 1976. године пружа преглед интересовања и важнијих остварења америчке лингвистичке русистике у датом периоду. *Библиографија* садржи 101 јединицу, распоређену хронолошки, са пратећим предметним регистром.

У приказу немачког издања *Библиографија лингвистичких радова о савременом српскохрватском језику* Предраг Пипер је истакао значај предметних ретроспективних библиографија за развој једне науке. У конкретном случају нагласио је да приказана *Библиографија* заслужује пажњу, пре свега због тога што представља прву монографску публикацију радова о савременом српскохрватском језику, али да има и крупније

1 Predrag Piper, „Bibliografija doktorskih disertacija o ruskom jeziku odbranjenih na univerzitetima u SAD”, *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* sv. 2 (1980): 391–399.

2 Predrag Piper, „Bibliographie von Arbeiten zur linguistischen Beschreibung der serbokroatischen Gegenwartssprache. Institut für deutsche Sprache, Mannheim, 1979”, *Зборник за филологију и лингвистику* књ. 23, св. 2 (1980): 218–22.

недостатке, као што су непотпуност библиографског материјала и нејасне временске и предметне границе.³

Убрзо по објављивању прва два прилога, 1981, појављује се и трећи библиографски прилог Предрага Пипера, посвећен питањима превођења и преводилаштва, сложеној интердисциплинарној проблематици, која се, по његовим речима, не може успешно сагледати без помоћи библиографије. То је *Грађа за библиографију радова о превођењу и преводиоцима с руског језика на језике југословенских народа (1945–1975)*, приређена са циљем да допринесе бољем увиду у литературу о превођењу и преводиоцима, са акцентом на однос између радова о превођењу и радова о преводима с руског језика на језике југословенских народа у датом периоду, како би се успоставила права мера и прави облик њиховог узајамног допуњавања. По азбучном реду аутора укупно су презентоване 272 библиографске јединице, од којих многе, чији садржај према наслову није јасан, имају анотације.⁴

Приказ књиге *Руско-српскохрватска књижевна библиографија* за период 1918–1941, коју је саставио Сава Паланчанин, библиотекар Библиотеке Матице српске, под редакцијом угледних Матичиних посленика Живојина Бошкова и Витомира Вулетића, објавио је 1983. године. Књига је изашла 1979. у едицији *Библиографије* Рукописног одељења Матице српске (седма по реду),⁵ а члан тог уредништва и главни уредник касније ће бити и Предраг Пипер. Појаву ове импозантне библиографије, са 2458 библиографских јединица (1600 превода по ауторима и 858 јединица литературе о ауторима) и пет регистара, Предраг Пипер је са задовољством поздравио и истакао њен значај у истраживању руско-српских веза.

За доцента Филозофског факултета у Новом Саду Предраг Пипер је изабран 1983, ванредни професор Катедре за славистику Филолошког факултета у Београду постао је 1989, а редовни 1991. године. И поред тога што су му се умножавале наставне, научноистраживачке, уредничке и друге активности, био је окренут и библиографији. О томе сведочи његов нарастајући библиографски опус испуњен монографским библиографским публикацијама, библиографским радовима, прилозима, приказима и рецензијама, уредничким и менторским радом, интернет издањима.

Централно место у том опусу заузимају ретроспективне библиографије посвећене југословенској, а касније српској лингвистичкој русистици, објављене у едицији *Библиографије* Матице српске, у периоду од 1984. до 2006. године.

³ Исто.

⁴ Предраг Пипер, „Грађа за библиографију радова о превођењу и преводиоцима с руског језика на језике југословенских народа : (1945–1975)”, *Зборник за славистику* књ. 21 (1981): 137–151.

⁵ Предраг Пипер, „Руско-српскохрватска књижевна библиографија: посебна издања: књига прва 1918–1941 / саставио Сава Паланчанин; под редакцијом Живојина Бошкова и Витомира Вулетића. – Нови Сад: Матица српска, 1979...”, *Славистички студии* год. 3 (1983): 99–100.

Прве две књиге *Библиографије југословенске лингвистичке русистике* за периоде 1945–1975.⁶ и 1976–1985,⁷ сачинио је самостално, а четврту књигу *Библиографију српске лингвистичке русистике (1991–2000)*, у сарадњи са Биљаном Вићентић.⁸ На његову иницијативу трећу књигу *Библиографију југословенске лингвистичке русистике (1986–1990)* саставиле су Ксенија Кончаревић и Радослава Трнавац.⁹

У *Библиографији југословенске русистике* региструју се радови о руском језику или у вези са руским језиком који су издати у Југославији или су објављени у иностранству, а аутори су им југословенски русисти. Поред радова посвећених искључиво руском језику, ова библиографија бележи и контрастивне радове, радове из области методике наставе руског језика, радове о превођењу и преводима с руског и на руски језик, радове из руске лингвистике и о руској лингвистици, као и радове о познатим русистима и хронике, те је по тематици она лингвистичка у ширем смислу речи.

Први том садржи 1975 јединица. Грађа је распоређена у четири тематске целине – *Теоријска и дескриптивна лингвистика*, *Примењена лингвистика*, *Personalia* и *Хроника*, од којих су прве две веома разуђене, тј. подељене по садржају радова на доста мањих целина, а неке од њих гранају се још и на пододељке.

У оквиру *Теоријске и дескриптивне лингвистике* најпре долази одељак *Руска и совјетска лингвистика*, а потом одељак *Руски језик*, који обухвата *Историју руског језика* и *Савремени руски језик*. У одељку *Савремени руски језик* извршена је подела на основу језичког нивоа или дисциплине која се проучава: *Граматика*, *Фонетика и фонологија*, *Морфологија*, *Грађење речи*, *Синтакса*, *Акцентологија*, *Интонација*, *Лексикологија*, *Лексикографија* (са пододељцима *Двојезични речници*, *Вишејезични речници*, *Прикази речника* и други лексикографски радови, *Стилистика*, *Версификација*, *О језичкој норми и књижевном језику*, *Дијалектологија* и *Графија*). *Двојезични речници* се деле на *Руско-албанске*, *Руско-македонске* и *македонско-руске*, *Руско-словеначке* и *словеначко-руске*, *Руско-српскохрватске*, *Српскохрватско-руске*). Трећу целину представља *Руски према другим језицима* (контрастивни и компаративни радови). У пододељку *Методолошка питања контрастивног описа* дат је преглед објављених

6 Предраг Пипер, *Библиографија југословенске лингвистичке русистике : (1945–1975)* (Нови Сад : Матица српска, 1984).

7 Предраг Пипер, *Библиографија југословенске лингвистичке русистике : (1976–1985)* (Нови Сад : Матица српска, 1990).

8 Биљана Вићентић и Предраг Пипер, *Библиографија српске лингвистичке русистике : (1991–2000)* (Нови Сад: Матица српска, 2006).

9 Ксенија Кончаревић и Радослава Трнавац, *Библиографија југословенске лингвистичке русистике : (1986–1991)* (Нови Сад : Матица српска, 2004).

компаративних и контрастивних истраживања по језичким областима – *Фонетика, Акцентологија, Морфологија, Грађење речи, Синтакса, Лексикологија и фразеологија.*

Други део *Библиографије* доноси радове из области примењене лингвистике. Главне целине су *Методика наставе руског језика* и *Превођење*. Због обимности и разноврсности грађе прва целина се грана на одељке *О методици наставе руског језика, Уџбеници и приручници за учење руског језика, Читанке, хрестоматије, лектура за учење језика, Збирке контролних задатака, Прикази методске литературе, Методичка питања наставе руског језика, Лингвистичка питања наставе руског језика*. Скоро сваки одељак има пододељке, од којих се неки такође деле на уже тематске јединице. Друга целина *Превођење* садржи одељке *О превођењу и преводима с руског језика* и *О превођењу и преводима на руски језик*.

Трећи део *Библиографије* чине две тематске целине – *Personalia* и *Хроника*, а у оквиру *Хронике* посебно је издвојен одељак *Периодика*. У овим деловима грађа је распоређена по азбучном реду аутора.

Описи библиографских јединица урађени су по важећим библиографским стандардима.

Сам приказ и распоред грађе добро је осмишљен, што чини библиографију прегледном и информативном. Информативности и лакшем коришћењу библиографије доприносе и регистри: *Хронолошки регистар, Именски регистар (ћирилица), Именски регистар (латиница), Регистар наслова (ћирилица), Регистар наслова (латиница)*.

Другу књигу ретроспективне библиографије југословенске русистике *Библиографија југословенске лингвистичке русистике (1976–1985)* Предраг Пипер је објавио 1990. године. Она садржи 1556 јединица, а њена структура и распоред грађе углавном су као у претходном тому. Извесне измене наметнула је сама природа прикупљене грађе, која није пружала могућности за издвајање неких ужих тематских целина, као у *Библиографији* за претходни период (до 1975), или је захтевала увођење нових целина, као што је пододељак *Паралингвистика* у оквиру *Руског језика* и одељак *Руски према другим језицима*, затим одељци *Библиографије* и *Прикази периодике* у последњем делу књиге. Новине у обликовању ове *Библиографије* показују компетентно ауторово промишљање, стручност, спремност и напор да структуру библиографије успешно прилагоди природи грађе као одразу времена у којем је настала.

Главни уредник обе књиге је Витомир Вулетић. Оба тома *Библиографије југословенске лингвистичке русистике* наишла су на добар пријем научне и стручне јавности и о њима су лепе и подстицајне приказе написали Јуриј Ројс,¹⁰ Богдан Терзић,¹¹

10 Jurij Rojs, „Bibliografija jugoslovenske lingvističke rusistike”, *Jezik in slovstvo* let. 31, št. 2–3 (1985/86): 93–94.

11 Богдан Терзић, „Предраг Пипер: Библиографија југословенске лингвистичке русистике. Том I (1945–1975), „Матица српска”, Нови Сад, 1984; Том II (1976–1985), „Матица српска”, Нови Сад, 1990”, *Живи језици* vol. 33, no. 1–4 (1991): 119–120.

Марија Петровић¹² и др. Поводом изласка прве књиге извесне ситничаве примедбе и контроверзне оцене објавио је Андреј Стојановић,¹³ које су обеснажене у реаговањима Предрага Пипера,¹⁴ и Витомира Вулетића.¹⁵

На иницијативу Предрага Пипера и по узору на његове две књиге Ксенија Кончаревић и Радослава Трнавац приредиле су трећу књигу – *Библиографија југословенске лингвистичке русистике (1986–1991)*, објављену 2004, у истој Матичиној едицији. Рецензент и главни уредник је Предраг Пипер, који је функцију главног уредника те едиције обављао од 1995. до 2005. године, а потом наставио да делује као члан уредништва. *Библиографија* садржи 966 јединица. Неке измене у односу на прве две књиге тичу се класификације грађе, условљене њеном природом. Унете су нове целине за које у претходна два тома није било грађе, а у области *Методике наставе руског језика* извршена су извесна прегруписавања и другачија подела грађе у складу са начелима савремене лингводидактичке научне систематике. Већ постојећим регистрима додат је и *Предметни регистар*.

У приказу овог тома Богдан Терзић се похвално изразио, посебно истакавши значај Матице српске, као издавача серије ретроспективних библиографија посвећених југословенској лингвистичкој русистици и Предрага Пипера, као иницијатора читавог подухвата.¹⁶ На трећу књигу *Библиографије југословенске лингвистичке русистике* осврнуо се и Предраг Пипер у прилогу *О библиографској делатности Катедре за славистику и Славистичког друштва Србије*, нагласивши да она „сведочи, пре свега, својим садржајем о богатој и разгранатој научној и стручној делатности југословенских русиста у сутоп постојања земље из чијег је назива изведен придев у наслову књиге.”¹⁷

12 Marija Petrović, „Predrag Piper: Bibliografija jugoslovenske lingvističke rusistike” (1976–1985) Novi Sad, Matica srpska, 1990...”, *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* br. 13 (1991): 224–225.

13 Андреј Стојановић, „Помоћ истраживачима: Предраг Пипер, Библиографија југословенске лингвистичке русистике (1945–1975), ’Матица српска – рукописно одељење’. Нови Сад, 1984.”, *Савремени уџбеник* год. 2, бр. 12 (14. март 1986): 14; Андреј Стојановић, „Последњи пут о библиографији југословенске лингвистичке русистике”, *Савремени уџбеник* год. 2, бр. 14 (12. септембар 1986): 18–20.

14 Предраг Пипер, „Библиографија Југословенске лингвистичке русистике поново пред читаоцима „Савременог уџбеника”, *Савремени уџбеник* год. 2, бр. 13 (9. мај 1986): 14–15.

15 Витомир Вулетић, „Још о критици *Библиографије југословенске лингвистичке русистике*”, *Савремени уџбеник* год. 2, бр. 16 (22. децембар 1986): 10.

16 Богдан Терзић, „Ксенија Кончаревић, Радослава Трнавац: Библиографија југословенске лингвистичке русистике (1986–1991). Матица српска, Нови Сад, 2004...”, *Славистика* књ. 9 (2005): 423–424.

17 Предраг Пипер, „О библиографској делатности Катедре за славистику и Славистичког друштва Србије”, *Славистика* књ. 9 (2005): 425.

Трећом књигом завршава се библиографски преглед радова из лингвистичке русистике, насталих на простору државе Југославије.

У прилогу *О библиографској делатности Катедре за славистику и Славистичког друштва Србије* Предраг Пипер истиче и библиографску вредност монографије Даре Дамљановић *Руски језик у Србији: уџбеници до 1941*,¹⁸ јер њен важан део чини библиографија уџбеничке и сродне русистичке литературе од 1862. до 1941. године, која умногоме представља и библиографију српске лингвистичке русистике до Другог светског рата. Књига је произашла из ауторкине докторске дисертације *Уџбеници руског језика у Србији до 1941*, одбрањене 1998, у чему је индиректно учествовао и Предраг Пипер, као ментор, односно рецензент.¹⁹

У коауторству са Биљаном Вићентић, Предраг Пипер је сачинио *Библиографију српске лингвистичке русистике (1991–2000)*, као наставак прва три тома *Библиографије југословенске лингвистичке русистике*. Књига је објављена у едицији *Библиографије Лексикографског одељења Матице српске 2006*, под уредништвом Александре Вранеш. По концепцији и методолошким принципима ова *Библиографија* следи претходне књиге, уз извесне разлике, које се, пре свега односе на другачије формулације наслова појединих поглавља. *Библиографија* садржи 992 јединице, разврстане у три веће тематске целине: *Руски језик*, *Руски језик у поређењу са другим језицима* и *Методика наставе руског језика у поређењу са другим језицима*. Следе поглавља *Превођење*, *Personalia*, *Хроника*, *Историја науке*, *Библиографије*, *Разно*, *Магистарски радови и Докторске дисертације*. Као и у трећој књизи, поред већ постојећих регистара у прве две књиге, додат је и *Предметни регистар*.

У приказу тог тома, као и у приказу претходних књига, Богдан Терзић је нарочито нагласио важност читаве серије и заслуге свих аутора на челу са Предрагом Пипером.²⁰

Библиографијом српске лингвистичке русистике заокружен је преглед српске лингвистичке русистике друге половине XX века. Ако се узме у обзир и поменути студија Даре Дамљановић *Руски језик у Србији: уџбеници до 1941. године*, која, поред прегледа уџбеника, садржи и библиографију уџбеничке и сродне русистичке литературе од 1862. до 1941, стиче се увид у развој српске лингвистичке русистике у протеклих готово 150 година.

Колико је познато, захваљујући поменутој серији библиографија, српска лингвистичка русистика јединствена је по томе што има ретроспективни библиографски опис, од својих почетака до најновијег времена, што овој серији даје посебну вредност.

18 Дара Дамљановић, *Руски језик у Србији : уџбеници до 1941. године* (Београд : Филозофски факултет, 2000).

19 Пипер, „О библиографској делатности Катедре за славистику...”, 425–426.

20 Богдан Терзић, „Биљана Вићентић, Предраг Пипер: Библиографија српске лингвистичке русистике (1991–2000). Матица српска, Нови Сад, 2006...”, *Славистика* књ. 11 (2007): 427–428.

Библиографија југословенске, касније српске лингвистике, има огроман значај не само у сагледавању развоја југословенске и српске лингвистичке русистике, него и лингвистике и славистике уопште. Она представља и велики допринос библиографској теорији и пракси по обухватности грађе, веома разуђеној структури, функционалној методологији израде, узорној библиографској поузданости, прегледности и информативности, те може бити пример и ослонац у изради сличних библиографија. Конципирање овако сложене библиографије, као и прикупљање, селекција, опис и распоред грађе захтевају широка и темељна знања из области лингвистике, русистике, методике наставе руског језика, контактних и компаративних проучавања, превођења и др., а такође и огромну радну енергију, стрпљење, упорност, педантност, нарочиту минуциозност и особен смисао за анализу, повезивање, упоређивање и разврставање прикупљених података.

Из области превођења, осим напред поменуте *Грађе за библиографију радова о превођењу и преводиоцима с руског језика на језике југословенских народа*, Предраг Пипер је објавио и селективну библиографију критичких текстова у својој књизи *О преводима из руске књижевности: преводилачка читанка: (избор, типологија и библиографија критичких текстова)*.²¹ У предговору те књиге истакао је потребу да се јасније одреди место критике превода у преводилачком послу, њени задаци и облици, као и потребу да се то посматра као неопходна компонента образовања оних који ће се бавити превођењем и преводилаштвом. С обзиром на то да су прикази и критике превода углавном расути по различитим часописима, он сматра да је први корак ка таквом циљу састављање библиографије превода и радова о превођењу с руског језика и превођењу на руски језик. *Селективна библиографија* у овој књизи односи се на период 1945–1984. године и садржи 70 јединица, које су описане по азбучном реду аутора. При састављању библиографије аутор је настојао да се њома прикаже разноврстност облика критике превода с руског, као и да буду заступљени чланци и радови који су у целини или највећим делом посвећени критици превода, имајући у виду да се шири библиографски подаци налазе у *Библиографији југословенске русистике (1945–1975)*.

О присутности библиографије у разним видовима стваралаштва Предрага Пипера казује и његов превод књиге *Лингвистички списи* Јана Бодунеа де Куртенеа, који садржи *Библиографију* радова овог писца и радова о њему, као и регистре (веома разуђен *Предметни регистар*, *Именски регистар* и *Језички регистар*), а све из пера преводиоца.²²

21 Предраг Пипер, *О преводима из руске књижевности : преводилачка читанка : (избор, типологија и библиографија критичких текстова)* (Нови Сад : Филозофски факултет, 1985).

22 Јан Бодуен де Куртене, *Лингвистички списи*, прев. и прир. Предраг Пипер (Нови Сад : Књижевна заједница Новог Сада, 1988).

Важан сегмент библиографског рада Предрага Пипера представљају и персоналне библиографије угледних научника из света србистике, русистике, сорабистике, славистике, које је објавио у разним зборницима и часописима поводом њихових годишњица или у некролозима, а такође и у склопу енциклопедијских, биографских или биобиблиографских одредница. Примера ради, наводе се: *Биобиблиографија проф. др Миле Стојнић*, поводом 75-годишњице живота,²³ *Уз осамдесетогодишњицу проф. др Витомира Вулетића* (у коаторству са Славицом Несторовић-Петровски),²⁴ некролози *Љубо Милинковић (1944–2009)*,²⁵ *Маријана П. Киршова (1940–2010)*²⁶ и др. Посебно се истиче *Библиографија сорабистичких радова др Наде Ђорђевић: (чланци и прикази)*, објављена у некрологу *Др Нада Ђорђевић: (1915–2001)*,²⁷ као и у електронском издању – *Др Нада Ђорђевић, О Лужичким Србима и њиховој култури: изабрани чланци*, приредио Предраг Пипер („Пројекат Растко – Лужица”).²⁸

Персоналне библиографије су веома значајне за сагледавање и промовисање стваралаштва неке личности, али и за афирмацију науке и културе уопште.

Персоналне библиографије слависта нашле су место и у импозантној књизи Предрага Пипера, са преко 700 страница, *Прилози историји српске славистике: биобиблиографска грађа*, која је објављена 2011. године. У њој су сабране 72 биобиблиографије углавном слависта који су предавали или предају на универзитетима у Београду, Новом Саду, Никшићу, Косовској Митровици, Крагујевцу (из скоро свих универзитетских центара Србије и Црне Горе где се предају словенски језици), као и неколико слависта из иностранства (из Граца, Минска, Катовица, Копенхагена, Москве, Петрограда, Сапора), који су на различите начине били у додиру са српском славистиком. У књизи су донете биографије и библиографије само оних слависта о којима је аутор писао раније различитим поводима, а њихов распоред је по азбучном реду презимена аутора.²⁹ По речима рецензента Ксеније Кончаревић, ово дело „по

23 Предраг Пипер, „Библиографија проф. др Миле Стојнић”, у *Мили Стојнић у част*, [главни уредник Богољуб Станковић] (Београд: Славистичко друштво Србије, 1999), 7–26.

24 Предраг Пипер и Славица Несторовић-Петровски, „Уз осамдесетогодишњицу проф. др Витомира Вулетића”, *Зборник Матице српске за славистику* књ. 69 (2006): 227–245.

25 Предраг Пипер, „Љубо Милинковић : (1944–2009)”, *Славистика* књ. 14 (2010): 415–420.

26 Предраг Пипер, „Маријана П. Киршова : (1940–2010)”, *Зборник Матице српске за славистику* књ. 78 (2010): 263–269.

27 Предраг Пипер, „Др Нада Ђорђевић : (1915–2001)”, *Зборник Матице српске за славистику* књ. 62 (2002): 275–279.

28 Предраг Пипер и Даница Пипер, „Библиографија сорабистичких радова др Наде Ђорђевић : (чланци и прикази)”, у *О Лужичким Србима и њиховој култури : изабрани чланци*, Нада Ђорђевић, прир. Предраг Пипер. <http://www.rastko.rs/rastko-lu> (преузето 25. 11. 2016).

29 Предраг Пипер, *Прилози историји српске славистике : биобиблиографска грађа* (Београд : Чигоја штампа : Филолошки факултет, 2011).

својој концепцији, композицији, селекцији и презентацији материјала, новини, информативности, актуелности и обухватности представља драгоцен допринос историји славистике, лингвистике и наше националне културе.”³⁰

Неговању и развоју библиографије умногоме је допринео и уреднички рад Предрага Пипера. У едицији *Библиографије* Матице српске, од 1995. до 2005, публиковане су четири разноврсне по типу библиографије, чији је он главни уредник и рецензент: Вида Зеремски, *Библиографија Матице српске*, књ. 5, 1976–1980³¹; Иштван Кефер и Магдалена Веселиновић Шулц, *Јужнословенски народи у мађарској периодици: 1780–1800: том 2, 1790–1800: анотирана библиографија*³²; *Јужнословенски народи у мађарској периодици: т. 3, 1780–1880 [тј. 1800]: анотирана библиографија*³³; Ксенија Кончаревић и Радослава Трнавац *Библиографија југословенске лингвистичке русистике: (1986–1991)*.³⁴

Као главни уредник едиције *Библиографије* Матице српске Предраг Пипер је учествовао у организацији научног симпозијума *Српска библиографија данас*, на којем је имао и реферат *Савремена српска лингвистичка библиографија*. Рад је публикован у зборнику радова, где је објављен и предлог закључака Предрага Пипера са овог скупа.³⁵ Приказ одржаног симпозијума Предраг Пипер је објавио у часопису *Славистика* 2005. године.³⁶

Као дугогодишњи члан уредништва и уредник најзначајнијег српског славистичког часописа *Зборника Матице српске за славистику* (члан 1983–2012, уредник 1998–2012) Предраг Пипер је подстицао објављивање славистичких библиографских прилога, као што су, на пример, прилози Славице Несторовић-

30 Ксенија Кончаревић, „Предраг Пипер, Прилози историји српске славистике: биобиблиографска грађа. – Београд: Чигоја штампа – Филолошки факултет, 2011...”, *Филолошки преглед* год. 39, св. 1 (2012): 268–270.

31 Вида Зеремски, *Библиографија Матице српске*, [књ.] 5, 1976–1980 (Нови Сад : Матица српска, 1997).

32 Иштван Кефер и Магдалена Веселиновић Шулц, *Јужнословенски народи у мађарској периодици : 1780–1800 : анотирана библиографија*, том 2, 1790–1800, [редактори Антал Хегедиш, Федора Бикар] (Нови Сад : Матица српска, 1998).

33 Магдалена Веселиновић Шулц, *Јужнословенски народи у мађарској периодици : 1780–1880 [тј. 1800] : анотирана библиографија*, т. 3 ([Нови Сад] : Матица српска ; Veternik : ЛДИЈ, 2001).

34 Кончаревић и Трнавац, *Библиографија југословенске лингвистичке русистике*.

35 Предраг Пипер, „Савремена српска лингвистичка библиографија”, у *Српска библиографија данас : зборник радова*, главни и одговорни уредник Александра Вранеш (Нови Сад, Матица српска, 2008), 43–51; Предраг Пипер, „Српска библиографија данас, предлог закључака”, у *Српска библиографија данас : зборник радова*, главни и одговорни уредник Александра Вранеш (Нови Сад : Матица српска, 2008), 267–268.

36 Предраг Пипер, „Научни скуп Српска библиографија данас (Нови Сад, Матица српска, 9–10. децембар 2004)”, *Славистика* књ. 9 (2005): 443–445.

Петровски и Гордане Вилотић с Филозофског факултета у Новом Саду и Биљане Чудомировић и Ане Голубовић с Филолошког факултета у Београду о одбрањеним магистарским радовима и докторским дисертацијама.³⁷ Иницирао је објављивање и других библиографских прилога, међу којима је и прилог Браниславе Стојановић, *Библиографија превода пољске књижевности: монографске публикације (1946–2003)*.³⁸ Под уредништвом Предрага Пипера 2001. године у посебној свесци публикована је комплетна библиографија часописа *Зборник Матице српске за славистику*, богато опремљена регистрима, коју је сачинила Ката Мирић, виши библиотекар у Библиотеци Матице српске.³⁹

Предраг Пипер је члан уредништа водећег српског славистичког и лингвистичког часописа *Јужнословенски филолог* од бр. 60 (2004), а главни уредник од бр. 64 (2008). Библиографска делатност у *Јужнословенском филологу* негује се још од 1913, када су га основали Александар Белић и Љубомир Стојановић. Тематска кумулативна лингвистичка библиографија представља битно обележје тог часописа, по којем се он издваја од других сличних публикација. Према предлогу Предрага Пипера, рад на текућој библиографији поверен је школованом библиотекару и професионалном библиографу Ани Голубовић и од тада се библиографски опис израђује према међународним стандардима.

Предраг Пипер је рецензент и уредник књиге Ане Голубовић *Библиографија у часопису Јужнословенски филолог*, објављене 2013. у едицији *Библиотека Јужнословенског филолога* Института за српски језик САНУ,⁴⁰ а 2016. године био је и члан комисије за одбрану њене докторске дисертације *Библиографије из области лингвистике у научној периодици XIX и XX века: докторска дисертација*.

37 Славица Несторовић-Петровски и Гордана Вилотић, „Магистарски радови о словенским језицима и књижевностима, одбрањени на Филозофском факултету у Новом Саду 1985–1994”, *Зборник Матице српске за славистику* књ. 48–49 (1995): 215–218; Славица Несторовић-Петровски и Гордана Вилотић, „Докторске дисертације о словенским језицима и књижевностима, одбрањене на Филозофском факултету у Новом Саду 1994–2004”, *Зборник Матице српске за славистику* књ. 68 (2005): [291]–295; Биљана Чудомировић, „Докторске дисертације из словенских језика и књижевности, одбрањене на Филолошком факултету у Београду од 1985. до 1994. године”, *Зборник Матице српске за славистику* књ. 50–51 (1996): 261–266; Ана Голубовић, „Библиографија докторских дисертација о словенским језицима и књижевностима одбрањених на Филолошком факултету у Београду од 1995–2004. године”, *Зборник Матице српске за славистику* књ. 68 (2005): 271–276.

38 Бранислава Стојановић, „Библиографија превода пољске књижевности: монографске публикације (1946–2003)”, *Зборник Матице српске за славистику* књ. 65–66 (2004): 311–358.

39 Ката Мирић, „Библиографија Зборника Матице српске за славистику: (1970–2000)”, *Зборник Матице српске за славистику* књ. 60 (2001): 9–121.

40 Ана Голубовић, *Библиографија у часопису Јужнословенски филолог* (Београд : Институт за српски језик САНУ, 2013).

Аутор је предговора (*Общая характеристика сопоставительных исследований русского и сербского языков*) и коуредник каталога изложбе *Сербская сопоставительная русистика*, који су саставиле Биљана Чудомировић и Ана Голубовић. Каталог је објављен 2004. у зборнику реферата са VI међународног симпозијума *Проекты по сопоставительному изучению русского и других языков*.⁴¹

Коуредник је и зборника *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати* (САНУ, Одбор за српски језик у поређењу са другим језицима, 2010), у којем је објавио и рад *О конфронтативним проучавањима руског и српског језика, са Селективном библиографијом*.⁴²

Јавља се и као иницијатор, координатор и рецензент књиге *Грађа за библиографију српске синтаксе* (друго, поправљено издање, Београд, 2004), чији аутори су Биљана Вићентић, Маријана Папрић, Драган Милојевић и Часлав Манчић.⁴³

Као професор Катедре за славистику Филолошког факултета Универзитета у Београду организовао је и подстицао библиографски рад наставника, сарадника и студената славистике.

Допринос библиографији дао је и као члан Славистичког друштва, о чему, поред осталог, сведочи и поменут прилог *О библиографској делатности Катедре за славистику и Славистичког друштва*, објављен у часопису *Славистика* 2005. године.⁴⁴

Предраг Пипер је учествовао и у изради и библиографској опреми сајта Катедре за славистику и електронске славистичке библиотеке на сајту српске културе *Растко*.⁴⁵

Својим широким знањем, особеним научноистраживачким и библиографским даром, неуморним радом и великом посвећености Предраг Пипер остварује сјајан

41 „Каталог выставки *Сербская сопоставительная русистика*”, у *Доклады, VI Международный симпозиум Проекты по сопоставительному изучению русского и других языков* (Београд, 1–4 јуна 2004 г.), редактор Богољуб Станковић (Београд: Славистичко друштво Србије, 2004), 241–270.

42 Предраг Пипер, „О конфронтативним проучавањима руског и српског језика”, у *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати*, уредници Иван Клајн и Предраг Пипер (Београд: САНУ, Одбор за српски језик у поређењу са другим језицима, 2010), 241–261.

43 Биљана Вићентић и др., *Грађа за библиографију српске синтаксе*, 2. поправљено изд. (Београд: Институт за српски језик САНУ, 2004).

44 Предраг Пипер, „О библиографској делатности Катедре за славистику и Славистичког друштва Србије”, *Славистика* књ. 9 (2005): 425–427.

45 В. нпр. „Пројекат Растко – Лужица”, електронска библиотека посвећена културним везама Срба у Лужици и Срба на Балкану, отворена на Видовдан, 28. јуна 2002. Поред већ цитиране *Библиографије сорабистичких радова др Наде Ђорђевић* овде в. и: Предраг Пипер и Даница Пипер, „Изабрана библиографија сорабистичких радова на српском (српскохрватском језику)”, у *Увод у сорабистику : хрестоматија за српске слависте*, приредио Предраг Пипер. <http://www.rastko.rs/rastko-lu> (преузето 25. 11. 2016).

спој библиографије с лингвистиком, русистиком, славистиком, а ради и на подизању подмлатка, што је на добробит, како тих области, тако и науке и културе уопште.

Цитирајући речи Предрага Пипера, истичем: „Српска лингвистика [...] имала је ту срећу да су њени први велики представници били не само филолози и лингвисти него и библиографи, посебно Стојан Новаковић, али и Ђура Даничић, Александар Белић и многи други. Пре свега, тиме се може објаснити чињеница да је српска филологија, а потом и српска лингвистика и наука о српској књижевности, од самих почетака развијала и своју библиографску димензију, што је постала добра традиција, која се непрекидно негује.”⁴⁶

На крају овог свог излагања томе желим да додам: велика је срећа што српска лингвистика и славистика, као и српска библиографија имају Предрага Пипера, који следи традицију знаменитих српских лингвиста и библиографа и обогаћује је широким спектром лингвистичких и славистичких библиографија. Неговање ове добре традиције налази упориште у првом теоријском прилогу о библиографији *Кратке библиографическе вести о литератури Славена* Георгија Магарашевића, објављеном у првој частици *Летописа Матице српске* (Будим, 1824), у којем се напредак књижевности поставља у директну зависност од библиографије.⁴⁷

Литература

Бодуен де Куртене, Јан. *Лингвистички списи*. Превео и приредио Предраг Пипер. Нови Сад : Књижевна заједница Новог Сада, 1988.

Веселиновић Шулиц, Магдалена. *Јужнословенски народи у мађарској периодици : 1780–1880 [тј. 1800] : анотирана библиографија*. Том 3. [Нови Сад] : Матица српска ; Veternik : ЛДИЈ, 2001.

Вићентић, Биљана и Предраг Пипер. *Библиографија српске лингвистичке русистике : (1991–2000)*. Нови Сад : Матица српска, 2006.

Вићентић, Биљана, Маријана Папрић, Драган Милојевић и Часлав Манчић. *Грађа за библиографију српске синтаксе*. 2. поправљено изд. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2004.

Вулетић, Витомир. „Још о критици Библиографије југословенске лингвистичке русистике”. *Савремени уџбеник* год. 2, бр. 16 (22. децембар 1986): 10.

⁴⁶ Предраг Пипер, „Савремена српска лингвистичка библиографија”, 43.

⁴⁷ Георгије Магарашевић, „Кратке библиографическе вџсти о Литературы Славена”, *Сербске летописи : за год. 1825 ч. 1 (1824)*: 149–150.

Голубовић, Ана. „Библиографија академика Предрага Пипера”. У *В пространстве лингвистической славистики : сборник научных статей : в честь 65-летия академика Предрага Пипера*, редактори Людмила Попович, Дойчил Войводич, Мотоки Номати, 47–90. Белград : Филолошки факултет, 2015.

Голубовић, Ана. „Библиографија докторских дисертација о словенским језицима и књижевностима одбрањених на Филолошком факултету у Београду од 1995–2004. године”. *Зборник Матице српске за славистику* књ. 68 (2005): 271–276.

Голубовић, Ана. *Библиографија у часопису Јужнословенски филолог*. Београд : Институт за српски језик САНУ, 2013.

Дамљановић, Дара, *Руски језик у Србији : уџбеници до 1941. године*. Београд : Филозофски факултет, 2000.

Зеремски, Вида. *Библиографија Матице српске*. [Књ.] 5 1976–1980. Нови Сад : Матица српска, 1997.

Кефер, Иштван и Магдалена Веселиновић Шулц. *Јужнословенски народи у мађарској периодици : 1780–1800 : анотирана библиографија*. Том 2 1790–1800. [Редактори Антал Хегедиш, Федора Бикар]. Нови Сад : Матица српска, 1998.

Кончаревић, Ксенија, „Предраг Пипер, *Прилози историји српске славистике: биобиблиографска грађа*. – Београд: *Чигоја штампа – Филолошки факултет*, 2011...” *Филолошки преглед* год. 39, св. 1 (2012): 268–270.

Кончаревић, Ксенија и Радослава, Трнавац. *Библиографија југословенске лингвистичке русистике : (1986–1991)*. Нови Сад : Матица српска, 2004.

Магарашевић, Георгије. „Кратке библиографическе вџсти о Литературы Славена”. *Сербске лџтотиси за год. 1825* част 1 (1824): 149–150.

Мирић, Ката. „Библиографија Зборника Матице српске за славистику : (1970–2000)”. *Зборник Матице српске за славистику* књ. 60 (2001): 9–121.

Несторовић-Петровски, Славица и Гордана Вилоти. „Докторске дисертације о словенским језицима и књижевностима, одбрањене на Филозофском факултету у Новом Саду 1994–2004”. *Зборник Матице српске за славистику* књ. 68 (2005): 291–295.

Несторовић-Петровски Славица и Гордана Вилотић. „Магистарски радови о словенским језицима и књижевностима, одбрањени на Филозофском факултету у Новом Саду 1985–1994”. *Зборник Матице српске за славистику* књ. 48–49 (1995): 215–218.

Petrović, Marija. „Predrag Piper: Bibliografija jugoslovenske lingvističke rusistike (1976–1985) Novi Sad, Matica srpska, 1990...”. *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* br. 13 (1991): 224–225.

Piper, Predrag. „Bibliographie von Arbeiten zur linguistischen Beschreibung der serbokroatischen Gegenwartssprache. Institut für deutsche Sprache, Mannheim, 1979”. *Зборник за филологију и лингвистику* књ. 23, св. 2 (1980): 218–22.

Piper, Predrag. „Bibliografija doktorskih disertacija o ruskom jeziku odbranjenih na univerzitetima u SAD”. *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* sv. 2 (1980): 391–399.

Пипер, Предраг. *Библиографија југословенске лингвистичке русистике : (1945–1975)*. Нови Сад : Матица српска, 1984.

Пипер, Предраг. *Библиографија југословенске лингвистичке русистике : (1976–1985)*. Нови Сад : Матица српска, 1990.

Пипер, Предраг. „Библиографија југословенске лингвистичке русистике поново пред читаоцима „Савременог уџбеника”. *Савремени уџбеник* год. 2, бр. 13 (9. мај 1986): 14–15.

Пипер, Предраг. „Библиографија проф. др Миле Стојнић”. У *Миле Стојнић у част*, [главни уредник Богољуб Станковић], 7–26. Београд: Славистичко друштво Србије, 1999.

Пипер, Предраг. „Грађа за библиографију радова о превођењу и преводиоцима с руског језика на језике југословенских народа : (1945–1975)”. *Зборник за славистику* књ. 21 (1981): 137–151.

Пипер, Предраг. „Др Нада Ђорђевић : (1915–2001)”. *Зборник Матице српске за славистику* књ. 62 (2002): 275–279.

Пипер, Предраг. „Маријана П. Киршова : (1940–2010)”. *Зборник Матице српске за славистику* књ. 78 (2010): 263–269.

Пипер, Предраг и Славица Несторовић-Петровски. „Уз осамдесетогодишњицу проф. др Витомира Вулетића”. *Зборник Матице српске за славистику* књ. 69 (2006): 227–245.

Пипер, Предраг. „Љубо Милинковић : (1944–2009)”. *Славистика* књ. 14 (2010): 415–420.

Пипер, Предраг. „Научни скуп Српска библиографија данас (Нови Сад, Матица српска, 9–10 децембар. 2004.)”. *Славистика* књ. 9 (2005): 443–445.

Пипер, Предраг. „О библиографској делатности Катедре за славистику и Славистичког друштва Србије”. *Славистика* књ. 9 (2005): 425–427.

Пипер, Предраг. „О конфронтативним проучавањима руског и српског језика”, у *Контрастивна проучавања српског језика : правци и резултати*. Уредник Иван Клајн и Предраг Пипер, 241–261. Београд: САНУ, Одбор за српски језик у поређењу са другим језицима, 2010.

Пипер, Предраг. *О преводима из руске књижевности : преводилачка читанка : (избор, типологија и библиографија критичких текстова)*. Нови Сад : Филозофски факултет, 1985.

Пипер, Предраг. *Прилози историји српске славистике : биобиблиографска грађа*. Београд: Чигоја штампа: Филолошки факултет, 2011.

Пипер, Предраг, „Руско-српскохрватска књижевна библиографија: посебна издања: књига прва 1918–1941 / саставио Сава Паланчанин; под редакцијом Живојина Бошкова и Витомира Вулетића. – Нови Сад: Матица српска, 1979...”. *Славистички студии* год. 3 (1983): 99–100.

Пипер, Предраг. „Савремена српска лингвистичка библиографија. У *Српска библиографија данас : зборник радова*, главни и одговорни уредник Александра Вранеш, 43–51. Нови Сад, Матица српска, 2008.

Пипер, Предраг. „Српска библиографија данас, предлог закључака”. У *Српска библиографија данас : зборник радова*, главни и одговорни уредник Александра Вранеш, 267–268. Нови Сад, Матица српска, 2008.

„Пројекат Растко – Лужица” <http://www.rastko.rs/rastko-lu> (преузето 25. 11. 2016).

Rojs, Jurij . „Bibliografija jugoslovenske lingvističke rusistike”. *Jezik in slovstvo* let. 31, št. 2–3 (1985/86): 93–94.

Стојановић, Андреј. „Помоћ истраживачима: Предраг Пипер, Библиографија југословенске лингвистичке русистике (1945–1975), „Матица српска – рукописно одељење”. Нови Сад. 1984.” *Савремени уџбеник* год. 2, бр. 12 (14. март 1986): 14.

Стојановић, Андреј. „Последњи пут о библиографији југословенске лингвистичке русистике”. *Савремени уџбеник* год. 2, бр. 14 (12. септембар 1986): 18–20.

Стојановић, Бранислава. „Библиографија превода пољске књижевности: монографске публикације (1946–2003)”. *Зборник Матице српске за славистику* књ. 65–66 (2004): 311–358.

Терзић, Богдан. „Биљана Вићентић, Предраг Пипер: Библиографија српске лингвистичке русистике (1991–2000). Матица српска, Нови Сад, 2006...”. *Славистика* књ. 11 (2007): 427–428.

Терзић, Богдан. „Ксенија Кончаревић, Радослава Трнавац: Библиографија југословенске лингвистичке русистике (1986–1991). Матица српска, Нови Сад, 2004...”. *Славистика* књ. 9 (2005): 423–424.

Терзић, Богдан. „Предраг Пипер: Библиографија југословенске лингвистичке русистике. Том I (1945–1975), Матица српска, Нови Сад, 1984; Том II (1976–1985), Матица српска, Нови Сад, 1990”. *Живи језици* vol. 33, no. 1–4 (1991): 119–120.

Чудомировић, Биљан. „Докторске дисертације из словенских језика и књижевности, одбрањене на Филолошком факултету у Београду од 1985. до 1994. године”. *Зборник Матице српске за славистику* књ. 50–51 (1996): 261–266.

Чудомировић, Биљана и Ана Голубов. „Каталог изложбе Српска сопоставителна русистика”. У *Доклады, VI* Међународни симпозиум Проекти по сопоставителном истраживању руског и других језика (Београд, 1–4 јуна 2004 г.), редактор Богољуб Станковић, 244–270. Београд: Славистичко друштво Србије, 2004.

„Биографија : Предраг Пипер”. Српска академија наука и уметности. <http://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/Biografije/PiperPredrag.pdf> (преузето 25. 11. 2016).

Мирјана Стојисављевић

СРБИ И ВУКОВА РЕФОРМА

*Зло је мучно данашње поднети
зло нас бивше пече у памети.*
Саво Мркаљ

*Хрватски поход уништења православног Српства
спада у најсвиретије злочине цијеле свјетске историје.*
dr Hermann Neubacher,
Хитлеров опуномоћеник за југоисточну Европу

Рат против Срба уз помоћ антисрпске филолошке елите

1. Гдје сви лажу нико не лаже. У таквом свијету живимо, у коме се проводи системско искривљавање свих предачких учења и религиозних вјеровања, нарочито код православних словенских народа, против којих је Запад повео тотални рат узевши православље за мету. Према њиховим пројекцијама, рат цивилизација оличен у борби пентаграма против часног крста, окончаће се Антихристовом мисијом у којој ће онај који имитира право Месију, Господа Бога нашега Исуса Христа и његов Други долазак, бити устоличен у Јерусалиму за овоземаљског владара свијета.

У рату који је трајао од 1991. до 1999. године између видовданског или ватиканског опредјељења нарочито су пострадали Срби. Одавно одучени да размишљају својом главом, већ само да служе, дошли су до стадија да „не знају ни ко су, ни одакле су, ни куда ће док им неко из Европе то не каже” (Св. владика Николај). Тај *Неко* одавно им је узурпирао право на духовне светиње, које су трампили са лажном западном *браћом* по језику за звектаве ријечи пуне хињене доброхотности, касно схватајући како су грдно покрадени путем флоскуле о „научној и методолошкој новини о три конфесионалне заједнице у оквиру истог, српског народа” или исте такве о тзв. *српској* латиници.

Тјерали су нас, према ријечима неумрлог Милоша С. Милојевића, те *звијезде некретнице* на српском филолошком и историографском небу, да „своје сопствено држимо за туђе, а ово друго за своје сопствено и једино”. Онога Милојевића, утемељивача српске аутохтоничке школе, најзабрањенијег и најоклеветанијег учења код Срба, у коме је запретено наше предачко знање, за кога се причало да је због њега убијен књаз Михајло, само зато јер је хтио да га постави за министра просвете, а што Бечу нипошто није одговарало; великог родољуба чије су предсмртне ријечи гласиле: „Браните ... Србство!”

Када је вјера наша у питању, лакомислено смо у првом сусрету са европском науком која *јуршиа на небо* (Св. Јустин Ћелијски) изнијели најскупоцјеније што смо имали, светосавље наше и трапили га са католицима за братство у језику, а да заузврат нисмо добили НИШТА, чак ни право да језик који им дарујемо да се њиме служе назовемо српским! Потом смо скинули са зида икону Светог Саве и на њено мјесто ставили аустрославистичког унијату који је примио папизам и тако постао „послушни слуга у рукама сатане”, по казивањима Св. Григорија Паламе. На тај начин смо гробара светосавља прогласили за спаситеља и просвјетитеља.

2. Откад је у XIX вијеку из центра Аустроугарског царства отпочео крсташки рат против светосавља, најјаче кохезионе силе српског народа, стављеног на црну листу од стране латинске цркве, он је имао превасходно духовну димензију. Да се Власи не досјете, рат је био пренесен на поље филологије, претворене у лихварску тезгу на којој су српске светиње продаване у бесцијење од стране српских симониста, спремних да зарад комформизма, каријеризма или страха од оних чија им је наклоност била потребнија, постану угњетачи властитог народа. Радило се о читавим генерацијама масонских подсмјешљиваца из окриља антисрпске филолошке елите, за које је крст био ријеч једна сувопарна.

Њихово ћутање о наличју Вукове реформе било је најгори вид обмане јер су негирали постојање бечког плана по коме смо нашим најљућим непријатељима огрезлим у „римско-католичкој латинштини” (М. Будимир), поклонили за договарачким столом злато у замјену за грандиозну утопију посвјетовњаченог разума, који је створио ефектну теорију чија је посљедица била прави духовни геноцид над једним народом. Све како бисмо као *непросвијећени* ушли у ту учену Европу, по цијену раскида са светосавском традицијом и изворним писмом, ћирилицом, о чему свједочи латинични аутограф на документу Бечког књижевног договора.

Ако би покоји филолог из српскога рода изложеног колективном испирању мозга Вуковом реформом случајно прогледао у стварима србистичким и као у бајци *Царево ново рухо*, посумњао у Вукову инфалибилност, тј. непогрешивост, спознавши марионетску улогу коју је имао у распарчавању највредније српске духовне баштине, језика и књижевности, био је изложен немилосрдној критици па и отвореној мржњи масонизованих елитиста, какву је искусио и један Милан Будимир.

3. Бечка реформа српског језика почивала је на замјени старог српског књижевног језика који је значио српску редакцију старословенског, народним језиком. Реформисти су полазили од поставке да је језик форма која као таква нема суштински значај те да је допустиво да се форма измијени и поједностави у сврху лакшег описмењавања, како би

књижевни језик био доступнији широким неписменим народним масама. Заборављено је свјесно да је славеносрпски језик био језик Цркве и најтјешње везан за православну богослужбу те да је укидање таквог језика значило разарање традиционалних веза између језика и Цркве, језика и националне културе која се на њему темељила и која је неизбјежно падала у засјенак, а временом и у заборав. Тиме је не само драстично осиромашена српска култура већ и изопачен сам њен садржај који је на тај начин представљен као мање вриједан, примитиван.

Реформом су биле покидане исконске везе старог српског књижевног језика који је традиционално био језик култа на коме се вршило богослужење, са православљем српског стила и искуства које је дато Србима као Божје откровење које не треба да се допуњава, мијења или реформише па тако ни језик на коме се оно саопштава. Откровење, наиме, остаје истовјетно са самим собом те као такво не напредује ни еволуира, нити се умањује ни увећава, већ се открива и преноси људима преко Духа Светога који дјелује у цркви. Мијењати га значило је припремати реформу самог православља, која се у данашњици интензивно проводи путем свејереси екуменизма коју паралелно прати још једна реформација српског језика, покренута од стране вуковских УДБА-филолога, који искључиво Србе у националној самоидентификацији тјерају да прихвате екуменистички догмат о свесрпству три вјерозакона.

Стога се у времену појаве неколико приперака српског језика, као приоритетно намеће питање о идеолошком поријеклу Вукове *србистике* која никада није имала ауру аутентичности, већ се радило о великом турбану под којим није било ничег српског. Између Вукове реформе и ћутања о њеном правом исходишту прокрала су се скоро два вијека, у којим је дошло до урушавања српске језичке и етничке самосвијести до те мјере да је мало ко са српске стране смио да постави питање о хабзбуршком непомирљивом ставу према српству и православљу, о чему свједочи сам Копитар у *Промеморији о Вуку Стефановићу Караџићу*. У њој Вуков јересоучитељ, прозивајући *русоманију* митрополита Стратимировића, овога назива „малим шизматичким папом” коме је једино „стало до тога да своје стадо, колико може, држи одвојено од католичког”, да би о Вуковој књижевној реформи изрекао сљедеће:

„Срећна је случајност да је његова књижевна реформа, која мора победити пре или после, у исто доба и у политичком погледу повољна за Аустрију јер она (реформа) турске и аустријске Србе удаљује од Руса тиме што им даје властиту књижевност на њихову омиљеном матерњем језику. С друге стране, она их приближује католичким Илирима који истим језиком говоре и пишу, само латиницом, *tant bien que mal*, док Вуков реформовани правопис боље одговара задаћи, те га русомани због тога и гоне.”

О Вуку ће Копитар да поднесе цензорски извјештај који гласи:

„И ја сам стекао уверење да ће он због тога српску литературу, коју су калуђери (из апатије према нама католицима) сасвим били изопачили, опет вратити природном смеру њеном, то јест, вратиће народни говорни језик, онако како га и народ и калуђери, истоветно као и католички Илири, говоре, па да га исто тако као и католици (само са својом већ једанпут усвојеном ћирилицом) употребе за књижевни језик, као што је већ 1783. један реформовани монах, Доситије Обрадовић, прокрчио био пут.”

Из бечке архиве сазнаћемо и за следеће Копитареве дописе који су ишли у прилог Вуку : „Дакле, зато што је његова реформа у корист Аустрије, не треба Аустрија да му помаже – али барем нека му прогањањем не одмаже. Нека му да оно опште право турских поданика који се пристојно владају. Његова жена и деца су Бечлије и католици.”

4. Већ непуна два вијека Срби су жртве деспотизма оних за које је наука изговор за политику, а који су посредно тврдили да су нам управо Аустроугари утемељили националну филологију, премда је пуна истина да су је они креирали за себе намећући пропагандни мит о Вуку као горостасу, све како би се преко ноћи заборавило на словенске аутохтоничаре који су доказивали античко поријекло Срба на Хелму као старинаца подунавске цивилизације. Да би се те чињенице потиснуле, искреиран је историјски мит о Вуку од стране јозефинисте Копитара, ригидног католика, који је, према Белићевим ријечима, „Карацићев рад узео као свој” заговарајући латинизацију свих Словена због чега га је Шафарик назвао „словенским Мефистофелом”.

Преко Вука, те потрошне робе Беча, која је Копитару „дуговала, ако не за све, а оно за много, врло много”, утемељена је српска филологија „увођењем народног језика и заменом њиме црквенословенског књижевног језика” на ползу аустријске словенске политике која је ишла ка одвајању Срба од Руса, што је тврдио и Вуков биограф Љубомир Стојановић.

Догађаји са српским језиком непобитно су доказали да су Срби били жртве стратегија брисања сјећања путем образовања, све како би се излијечили од вируса светосавског национализма, и то у преломном историјском моменту када су, само што су изашли из турског ропства, упали у још горе, духовно ропство србомрских Хабзбурговаца. Од тада су српски умови толико били митологизовани овом нарученом теоријом која је требало да доведе до погребa православља, да нису уочавали како су бесповратно усмјерени у погрешном правцу, уз кидање свих интегративних веза са једновјерном руском браћом. При томе је од покатоличених Срба системски отпочело стварање вјештачке хрватске нације уз закржљавање изворне која је говорила старохрватском чакавицом, васпитаване да мрзи оне који нису католици, у првом реду „браћу по језику”, Србе православце.

Године 1878. Србе дочекује Берлински конгрес, на коме су учествовали зарад признавања суверенитета Краљевине Србије, да се морају одрећи свих српских територија преко Дрине и Саве те да ултимативно прихвате скаску о досељавању у седмом вијеку; уз обавезу стандардизовања и екавице, како би према католичком филолошком програму, ијекавица временом припала искључиво Хрватима. Умјесто братства у језику међу јужнословенским народима, Србима је мијењан свјетоназор и вјероназор у правцу расцрковљења и расловешћења.

Српски филолошки програм

1. Двовјековни успјех Вукове реформе код Срба почивао је на познатом ставу да само ваља упорно понављати једном усаглашену лаж и инсистирати на њој. У то име мисионарило се у име Вука, проналазили све нови докази о његовој непогрешивости, измишљале велике добробити његове реформе, објашњавало како прије Вука нисмо имали ништа, све како би изблиједило сјећање на српске аутохтоничаре. Да истински српски филолошки програм никада не би заживио, већ да би у старту био издан, стављен је знак једнакости између Вука и српског филолошког програма, премда је Вук био експонент језичке и сваке друге политике аустријског двора.

По посљедњи пут то је учињено од стране новосрбистичких политиканата године 1998. публикавањем *Слова о српском језику*, којим је у времену уочи натовске агресије требало да се промијени српско језичко самоосјећање у правцу јединственог полицентричног језика (познатог као *бе-ха-ес*), који би опслуживао све народе крње Југославије.

2. У реконструкцији истине о Вуковој реформи долази се до спознаје да ми у наше вријеме имамо два Вука, јавног и тајног. За јавног Вука се и сада тврди да је његова улога толико неоспорна да би је ико, у чистој свијести, доводио у питање. Испоставља се, међутим, да када је у питању чиста свијест, Вукову реформу ваља не само довести у питање већ и отјерати из српске науке о језику као културно-историјског злодуха. Срећна је околност да постепено слаби притисак од стране евроатлантског поретка, потпомаган антисрпском филолошком елитом, у коме Срби одбијају да буду третирани од стране господара хаоса као гојамистичка скупина која је несвјесна размјера духовног геноцида почињеног у име вуковског либералног просвјетитељства који им је кроз разне облике масонске дехристијанизације одузео душу и карактер.

То ново вријеме најављују аутентичне, самосвојне личности, спремне да изрекну досад неизречене истине о Вуковој реформи и тако поруше западне култове у српској филологији којим је урушено српско етничко биће наметањем за критеријума

националне самоидентификације језика, а српској разбраћи вјере. Питање је само имају ли Срби у времену које долази представу о томе какав би требало да буде православни филолошки програм или, просто, српски филолошки програм?

Да би се он уистину утемељио, неопходно је да његови носиоци у најмању руку буду укоријењени у православној вјери, будући да Срби и Словени, према казивању Св. владике Николаја, „немају никаквог смисла живота нити какву мисију на свету без православља”. Колико су данашњи новосрбисти предвођени Радмилом Маројевићем били оправослављени свједочи чињеница да су у експерименту промјене свијести путем вуковског српства које толико дуго сатире светосавско српство, бјежали у натконфесионални језички национализам, понашајући се као прави секташи који спремно подмећу кукавичје јаје у виду папистичко-протестантске флоскуле о вељесрпству без обзира на вјероисповијест, док су властите књиге обмањивачки укорицавали и фототип *Крмчије* Светог Саве који је Србима објавио учење живог Бога. Хвалисали су Вука мада су знали за његову марионетску улогу у прекрштавању српског језика у хрватски, што је до данас остала најстроже чувана тајна, а његов допринос прекидању православног континуитета српске културе најпрећуткивијом податак у нашој културној историји.

Истина је међутим да је Вук био лажни цар Шћепан Мали који је до данас бесправно владао српском филологијом уз помоћ антисрпске елите. Пагански култ овог оперативца Запада сазидали су монополисти над науком иза којих је стајала невидљива масонска рука подржана од стране католичке цркве чија је заштитница у Европи била Хабзбуршка монархија. Управо она је последице Бечког књижевног договора српску културу оставила без зидова који су је чували од расрбљавања, без поузданог чувара нашег националног блага, језика Светог Саве, те Нојеве барке која нас је чувала од расправослављивања и спасавала од нестанка. Умјесто тога разградила је све капије тако да је свако могао да уђе у српску кућу битка и из ње изнесе шта му је требало.

Поновна обнова у данашњици велике научне преваре германске филолошке школе преко промасонског концепта Срба сва три вјерозакона од стране новосрбистичких *нато-филолога*, у околностима када је пета колона свуда, указује да се на истовјетним колонијалним основама још једном настоји да успостави глобални систем контроле над српском културом од стране анлоамеричке неолибералне елите, која Србима, жртвама златног телета званог Вуква реформа, и даље намјењује старе ланце духовног ропства исковане у доба мрског хабзбургизма.

Академик Пипер – родоначелник српског филолошког програма

1. „Да бисмо истину успјешно одбранили морамо прво побиједити”, упозорава руски геополитичар Александар Дугин. Утолико, да бисмо на аутентичном српском становишту утемељили српски филолошки програм, логика налаже да прво морамо да побиједимо сопствене заблуде о Вуковој реформи и не насједамо на причу како је његов рад „читава епоха у развоју нашег народа”. Тим прије што то није био никакав развој, већ стрмоглав нашег, српског народа, који траје већ два вијека у којем смо били жртве бечке језичке политике. Међутим, сваком ропству једном мора да дође крај, тим прије што се мијењају укупне друштвене околности на глобалном плану које више не воде ка униполарности, што је узроковано духовним васкрсом братске Русије.

Добра вијест је што наука схвата да је дошло вријеме да се реагује, лоша вијест је што мало ко хоће да направи први корак, будући да је српска филологија и данас скоро без иједног гласа који би демонстрирао револт против поразних резултата Вукове реформе. У том погледу српски филолози личе на оне „интелектуалце гојске, који се поносе својим знањем и, не провјеравајући га логички, спроводе у дјело све оно научено из туђих књига”, о чему су зналачки писали тајни сионски мудраци.

2. Кад су Удба антифилолози скоро већ повјеровали да наредне генерације неће више поштовати свој народ, своју националност ни вјероисповијест, испоставило се да српство има србисту, русисту и слависту који је одбацио погубну политику самоотуђења, коју су проводили бројни скривени исповједници филопапизма међу српском елитом са њеним презиром према насљеђу Светог Саве. Показало се да Срби имају свога једномишљашћега управо у САНУ, који је од свога оснивања био најјача карика у устоличењу мита о Вуковој непогрешивости. Мислимо, наравно, на многопоштованог академика Предрага Пипера, зоровијесника српског филолошког програма који би почивао на српском становишту, а не на фрамасонском антиклерикализму; неодступљивог борца за наше национално писмо, ћирилицу, као и ону црквенословенску, те националне *чуваркуће* које су биле и остале најтврђи бедем према латинском Западу.

Са својим импозантним научним дјелом професор Пипер је једини од српских филолога имао националне одговорности да у свеопштој кризи научности у којој се једино код Срба јагићевска вјерска парадигма мијењала за вуковску језичку, смјело искорачи у простор духовне слободе и српском народу каже спасоносну ријеч о

потреби „очувања и развијања здравог српског идентитета у коме посебно мјесто има однос према српском језику”, те истину о наводном „усовершавању језика српског народног” путем хабзбуршке језичке политике, чија је тајна доктрина према тумачењу професора Пипера гласила:

„Језичка политика аустријског двора у односу према српском језику у границама Хабзбуршке монархије била је оличена у Декрету из 1779. године према којој се Срби у Аустроугарској смеју школовати само на свом народном језику, *илирском*, (а не на рускословенском и славеносрпском), и само на латиничком писму. Та одлука није проведена због великих српских противљења, али је и данас, безмало два и по века после њеног доношења, тадашња аустроугарска језичка политика скоро у потпуности остварена. Срби су тада против те наредбе листом негодовали. Данас многи српски лингвисти и људи од пера гласно или полугласно, с мањим оградама, без ограда или прећутно такво стање подржавају, а тиме прихватају и резултате далекосежно вођене хабзбуршке језичке политике у односу на Србе и њихов језички и културни идентитет.”

Овај критички став против наставка лингвистичкох инжињеринга над Србима академик Пипер је изнио у својој знаменитој књизи студија и чланака *Лингвистичка славистика*, која је уписана црвеним словом у културном атласу српског филолошког програма.

И сада катарзично одзвањају академикове ријечи изговорене на великом научном скупу посвећеном Вуку за стопедестогодишњицу од његове смрти, организованом од стране Српске академије наука и умјетности. У поздравном говору, као секретар Одељења језика и књижевности, одбио је да буде Вуков славоспијевац кад је у питању његова реформа српскох језика која је довела до тоталног расула српске књижевнојезичке баштине. Напротив, опоменуо је да је „циљ језичке политике аустроугарског двора у односу на Србе – и у XVIII вијеку, а и касније – био, пре свега да Србе колико је могуће више, удаљи од Православне цркве, од једнородне Русије, од културне традиције и на њој заснованог идентитета, тиме што ће се они приморати или приволети, да пишу само на простонародном језику (а не народном, у ширем, доситејевском смислу, ни славеносрпском) и латиницом (што је учињено указом из 1779, и на друге начине; уосталом, већ је Бечки договор 1850. био написан и потписан латиницом, а српски језик се у њему и не помиње).

Колико је до данас тај циљ остварен и какве су њене посљедице, свако може лако да просуди. Њено остваривање имало је ширу политичку подршку и у време идеологије аустрославизма, затим – југословенства, па *братства-јединства*, а и касније.

3. Као најизраслији представник укупне српске филологије, академик Пипер спреман је да спере са Срба националну срамоту што због шовинистичких измишљотина и наслијеђених диктата Бечког и Новосадског књижевног договора и данас носимо страх да изнесемо забрањене истине о јавним и тајним циљевима Вукове реформе. Све су то последице непосустајућег духовног рата који се водио против Срба, у коме су скрнављена и уништавана наша највреднија духовна свјетлила, а љубав многих према српству охладњела.

Због такве судбине, да „немамо предаха у својим страдањима”, како написа Црњански у *Сеобама*, доспјели смо до „заstraшујуће ниског нивоа језичке и етничке самосвијести која посвједочује општу дезинтеграцију нашег друштва” иза које, према духовитој професоровој опасци, „вире нечији рогови и реп”. На питање чији су то рогови и реп, добијамо одговор да несумњиво припадају *Великом луткару* хабзбургизма, Јернеју Копитару, који је осмислио језичку дезинтеграцију Срба уз помоћ свога лутка са дрвеном ногом. Путем реформе приписане Вуку омогућио је да се „најважнија културна тековина српског народа отуђује, присваја или обезвјерује, занемарује или пропада, језик се потискује, а ћирилско писмо постепено губи”, чега су били свјесни и састављачи Меморандума САНУ.

Пиперовски казано, Вукова реформа оживјела је „злудуха националног самопорицања као добровољне промјене властитог идентитета”, претворивши Србе у робове властитог ума. Стога је први корак ка озбиљењу српског филолошког програма, у околностима „готово потпуног одсуства званичне језичке политике” те „растуће идеологизованости језика и све већег захтјева за политичком коректношћу” (П. Пипер), да коначно прогнамо идоле лажи и спознамо *тајну безакоња* која се у српској култури проводила под Вуковим именом. Њу је прије четири године, 2012. Србима обзнанио раскајани Предраг Драгић Кијук, и сам вукобранитељ, у постхумној књизи *Хришћанство без Христа*. Ради се о веома важном документу у коме су пренијети ставови јересоучитеља Копитара, написани двадесет и три године прије Бечког књижевног договора (1827), из којих је видљиво да је Вук био кукавичије јаје Беча у програму распарчавања, католизовања и хрватизовања свега што је српско. У документу се истиче:

„Српска православна црква чувањем старог језика Светог Саве жели сачувати и језичку разлику између римокатоличких и православних Јужних Словена, те би стога, више него икад, Беч морао подржати реформу Вука Караџића, јер се њоме та разлика поништава, а главна препрека за превођење Срба у римокатоличанство биће заувек уклоњена. Овим ће нам Београд, временом, сам од себе пасти у руке.”

4. Зар након овог сазнања смијемо да заборавимо злочин који су нам нанијели западни мудраци предвођени Копитарем, чије нас ријечи уједају за срце будећи у души порив који понајбоље описује Св. владика Николај: „Брани и ти веру своју, Србине брате. Кад вера твоја брани тебе од свих зала овог века, брани и ти њу, веру твоју. Брани њу која тебе брани”?

Ко ли пак тај порив не осјећа онда је, према Борхесовом суду, „у души издајник, његова је судбина да буде издајник и да је одан тој злој судбини”.

Свако ко чује ову својеврсну елаборацију колаборације, а није прожет духом самоиздаје, може само да се помене библијске истине да ништа није скривено да се неће открити, нити тајно што се неће дознати. Заиста, нема ниједног западног плана који је прожет толиким духом злобе према Србима као што је био Копитарев план са Вуковом реформом.

Стога би уистину, ђаволски било и даље устрајавати у погрешци и једино Србима натурати националност заснивану на језику, од које је једини „спас у покајању и стварном повратку вјери прадедовској”. На ту својеврсну метаноју, промјену ума кроз свенародно покајање, како бисмо се очистили од ове безбожничке јереси, позива и професор Пипер као брижни син Цркве, тежећи „царству духовне слободе”; који вуковском (над)национализму претпоставља православни национализам „највеће личности у укупној српској историји” (П. Пипер), коме Срби исповједно поју: *Свети Саво плачеш са висине, Србин тебе мијења за Латине!*

Управо то што смо култ првог српског светитеља и просвјетитеља, хипнотисани бечком демагогијом, замијенили душеубиственим Вуковим култом и тако покидали језичке везе са језиком, али и са духом Светог Саве, довело је до катастрофалног стања у српској култури у којој „наша интелигенција болује од невјерја, а народ од сујевјерја” (С. Игњатије Брјанчанинов). Стога, у свој пунозначности ваља примити мудре упуте родоначелника српског филолошког програма, којим нас одвраћа да не будемо више жртве казнене експедиције Запада који нам је путем Вуковог реформаторског рада искреирао неправославни поглед на свијет.

„Гледајући из вртлога нашег времена личности, процесе и догађаје из прошлости, по природи ствари видимо из новог угла и неке Карацићеве књижевне, етнографске, историографске и друге радове, поготову оне лингвистичке, ” што намеће „неопходност да се вредновању појединих аспеката дела Вука Карацића приступа изван задатих идеолошких матрица. Уосталом, један од главних циљева историографије као науке јесте да се процеси и догађаји из научне прошлости поново и објективно размотре у светлу нових теоријских и емпиријских сазнања. ”

Спреман да без узмицања каже истину колико год се суд налазио у рукама супротне стране, духовно будни академик Пипер у име здравог умовања одважно је

скинуо лажну ауру са Вуковог лика како би у пуном сјају засијала она око главе Светог Саве. Ово богоугодно дјело учињено према српском језику као „словесном оваплоћењу народне самобитности” чија је основна функција „творачка, креативна, а тек потом комуникацијска” настањује се трајно у укупној српској народној меморији да нас опомене на вријеме када је након свих лутања и ометања академик Предраг Пипер коначно устоличио српски филолошки програм.

Литература

Белић, Александар. *Вук и Даничић*, Просвета, Београд, 1947.

Кијук, Предраг Драгић. *Хришћанство без Христа*, Рашка школа, Београд, 2011.

Копитар и Вук, Рад, Вуков сабор, Београд, 1980.

Пипер, Предраг. *Лингвистичка славистика*, Славистичко друштво Србије, Београд, 2014.

Пипер, Предраг. *Живот језика*, Београдска књига, Београд, 2015.

Стефановић Караџић, Вук. САНУ, Београд, 2015.

Митра Рељић

СОЦИОЛИНГВИСТИЧКЕ ТЕМЕ ПРЕДРАГА ПИПЕРА

Иако социоллингвистика представља тек једну у низу области његових научних интересовања, допринос Предрага Пипера проучавању социоллингвистичких аспеката језика је велики и драгоцен, како у садржајном тако и у теоријско-методолошком погледу. У раду се најпре даје општи пресек социоллингвистичке проблематике која заокупља пажњу П. Пипера а у продужетку акцентују она питања којима је сам аутор посветио највише простора. То су, у првом реду, питања из домена еколингвистике на која се нужно надовезују проблеми везани за процесе савремене глобализације а који се манифестују десуверенизацијом држава, деградацијом и дезинтеграцијом националних језика и култура, релативизацијом и растакањем језичких и културних идентитета. Стицајем друштвеноисторијских околности, у радовима П. Пипера српски језик заузима средишње место.

1. У научном опусу Предрага Пипера значајно место, како по обиму и тематској разноврсности тако и по научним дометима, свакако припада социоллингвистичкој проблематици. Њој је посвећен највећи део књиге *Српски између великих и малих језика*, запажен део књига *Увод у славистику*, *Трагом речи*, *Живот језика*, *Лингвистичка славистика: студије и чланци*, велики број чланака расутих по зборницима и часописима, интернет сајтовима, као и мноштво осврта у новинским чланцима, интервјуима и пригодним беседема током више од две и по последње деценије. Важан допринос социоллингвистици П. Пипер је дао и у бројним рецензијама, приказима и критичким освртима на књиге других аутора, као што су: *Lica jezika: sociolingvističke teme* Ранка Бугарског,¹ *О језичком расколу: социоллингвистички огледи I и C језика на језик: социоллингвистички огледи II* Бранислава Брборића,² *Језик и политика* Милана

1 Предраг Пипер, „Ranko Bugarski, Lica jezika : sociolingvističke teme. – Zemun : XX vek ; Beograd : Štogoja štampa, 2001. : [приказ]”, *Филолошки преглед*. – 27, 2 (2000), 195–199.

2 Предраг Пипер, „Две књиге Бранислава Брборића о српском језику : Б. Брборић, О језичком расколу : социоллингвистички огледи I. – Београд : ЦПЛ ; Нови Сад : Прометеј, 2000; С језика на језик : социоллингвистички огледи II. – Београд : ЦПЛ ; Нови Сад : Прометеј, 2001. : [приказ]”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. – 44, 1/2 (2001), 261–268.

Шипке,³ *Language and Identity in the Balkans: Serbo-Croatian and its Disintegration* Роберта Гринберга⁴ и мноштву других и, коначно, у оном мање видљивом – менторском послу те ангажовању у Одбору за стандардизацију српског језика и осталим националним и међународним институцијама и организацијама. Теме које су у центру пажње социолингвистике или су у тесном додиру са њом а којима се П. Пипер до сада најчешће бавио могуће је условно груписати у низ узрочно и последично међусобно везаних тематских целина. Први комплекс тема припада општим теоријским и практичним питањима еколингвистике. Други корпус тема у чијем су центру пажње словенски језици, у првом реду српски, обухвата: 1) теме које обрађују процесе језичке дезинтеграције, историјске, лингвистичке и политичке аспекте статуса појединих језика и писама, њихове стандардизације и рестандардизације, језички идентитет и идентитет језика, као и проблеме језичког законодавства које укључује стратегију језичке политике и планирања, 2) теме које се односе на језичке функције, функционалну оптерећеност и функционално раслојавање језика, хоризонталну и вертикалну стратификацију језика – домене, на пример, сусретања социолингвистике и урбане етнолингвистике и сл., 3) теоријска и практична разматрања неких од основних социолингвистичких појмова, као што су диглосија, језичка ситуација, говорни чин и говорни догађај итд. У овом раду тешко да може бити ваљано и поменуто, камоли дубље сагледано све што је П. Пипер урадио на пољу социолингвистике, па ћу настојати да из корпуса тема како-тако издвојим оне којима се и сам чешће враћао, дајући им на неки начин приоритет, као и оне које одликује изразита тематска и методолошка оригиналност.

2. Није тешко уочити да професорово све чешће поклањање пажње социолингвистичким аспектима језика пада у време видљивих манифестација и јасних наговештаја негативних последица глобализацијских процеса те да његови радови представљају научну и, ништа мање, етичку и људску реакцију и упозорење на појаве убрзане диференцијације и дезинтеграције националних језика и култура, у првом реду словенских. У оквиру широког спектра социолингвистичких тема П. Пипер посебну пажњу поклања проблемима из домена релативно младе дисциплине – еколингвистике. Проблемске области еколингвистике П. Пипер сагледава у оквиру два шира комплекса унутар којих издваја веома сложена и мање сложена, али не мање важна, питања савремене социолингвистике.⁵ Првој групи припадају питања која проблематизују

3 Предраг Пипер, „Милан Шипка: Језик и политика, Београд, 2006 : [приказ]”, *Наш језик*. – 37, 1/4 (2006), 77–78.

4 Predrag Piper, „Robert D. Greenberg, *Language and Identity in the Balkans : Serbo-Croatian and its Disintegration*. – Oxford University Press Inc, 2008. – 205 pp.”, *Acta Slavica Iaponica*. – 29 (2009), 201–207.

5 Предраг Пипер, *Српски између великих и малих језика*. – 3, допуњено издање (Београд: Београдска књига, 2010), 12–14.

односе међу језицима, као и, креативан или деструктиван, „однос људи према језику и према језицима”,⁶ ставове према свом и туђим језицима, изванјезичке факторе престижа једних и потискивања других језика, појаве глотофагије, пидинизације и креолизације, језичке и графијске контакте и конфликте итд. У другу групу проблема П. Пипер сврстава најразличитије врсте језичког загађивања које се своди на вербалне обмане сваке врсте, свеприсутну вулгаризацију говора и тровање говора нездравим осећањима те различите видове говорне манипулације произашле из језичке непросвећености. У оквиру дате тематике П. Пипер је понудио јасан концепт за шире социолингвистичко схватање језичке културе као дела културе друштвеног понашања и мишљења чији неодвојиви део представља начин, квалитет и квантитет говора и, подједнако томе, култура слушања,⁷ али и шире схватање језичке исправности која, поред књижевнојезичке норме укључује и, ништа мање важну, етичку норму употребе језика.⁸ П. Пиперу такође припада првенствена заслуга што је српска језичка култура, доскора свођена на практичну лингвистичку дисциплину, постављена на теоријске основе.⁹

3. Кад говори о великим и малим језицима и критеријумима према којима се они виде као такви, указује на жалосне примере глотофагије и блиске смрти многих језика, безразложно нестајање дијалеката итд., професор Пипер се превасходно руководи оним што је истакао на почетку разматрања овог питања, а то је „значај етичког критеријума (а уз њега често и естетског критеријума) у анализи различитих видова односа између језика и његовог окружења”.¹⁰ Ослањање на етички и естетски критеријум произлази из друкчијег и дубљег сагледавања значаја и улоге језика које се противи тенденцијама да се његова улога сведе на комуникативне потребе. „Језик је основни облик сазнавања, чувања и преношења сазнатог и доживљеног. Основна функција језика је творачка, креативна, а тек потом комуникативна” – подсећа П. Пипер.¹¹ И кад допушта употребу термина *књижевни језик* као синонимичног термину *стандардни језик*, професор Пипер има на уму језик најбољих писаца,

6 Ibid., 12.

7 В. Ranko Bugarski, *Lica jezika: sociolingvističke teme* (Zemun: XX vek; Beograd: Čigoja štampa, 2001), 102–103.

8 Предраг Пипер, „Српски језик између немара и намере”, *Политика*, 21. октобар 2016, стр. 8.

9 Марина Николић, „Лингвистика језичке културе у радовима Предрага Пипера”, *У простору лингвистичке славистике: зборник научних радова* (Београд: Филолошки факултет, 2015), 36–37.

10 Пипер, *Српски између великих и малих језика*, 16.

11 Предраг Пипер, *Лингвистичка славистика: студије и чланци* (Београд: Славистичко друштво Србије, 2014), 103.

језик у којем су остварени највиши естетски и интелектуални домети људског духа.¹² Етички и естетски критеријум у самом је темељу ауторовог става о еколингвистици и њеном предмету. „Еколингвистика треба да има позитиван програм” са оптималним решењима посредством којих се „у највећој могућој мери језиком остварује лепо, добро и истинито, као три лица исте суштине онога што је најбоље и у човеку и у језику”.¹³ Данас веома присутне наопаке тежње да се језиком промовише оно што је најгоре и у човеку и у језику, неретко су директна или индиректна последица постојећих глобализацијских процеса чије видљиве рефлексе представљају духовна унификација (оличена у синкретизму најгоре врсте), асимилација и тзв. глокализација коју неки с правом виде као рефеудализацију на глобалном и локалном нивоу.¹⁴ Суштину глобализације професор Пипер је сажето представио у једном метафоричком поднаслову који гласи: *Глобализација између глорификације једних и гробаризације других* илуструјући га разбијањем, уситњавањем, искорењивањем, затирањем и равнањем држава, економија, култура и језика, поглавито словенских.¹⁵ Како предуги и упозоравајући попис негативних процеса који аутор предочава сасвим одражава стање на српском језичком простору, разумљиво је зашто највише пажње и поклања социоеколошким проблемима српског језика.

4. С једне стране, у фокусу његове пажње су проблеми проистекли из разбијања бивше државе и очитовани у радикалном смањењу територијалног распрострањања и броја корисника српског језика, као и видљивог редуковања његове дијалекатске разноврсности и, посебно, последице језичке сецесије, вештачка рестандардизација делова српског језика и настанак политичких језика.¹⁶ За разлику од повеликог броја лингвиста који су јавно или прећутно бранили новонасталу социолингвистичку типологију језика, или је недоследно представљали, једни из интересних и разлога националне отуђености, други из разлога „политичке коректности”, П. Пипер је по мери научне савести у многим приликама образлагао разлику између историјских и политичких језика, аргументовано закључујући: „Историјски језик је, пре свега, плод историјског развоја, па тек онда политичке и правне одлуке, док су политички језици првенствено плод политичке и правне одлуке, која себи накнадно тражи, па

12 Пипер, *Српски између великих и малих језика*, 73.

13 Ibid., 14.

14 В. Милан Брдар, „Глобализација и десуверенизација: проблем регионализације Србије у актуелном геополитичком контексту”, *Социолошки преглед*, vol XXXVI, 1–2 (2002), 66.

15 Пипер, *Српски између великих и малих језика*, 61.

16 В. посебно у: Предраг Пипер, „Историјски језик и политички језици”, *Распеће језика српскога* (Никшић). – 2 (2005), 24–28; Предраг Пипер, *Увод у славистику*. – 2, прерађено издање (Београд: Завод за уџбенике, 2008), 93–95; Пипер, *Српски између великих и малих језика*, 205–222.

и измишља, језичку историју и пројектује будућност.”¹⁷ Умножавање политичких језика, у позадини чега стоје политички, идеолошки, конфесионални и сл. разлози, значи даљу диференцијацију словенског света који је, за разлику од несловенских средина, иначе – како примећује П. Пипер – „изразитије издиференциран бројем књижевних (стандардних) језика него квалитетом и распоном међудијалекатских разлика”.¹⁸

У даљим поделама и уситњавању српског државног и културног простора П. Пипер уочава тенденцију корените измене националног идентитета Срба.¹⁹ Национални идентитет, па језички идентитет као неодвојиви његов део, као и идентитет и интегритет самог језика, заузима важан простор у научном опусу П. Пипера. Особеност његовог приступа овом питању огледа се најпре у уочавању кључних проблема, потом теоријском и, где год је то потребно, емпиријском (нпр. истраживање вербалних асоцијација на стимулусе *Косово и Метохија, ћирилица и латиница* и др.) истраживању узрока, манифестација и последица датих проблема, као и властитих сугестија за њихово ублажавање или отклањање. Свеобухватност таквог приступа добро илуструје текст *Српство између србовања и антисрбизма* у којем је први пут скренута пажња на, за многе непожељну именицу *антисрбизам*, предочена лица *србовања* – од негативног до незлобивога, и на посве нов и отворен начин проблематизован појам *српства*. Констатујући како је услед недостатка слуха и ваљаних идеја у прошлости олако допуштано редуковање *српства* по конфесионалном, регионалном, етничком и другом основу, професор Пипер нуди модел *српства* као етнокултурног феномена чије језгро и степенасто разуђену периферију треба систематски проучавати и неговати, а не аутистично смањивати и одбацивати.²⁰ Могућност проучавања датог феномена професор види у примени методологије лингвистичке теорије прототипова или пак методологији компонентне анализе, што би водило објективнијем сагледавању етнокултурно релевантне лексике, укључујући и реч српство, њених позитивних, али и негативних појава које на окошталним стереотипима преживљавају до данас.²¹ Учвршћивање позитивног и напуштање оног што није добро омогућило би еволуцију ка модерном српству која „мора бити помно промишљена, поступна, с пуном свешћу о неопходности очувања континуитета и језгра националног идентитета, и мора долазити пре свега изнутра, из самог српства, а не као последица инструкција летећих

17 Пипер, *Увод у славистику*, 94

18 Ibid., 30.

19 Милош Јевтић, *Трагом речи: разговори са Предрагом Пипером* (Београд: Београдска књига, 2009), 91.

20 Пипер, *Српски између великих и малих језика*, 123.

21 Ibid., 123–124.

комесара ове или оне светске идеологије, како би пут ка модерном српству био пут самоизграђивања и дограђивања, а не разграђивања и националног инжењеринга политичким средствима”.²²

5. „У очувању и развијању здравог српског идентитета посебно место има однос према српском језику”²³ – напомиње професор Пипер, користећи не случајно, на овом као и на многим другим местима, реч *здрав*. Позитивна језичка идеологија подразумева бригу за здравље властитог језика које је, према оправданом мишљењу лингвоеколога, у директној вези са менталним здрављем човека. Другим речима, као што човек утиче на језик, тако и језик утиче на човека, „условљава квалитет његовог мишљења, виђења стварности, живота”.²⁴

У самом темељу националног идентитета Срба и идентитета српског језика свакако је српска ћирилица чији статус и положај представља сталну бригу П. Пипера. Текст под насловом „Писма у контакту (прилог типологији проблема)” објављен још 1990. године у *Зборнику Матице српске за филологију и лингвистику*, потом уз допуне уврштен у књигу *Српски између великих и малих језика*, представља драгоцен допринос теорији језика у контакту и социолингвистичком опису српске језичке ситуације, утолико пре што графичким системима, као важном аспекту међујезичких контаката дотад (а чини се ни отад – прим. М. Р.) није поклањана довољна пажња.²⁵ Имајући на уму првенствено српску социолингвистичку ситуацију, аутор дефинише начин регионалне и облике функционалне дистрибуције двају писама, смер међуграфичког контакта, с напоменом да је то увек „смер експанзије латинице, а повлачења ћирилице”,²⁶ интензитет међуграфичког функционалног контакта изражен временским и просторним параметром, уставно-правне, технолошке и др. аспекте диграфије. П. Пипер, између осталог, сугерише израду социолингвистичких и културолошких модела процеса мењања функционалног статуса писама у контакту с напоменом да „Претпоставка ваљаног научног моделирања таквих процеса, како би се њима могло управљати, јесте постојање прецизних научних сазнања о структури појма јавне употребе језика. У диграфичкој језичкој ситуацији основни вид заштите дефанзивног писма јесте законско обезбеђење његовог приоритета у оним сферама

22 Ibid., 124.

23 Милош Јевтић, *Живот језика: разговори са Предрагом Пипером* (Београд: Београдска књига, 2015), 124.

24 Виктор И. Шаховский и Алексей А. Штеба, „Екологија, валеологија, лингвистика – три источника лингвоекологии”, *Эмотивная лингвоекология в современном коммуникативном пространстве* (коллективная монография) (Волгоград: Изд. ВГСПУ Перемена, 2013), 12.

25 Пипер, *Српски између великих и малих језика*, 168.

26 Ibid., 171.

јавне употребе које су од посебног значаја за очување и афирмацију националне културе”.²⁷ Тешко је и набројати текстове у којима П. Пипер указује на узроке, начине, циљеве и последице суноврата српске ћирилице. Забринут за судбину најстаријег српског писма као неодвојивог елемента националног идентитета Срба,²⁸ професор Пипер од првог (вођеног 1995) па до последњег разговора са Милошем Јевтићем (вођеног 2015) подвлачи значај његовог очувања. Отуд ће, предосећајући опасност, својевремено залагање за уставну равноправност латинице и ћирилице без устезања окарактерисати као „залагање за вештачку и споља наметнуту промену националног идентитета, што се понекад и не крије. Ако би то успело, сутра би се појавио захтев да светски језик буде равноправан матерњем, док српски језик не би био изгуран у сферу најскровитије приватности”.²⁹ П. Пипер уочава и не без разлога подвлачи паралелу између двоазбучности против које се у своје време борио Јован Стерија Поповић и данашње српске диграфије, чиме имплицитно наглашава несклоност Срба да уче из примера сопствене језичке историје. Ако је својевремено, и под притиском, старије и аутентично црквенословенско писмо морало да устукне пред руском грађанском и обликом слова напола латинизованом ћирилицом,³⁰ професорова забринутост за судбину српске ћирилице пред офанзивом српскохрватске латинице, ма колико некима изгледала неоснована, и те како је оправдана. П. Пипер – такође треба поменути – доследно користи назив *српска ћирилица*, сматрајући алтернативне називе, уз дужно поштовање према В. Караџићу, сувишним³¹ и сугеришући на овом, као и на другим местима, важност појмовне и термилошке прецизности.

Двојство ове или оне врсте – диглосија, почев од средњовековне и нешто касније „словенско/инословенске” или „словенско/несловенске” коју П. Пипер представља и илуструје ондашњим примерима,³² па до савремене монодиглосије и привидне билингвалне диглосије³³ те вештачки изазване монодиглосије,³⁴ као

27 Ibid., 176.

28 Да га тако виде и други доказује, између осталог, и атак на српску ћирилицу у свим периодима међуетничких превирања, када је почев од појединих центара Западне Европе преко Хрватске па до Косова и Метохије уништавано драгоцено књижно благо и друго ћирилично писано наслеђе (Пипер 2014: 14–15; Рељић 2013: 295–314).

29 Јевтић, *Трагом речи: разговори са Предрагом Пипером*, 107.

30 Предраг Пипер, „Погледи Јована Стерије Поповића на српски језик у свом и у нашем времену”, *Јован Стерија Поповић 1806–1856–2006* (Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности, књ. 17, 2007), 442.

31 Пипер, *Српски између великих и малих језика*, 162.

32 Пипер, *Увод у славистику*, 174–175.

33 В. Митра Рељић, *Српски језик на Косову и Метохији данас (социолингвистички и лингвокултуролошки аспект)* (Београд: САНУ; Кососка Митровица: Филозофски факултет, 2013), 204–209.

34 В. Ranko Bugarski, *Jezik i identitet* (Beograd: XX vek, 2010), 33–34.

и двоазбучност, двоисписност, двоизговор, у једном или више појавних ликова, прати српски књижевни језик од његовог формирања до данас. Протоком времена и стицајем историјских околности, у позадини датог феномена све чешће се могло уочити двојство непомирљивих језичких, етничких, конфесионалних, политичких и др. погледа, које резултира трајућим, и при свакој кризи изнова подстицаним, верским, етничким, емоционалним и психолошким расцепом и идентитетским двојством.³⁵ Дајући пресек социолингвистичких ситуација у различитим фазама развоја српског књижевног језика,³⁶ П. Пипер је, без претензија на последњу реч, показао да свеколико двојство не може представљати фактор језичке а ни националне стабилности.

6. Лингвоекколошке теме које се односе на злоупотребу језика и говора – језичку еуфемизацију, непотребну англизацију, вулгаризацију, тровање говора нездравим осећањима и сл. такође су сталан предмет научних преокупација П. Пипера. Скрећући пажњу на читав корпус неологизама, најчешће позајмљеница или калкова попут: *политички маркетинг, омбудсман, тендер, факултет за менаџмент, радионица, тренер* и др., П. Пипер констатује да је њихова функција, мање да именују нове појмове, а више и првенствено да створе утисак новог и другачијег те да по мери своје *другости* сугеришу нова, тобоже обећавајућа *партнерства* и савезништва (в. *О међурежимским језичким еквивалентима и паралелама*).³⁷ Свеопшта вулгаризација језика очитована у свакодневном говору, у назови књижевности, филму и на телевизији, невешто прикривана еуфемизмом демократизација, по мишљењу П. Пипера, само је видљива манифестација вулгаризације живота, националне искорењености и поремећаја система вредности. Крајње неодговоран однос према сопственом језику, тј. изостанак напред поменуте етичке норме употребе језика, П. Пипер види најпре као последицу *тањења* високе и средње класе интелектуалаца услед чега друштва „губе и своју језичку елиту и своју језичку средњу класу па у њима доминира језик полусвета. То је само једна од последица чињенице да се земљама које пролазе кроз лажно чистилице тзв. транзиције вулгаризација и културно осиромашење проглашава за демократизацију”.³⁸

35 Рељић, *Српски језик на Косову и Метохији данас (социолингвистички и лингвокултуролошки аспект)*, 323.

36 Пипер, *Увод у славистику*, 178–210.

37 Александра А. Ривлина истиче да идентични англицизми данас присутни у језицима широм света „не представљају прости термине, већ *симболе нашег живота* или маркере заједничког погледа на свет” (Ривлина, „О явления „глокализации” в семантическом развитии англоязычных заимствований” <http://www.hse.ru/data/2012/02/09/1224397735/Ривлина_О_глокализации_.Pdf>).

38 Јевтић, *Трагом речи: разговори са Предрагом Пипером*, 169.

И о *говору мржње* П. Пипер је проговорио на њему својствен начин. Изражавајући сумњу у добронамерност вредних откривалаца говора мржње, аутор примећује да су њихове осуде увек упућене на исту адресу те да се пажљиво заобилази и помен о говору мржње у јавној употреби језика у нашем окружењу, или у оној средини где је говор мржње првобитно промовисан и где се до данас агенцијски (Рудер и Фин) *узгаја* и *дистрибуира* за новац. Уочавајући да се „израз *говор мржње* може употребљавати и тако да и сам буде симптом слабо маскираног говора мржње”, П. Пипер оцењује: „Израз *говор мржње* постао је батина којом се удара по политичком противнику с циљем да се код оних који присуствују том јавном каштиговању, читајући или слушајући, створи или појача утисак да је страна која је оптужена за говор мржње – мрска и за сваку осуду, односно да они подрже такво њено вербално или неко друго кажњавање.”³⁹ Констатујући олако посезање за овим, према енглеском термину (*hate speech*) скројеним изразом, П. Пипер, вођен начелом хришћанске етике, напомиње: „Још нисам прочитао или чуо да је суд о говору мржње изречен са жаљењем што је неко подлегао том осећању, са жаљењем што се таква оцена о њему мора изнети, или са зебњом да би таква оцена могла бити прејака.”⁴⁰

7. Аутор *Нормативне граматике српског језика*, разумљиво, није се могао дистанцирати ни од поплаве тзв. фемининатива у српском језику, покушаја „да се у духу нечијег тумачења актуелне политичке коректности, погледа на односе међу половима, за сваку именицу мушког граматичког рода која значи занимање, јавну функцију, друштвени статус и сл. измисли и у граматичку норму уведе именица женског рода са значењем одговарајућег пола”, сматрајући то насиљем над језиком.⁴¹ Процесе граматикализације фемининатива, унутарјезичке и изванјезичке разлоге граматикализације, позитивне и негативне аспекте вештачког образовања социјалних фемининатива, њихове нормативне и лексикографске аспекте, као и границе доследног провођења принципа полне једнакости у језику П. Пипер је подробно објаснио у чланку „О граматикализацији сербских фемининативов.”⁴²

Нормативну и сваку другу стабилност српског књижевног језика од које у доброј мери зависи стабилност националне културе па и укупна стабилност друштва, према много пута истицаном мишљењу П. Пипера, није могуће постићи без јасно дефинисане стратегије језичке политике и утврђених приоритета језичког планирања. Издвајајући и образлажући примарне садржаје које би морала да садржи стратегија

39 Пипер, *Српски између великих и малих језика*, 92–93.

40 Ibid., 94.

41 Ibid., 109; Јевтић, *Живот језика: разговори са Предрагом Пипером*, 61.

42 Пипер, *Лингвистичка славистика: студије и чланци*, 145–153.

језичке политике у Републици Србији,⁴³ као и приоритете језичког планирања,⁴⁴ П. Пипер подвлачи неопходност тесне сарадње научних установа и државних институција, као услов за иоле ваљану реализацију једног и другог и прецизира да се „утврђивањем и спровођењем стратегије језичке политике бави (се), пре свега, држава у сарадњи са науком, а језичким планирањем се бави пре свега наука, у сарадњи са државом”.⁴⁵

8. Способност П. Пипера да уочи методолошко-теоријске недоречености и недостајућу емпиријску подлогу многих из широког круга социолингвистичких питања, по правилу иницира његову потребу да употпуни сагледавање, макар и општепознатих појмова. Једно од таквих питања је *сакрални говорни догађај*⁴⁶ и јединственост говорне ситуације самртног часа,⁴⁷ чијим је описом аутор дао оригиналан допринос поимању једног од кључних социолингвистичких појмова.⁴⁸ Поред анализе специфичности статуса говорника, избора језичких средстава и структурирања исказа, специфичности норме интеракције и интерпретације, предмета, времена и простора говорне ситуације, професор Пипер посебно скреће пажњу на *доживљеност разговора* и говорне ситуације,⁴⁹ као једне од најважнијих категорија у сваком говорном догађају, сакралном и предсмртном посебно (која као таква изостаје у стручној литератури), а која пре свега зависи од припремљености говорног лица за дату говорну ситуацију.

Подједнака акрибичност карактерише радове П. Пипера у којима он уочава везе социолингвистике с другим дисциплинама. Један од таквих радова је „О урбаној етнолингвистици” у којем, издвојивши круг питања која представљају предмет урбане етнолингвистике, аутор уочава да је урбана етнолингвистика најближа социолингвистици. То због тога што, за разлику од уже схваћене етнолингвистике

43 Предраг Пипер, „О стратегији језичке политике у Републици Србији”, *Зборник Института за српски језик САНУ 2, Српски језик и актуелна питања језичке политике* (Београд: Институт за српски језик САНУ, 2014), 117–129.

44 Предраг Пипер, „Српски језик као предмет језичког планирања”, *Зборник Института за српски језик САНУ 3, Српски језик и актуелна питања језичког планирања* (Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016), 9–18.

45 Ibid., 10.

46 Предраг Пипер, „О говорном догађају у светлу теолингвистике”, *Теолингвистичка проучавања словенских језика* (Београд: САНУ, 2013), 211–226.

47 Предраг Пипер, „Говорник као смртник или самртник”, *Глас CDXIII САНУ, Одељење језика и књижевности*, књ. 25, 2009, 71–90.

48 В. Milorad Radovanović, *Sociolingvistika*. – 3. izdanje (Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2003), 144–164.

49 Пипер, „Говорник као смртник или самртник”, 73–74; Пипер, „О говорном догађају у светлу теолингвистике”, 213.

окренуте задатку реконструкције духовне културе посматране кроз призму језика, урбана етнолингвистика има првенствено задатак описивања и објашњавања актуелних етнолингвистичких појава, гдекад и проучавања њихове генезе и промена изворних облика у урбаним условима, па и задатке планирања и предвиђања даљег развоја. П. Пипер наводи и низ других питања која представљају спону између урбане етнолингвистике и социоллингвистике и, с обзиром на предметно и методолошко прожимање двеју дисциплина при проучавању многих појава, илуструјући неке од тих појава примерима, он по узору на неке већ постојеће термине, предлаже нови термин – *етносоциоллингвистика*.⁵⁰

9. У закључку овог сажетог осврта на социоллингвистичке теме Предрага Пипера издојићу одређена запажања о особеностима садржајног и теоријско-методолошког карактера свеукупног професоровог доприноса датој језичкој области.

1) У основи приступа П. Пипера социоллингвистичким аспектима језика, као и језику уопште, етички и естетски критеријуми, тј. критеријуми доброг, лепог и истинитог имају незаменљив значај. 2) Борба за очување сваког па и најмањег језика и дијалекта, насупрот савременим тенденцијама и суморним прогнозама о нестајању језика, за П. Пипера представља неупитан задатак. 3) За разлику од не малог броја социоллингвиста који сам феномен идентитета па и улогу језика у обликовању индивидуалног и колективног идентитета у доброј мери релативизују, П. Пипер, језик као непоновљиво сведочанство културне прошлости народа, смешта у темеље националног идентитета, сматрајући да неспорна садржајна слојевитост свеколиких идентитета не противречи пожељној идентитетској целовитости као феномену са непроменљивим језгром и складно уређеном периферијом. 4) Очување српске ћирилице, као примарног и најстаријег српског писма, па тиме и једног од најважнијих идентитеских ослонаца српског народа, према мишљењу професора Пипера, треба да буде стални задатак стручњака, државних институција и сваког понаособ. 5) П. Пипер се, опет за разлику од многих домаћих и страних лингвиста, не мири са социоллингвистичком типологијом језика насталом разбијањем бивше државе, већ, по мери научне савести, прави јасну дистинкцију између историјских и политичких језика и бескомпромисно указује на грешке државних институција које, мимо препорука стручњака, доносе одлуке на штету српског језика и националне културе. 6) Уместо конфликтног дискурса оличеног у синтагми *рат за српски језик*, П. Пипер нуди конструктиван научни дијалог који подразумева и компромисна решења,

⁵⁰ Предраг Пипер, „О урбаној етнолингвистици”, *Етнолингвистичка проучавања српског и других словенских језика: у част академика Светлане Толстој* (Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности, 2008), 320–321.

кад год она нису на штету српског језика и националне културе. 7) При разматрању еколингвистичке проблематике своје теоријске погледе П. Пипер најконкретније потврђује примером властитог односа и властите говорне културе. Свој подједнак став према великим, средњим, малим па и најмањим језицима показао је својим радовима посвећеним семантици, граматички, историјском развоју и другим питањима многих језика – од руског, преко пољског, македонског до лужичкосрпског. Предлагане мере П. Пипера у циљу елиминисања злоупотребе језика и поправљања говорне културе такође доследно прати његова жеља и способност да о најосетљивијим питањима расправља и на оптужбе одговара бираним речима, али и да, увек припремљен за говорни догађај, гдекад и пријатеља застиди због такве неприпремљености. 8) Српска језичка култура, која је доскора првенствено била практична дисциплина, захваљујући понајвише П. Пиперу добила је теоријски замах и утемељење. 9) Уместо површних и узгредних тумачења неких појмова из домена етнокултурно релевантне лексике, проблема писама у контакту и др., П. Пипер је, у циљу њиховог бољег разумевања, понудио конкретан теоријско-методолошки оквир. 10) Способност П. Пипера да уочи методолошке и теоријске недоречености многих питања, укључујући и нека општепозната, резултирала је његовим радовима који нам приближавају везу између социолингвистике и других дисциплина – теолингвистике, етнолингвистике, урбане дијалектологије и сл. 11). Захваљујући теоријским промишљањима П. Пипера, српска социолингвистика, као и нормативистика обогаћена је новим терминима и појмовима, као што су *етносоциолингвистика*, *социограматика*, *доживљеност разговора*, *кодификатори едукатори*, *реализатори* итд. 12) Најзад, инсистирање на терминолошкој прецизности: *српска ћирилица*, *српскохрватска латиница*, као и на јасном појмовном разграничењу назива *српски језик* и *српскохрватски језик*, те, у складу са стручним одлукама, доследној употреби новонасталих лингвонима итд., у радовима П. Пипера нема формални, већ, искуство нам казује, веома важан корективни и далекосежнији значај.

Литература

Брдар, Милан. „Глобализација и десуверенизација: проблем регионализације Србије у актуелном геополитичком контексту”, *Социолошки преглед*, vol. XXXVI, 1–2 (2002): 57–80.

Николић, Марина. „Лингвистика језичке културе у радовима Предрага Пипера”, *У простору лингвистичке славистике: зборник научних радова* (Београд: Филолошки факултет, 2015), 35–46.

Пипер, Предраг. „Ranko Bugarski, Lica jezika : sociolingvističke teme. – Zemun : XX vek ; Beograd : Ćigoja štampa, 2001. : [приказ] ”, *Филолошки преглед* 27, 2 (2000): 195–199.

Пипер, Предраг. „Две књиге Бранислава Брборића о српском језик : Б. Брборић, О језичком расколу : социолингвистички огледи I. – Београд : ЦПЈ ; Нови Сад : Прометеј, 2000; С језика на језик : социолингвистички огледи II. – Београд : ЦПЈ ; Нови Сад : Прометеј, 2001. : [приказ] ”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. – 44, 1/2 (2001) : 261–268.

Пипер, Предраг. „Историјски језик и политички језици”, *Распеће језика српскога* (Никшић). – 2 (2005): 24–28.

Пипер, Предраг. „Милан Шипка: Језик и политика, Београд, 2006 : [приказ] ”, *Наш језик*. – 37, 1/4 (2006): 77–78.

Пипер, Предраг. „Погледи Јована Стерије Поповића на српски језик у свом и у нашем времену”, *Јован Стерија Поповић 1806 – 1856 – 2006* (Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности, књ. 17, 2007), 433–450.

Пипер, Предраг. *Увод у славистику*. – 2, прерађено издање. Београд: Завод за уџбенике, 2008.

Пипер, Предраг. „О урбаној етнолингвистици”, *Етнолингвистичка проучавања српског и других словенских језика: у част академика Светлане Толстој* (Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности, 2008), 311–323.

Јевтић, Милош. *Трагом речи: разговори са Предрагом Пипером*. Београд: Београдска књига, 2009.

Пипер, Предраг. „Говорник као смртник или самртник”, *Глас CDXIII САНУ*, Одељење језика и књижевности, књ. 25, 2009, 71–90.

Пипер, Предраг. *Српски између великих и малих језика*. – 3, допуњено издање. Београд: Београдска књига, 2010.

Пипер, Предраг. „О говорном догађају у светлу теолингвистике”, *Теолингвистичка проучавања словенских језика* (Београд: САНУ, 2013), 211–226.

- Пипер, Предраг. *Лингвистичка славистика: студије и чланци*. Београд: Славистичко друштво Србије, 2014.
- Пипер, Предраг. „О стратегији језичке политике у Републици Србији”, *Зборник Института за српски језик САНУ 2, Српски језик и актуелна питања језичке политике* (Београд: Институт за српски језик САНУ, 2014), 117–129.
- Пипер, Предраг. Милош Јевтић, *Живот језика*. Београд: Београдска књига, 2015.
- Пипер, Предраг. „Српски језик између немара и намере”, *Политика*, 21. октобар 2016, стр. 8.
- Пипер, Предраг. „Српски језик као предмет језичког планирања”, *Зборник Института за српски језик САНУ 3, Српски језик и актуелна питања језичког планирања* (Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016), 9–18.
- Релјић, Митра. *Српски језик на Косову и Метохији данас (социолингвистички и лингвокултуролошки аспект)*. Београд: САНУ; Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2013.
- Релјић, Митра. „Стандардизација, локализација, асимилација – рефлекси савремене глобализације”, *Међународни тематски зборник Глобализација и десуверенизација* (Косовска Митровица: Филозофски факултет; Београд: Српско социолошко друштво, Институт за упоредно право, 2013), 809–820.
- Ривлина, Александра А. О явления „глокализации” в семантическом развитии англоязычных заимствований. <http://www.hse.ru/data/2012/02/09/1224397735/Ривлина_О_глокализации.Pdf>
- Шаховский, Виктор И. и Штеба, Алексей А. „Экология, валеология, лингвистика – три источника лингвоэкологии”, *Эмотивная лингвоэкология в современном коммуникативном пространстве* (коллективная монография) (Волгоград: Изд. ВГСПУ Перемена, 2013), 8–23.
- Bugarški, Ranko. *Lica jezika: sociolingvističke teme*. Zemun: XX vek; Beograd: Čigoja štampa, 2001.
- Bugarški, Ranko. *Jezik i identitet*. Beograd: XX vek, 2010.
- Piper, Predrag. „Robert D. Greenberg, Language and Identity in the Balkans : Serbo–Croatian and its Disintegration. – Oxford University Press Inc, 2008. – 205 pp.”, *Acta Slavica Iaponica*. – 29 (2009), 201–207.
- Radovanović, Milorad. *Sociolingvistika*. – 3. izdanje. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjičarnica Zorana Stojanovića, 2003.

Микита Супрунчук

СЛОВЕНСКИ ЈЕЗИЦИ У РАДОВИМА ПРЕДРАГА ПИПЕРА

Предраг Пипер – угледни слависта, познати стручњак за општу лингвистику, српски језик, лексику и граматику словенских језика, активни културни радник и организатор науке. Његови су радови с правом познати у многим земљама.

То је човек велике лингвистичке и опште ерудиције, велике радне енергије, суверено влада и теоријом и језичком грађом што одлично имплементира у својим студијама.

Усредсредимо се на његове основне идеје о словенским језицима. Покушаћемо да покажемо њихов значај за проучавање структуре словенских језика, које је разлике и сличности констатовао, и како их види у савременом друштву.

Како је Предраг Пипер рекао у једном разговору с чувеним новинаром и уредником Милошем Јевтићем, љубав према језицима пробудила му се још у детињству. Преко мајке био му је близак словеначки, а од оца је чуо доста италијанских речи. У основној је учио руски, приватно немачки, а упознао се и са мађарским и русинским који су се користили у Сремској Каменици где је тада становала његова породица (Чудо језика, 308–309). Известан утицај на формирање славистичке средине имала је и чињеница да је тих година у славистику улазила његова сестра од тетке Мила Стојнић, касније универзитетски професор (1924–2003).

Овај рад, као и други из овог зборника, прво је био на округлом столу у Новом Саду, и то с разлогом: Нови Сад је значајно средиште српске културе, овде је П. Пипер учио пољски и енглески, овде матурирао и дипломирао. Овде је дошао као ђак, крчио свој пут у науку и отишао као угледни слависта, познати аутор и драгоцен ментор. Али никад не заборавља ову инспиративну средину и стално се враћа овдашњим институцијама, идејама, људима.

Први лингвистички рад, још студентски, био му је о руским и српским именицама које означавају вршиоца радње. Али то је била пролазна тема. Ускоро су на дневни ред дошле друге, оне праве.

Имамо у виду категорију простора и заменице као специфичну врсту речи.

Још је 1978. у зборнику *Прилози проучавању језика* штампана студија

(првобитно – магистарски рад) *Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику.*

Тако је почело темељно истраживање, разрада теорије семантичких локализација. Когнитивна лингвистика се тада тек формирала (в. Chafe 1974; Miller 1979). Већ је постојала Бондаркова теорија функционално-семантичног поља (в. Бондарко 1971 и касније публикације). Пиперови радови су имали са њима заједничких тачака, али су у нечему и предњачили.

Као што знамо, дугогодишња истраживања ове теме резултирала су низом чланака као и књигом *Језик и простор*. Та књига је доживела два издања што потврђује да је тражена, да има интересовања за њу (Пипер 1997. и 2001).

Тако је аутор утврдио да „семантичка категорија простора, према теорији семантичких локализација, од посебног је значаја за моделирање просторно уобличених категорија са непросторним значењем, нпр. времена, припадања и других категорија, јер представља најразвијенији језички израз принципа језичке наткатегоријалне локализације. Чињеница да су у многим језицима предлошко-падежни, префиксални, придевски, прилошки и други системи за изражавање места и правца развијенији од оних за изражавање времена, узрока, циља, припадања, степеновања итд., као и чињеница да према подацима фреквенцијских речника у многим језицима речи са примарно просторним значењем чине знатан део најфреквентнијих речи, говорила би томе у прилог” (Пипер 2012, 245).

Или, касније, у прегледу *Сербские грамматики русского языка и проект сопоставительного синтаксиса русского и сербского языков*: „В системе временных значений, выражающихся именными группами, базовое противопоставление также сводится к внутренней или внешней локализации (так называемое прямое и относительное время), напр. *пришел вечером/ждал до вечера*, причем внешняя локализация осмысливается как локализация переднего плана (предшествующее время) или заднего плана (последующее время). В сфере временных значений представлены и значения удаления (исходной точки), приближения (конечной точки) или линии движения, которые обнаруживаются в основе многих семантических противопоставлений (ср. пространственные значения в примерах *из парка, в парк, через парк* и временные значения в примерах *с самого начала лекции, до конца лекции, в течение лекции* и т.п.)... ” (Пипер 2012, 457–458).

П. Пипер истражује најпре граматичка и лексичка средства изражавања идеје простора. Поред тога он улази и у шири проблем, проблем логички, филозофски, естетички, а то је метафора. И ту можемо видети колико је снажна, дубока и значајна теорија семантичких локализација. Она је довољно јака и универзална да објасни и метафору.

Ето како то функционише, рецимо, у домену политичке метафоре. Ако будемо размотрили изразе *странка центра, цене скачу, авангардне снаге, ускочити у кадровску вртешку, политичка сцена, успон и пад политичара*, у свим реченицама с овим изразима такође ћемо наћи објекат локализације и локализатор. Рецимо, *изборне резултате су надмашили резултати очекивања, избори су подбацили* итд.

Неколико радова су о појму границе и њеном присуству у словенским језицима: *Грамматика границе* (Пипер 2012, 50–61) и *Српска славистика у светлу проблема научне периферије и граничних појава* (Пипер 2003, 251–262). Она се изражава разноврсним изразима, на пример, *одмаћи се од зида, радити од осам сати, заплакати од бола, бити бољи од других* и др. Поред разлика у ситуацији и формалном плану, заједничка им је идеја почетне тачке и идеја удаљавања од ње, тј. идеја аблативности.

Идеја границе је на својеврстан начин представљена и у неколико радова о градацији и ексцесивности. Она може бити лексичка (*оскудица, недовољан, сувшиан, одвећ, излишно, преко мере*), творбена (*пребукирати, преобилно, ванредан*) или синтаксичка (*преко мере, изнад могућности, испод очекивања*) и др. (Пипер 2012, 193–194).

За ову последњу категорију (ексцесивности) утврђено је да нема „видљивије регуларности у изражавању ексцесивности у словенским језицима, због чега префиксални ексцесив припада области творбених структура, а не граматичких структура у ужем смислу. Префиксални ексцесив у чијем се саставу појављује префикс *пре-* постоји у свим словенским језицима, у систему придевских и прилошких изведеница (нпр. срп. *превисок, превисоко*), а ређе и глаголских и именичких изведеница (нпр. *преоптеретити, преоптерећеност*), али није у њима једнако развијен, на пример, знатно је развијенији у словеначком језику (уп. *preabstrakten, preangažiranost, prebanalen, prebedast, prebel, prebister, preblizu, prebridek, predobrota, prečloveški, pregostobeseden, prehitevati* и десетине других) него, на пример, у руском књижевном језику, где је релативно редак (нпр. *преувеличение или преуменьшение* и сл.) и где одговарајуће придевске и прилошке структуре чешће служе изражавању повећане или највеће интензивности (нпр. *премилий, премудрый, прехорошенький* и слични придеви) иако неке такве структуре могу изражавати или ексцесивност или повећану интензивност, односно елативност (нпр. *пребойкий, перевозносить, предостаточный* и слични случајеви) у зависности од контекста, говорне ситуације и комуникацијског циља с којим су употребљене” (Пипер 2012, 184).

Видимо дакле да је простор – један од прототипа и у језику и мишљењу, основа за структурисање многих семантичких категорија у словенским и другим језицима. А П. Пипер, ако не грешимо, можда сматра да је то основа чак свих других семантичких категорија. Али то је више било наше питање него закључак.

У теоријском раду о простору (Piper 2001, 52) долази се до сазнања значајних за поређење словенских језика, за боље разумевање туђих култура и превођења. Тако аутор каже да „Просторна или временска полазна тачка као појавни облик општијег аблативног значења корелира са, нпр. узрочним значењима, утолико пре ако је то подржано и начином изражавања, упор. *со злости – стола – с самого начала*, док просторна или временска крајња тачка (појавни облици адлативног значења) корелира са резултативним значењима, упор. *войти в дом, прийти в субботу и власть в уныние*” (исто).

П. Пипер пореди изражавање времена у руском и српскохрватском и налази да су и ту могуће различите варијанте, односно и сличност и дивергенција. Сличност се испољава у истим конструкцијама и предлозима (напр., *пребацити на суботу – перенести на суботу*). Дивергенција, пак, на пример у конструкцијама за обележавање година: *в 2016 году* према *2016. године* и реченицама где конкуришу глаголи *esse* и *habere*, односно *имати* и *бити*. На пример, *у меня есть сестра и брат* према *Имам сестру и брата*.

Као што се сећамо, први чланак П. Пипера је био о предлошко-падежним конструкцијама, а објављен је 1977. Већ наредне године штампана је још једна важна студија – сада из друге поменуте области – о заменицама, првенствено у руском, пољском и српскохрватском. Том темом научник се истрајно и плодно бавио готово три деценије.

Заменице су биле у жижи пажње и у докторској дисертацији, али и у потоњем раду; в. најпре књиге *Заменички прилози (граматички статус и семантички типови)* (1983) и *Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику* (1988). Пипер је први пут у лингвистици дао комплексну анализу заменица у ширем смислу, показао како се формирала ова класа и како се попуњава и данас. „Заменице су у извесном смислу *лексичко* оваплоћење семантичког скелета одређеног језика, а моделирање заменичког подсистема као једног семантичког подсистема, у оној мери у којој је адекватно, може се претпоставити, баца доста светла на семантичку структуру датог језика, односно на основне принципе на којима су у њему организовани семантички односи”, – запажа аутор (Пипер 2012, 282). И ову теоријску претпоставку Пипер доказује у оквиру неколико подсистема заменица. Посебно је значајно (макар за мене и за моје студенте српског језика због своје компликованости, различитости и нејасноће) објашњење употребе речи *себя, по-своему, друг другу, један другог, другачији, друкчији* у руском и српском језику (в. чланак „О заменицама с рефлексивним значењем” (Пипер 2012, 207–218). Ове заменице су веома сличне и изазивају доста грешака. Исто тако значиће за праксу и анализа група *сав, сви, читав, цео, пун*, односно *весь, все, целый, полностью* у руском (Пипер 2012, 308–311).

У славистици се доста пажње посвећује употреби негације, чак постоји термин „Конструкция типа *негде спатъ*“. У речнику *Одсека за теоријску и примењену лингвистику* као извор наводи се студија (Апресјан, Иомдин) из 1989. године. Међутим, о томе је већ било говора 1987. у чланку „О семантичком систему заменица у српскохрватском језику у поређењу са руским“ (Пипер 2012 с. 279–322). Тамо су размотрени семантички и функционални еквиваленти у руском, пољском и српском за руске одричне заменице: *нечего, некуда, неоткуда, некогда, незачем*. Утврђено је да се њихова специфика крије у том што означавају имплицитно целу реченицу: *негде – нема где, некога – не постоји такав човек, особа*.

У истраживањима референцијалности проширује се познати систем показних заменица (*овај, тај, онај*) на још један члан. Упореди:

Рекла је да га је видела у овом филму.

Рекла је да га је видела у том филму.

Рекла је да га је видела у оном филму.

Рекла је да га је видела у том и том филму. (Пипер 2014, 217)

Последњи пример не можемо заменити неким од претходних. Његова се специфичност огледа у броју ситуација, наиме, поред примарне, која је у првом плану, алудира се на још једну, као позадину. Слични примери су *толико и толико, тај и тај* и тако даље. Рецимо, из Вука Караџића (Пипер 2014, 219):

(28) [...] преда мном заповеди кнезу Васи Поповићу [...] да пошаље солдатима толико и толико (сад се не опомињем [присећам] колико) [х]иљада ока пшенице. (КАРАЏИЋ, 1969: 162).

Интересантно је да у више словенских језика понављање речи *тај и тај* или *такав и такав* замењује инвективу, псовку, напр.:

срп.: *Грубо му је рекао: „Слушај, ти такав и такав, сместа одлази.“*

слк.: *Drsne ti povedal: Počúvaj, ty taký a taký, ihned' odíď!*

слн.: *Grobo ti je rekel: Poslušaj ti, tak in tak, takoj odidi.*

укр.: *Він йому грубо сказав: „Слухай ти, такий і такий, іди звідси“* (Пипер 2014, 224).

Видимо да речи попут *тај и тај*, поред упућивачке, имају специфичне функције (референцијалности, вређања идр.) у словенским језицима.

Ипак, и поред свих наведених и других обележја, на основу Пиперових студија можемо закључити да између наших језика има далеко више заједничког него различитог, нарочито у систему граматичких категорија и врста речи.

А за све наредне генерације лингвиста које се баве заменицама и шире дејксом и анафаром, те књиге и студије су незаобилазно штиво.

За слависте-лексикологе биће интересантни чланци о паронимији и парономазији, напр. „Систем категоријалних појмова конфонативне лексикологије” (Пипер 2012, 67–78 и др.). Ту је, поред других важних запажања, утврђено да паронимичност има прелазну (градуелну) појаву, па се може одредити степен паронимичности: I – подударност коренске морфеме, II (виши) степен: I + припадност истој врсти речи, III степен: II степен + подударност у префиксалном делу, IV степен: III + подударност у месту (и квалитету) акцента итд. (Пипер 2012, 70)

Кад читам расправе овог аутора, увек се дивим колико је добро обавештен, колико језика познаје и коликим примерима то потврђује.

Највише пажње је наравно посветио руском језику. Задужио је и Русију, и Србију својим вишегодишњим радом са колегама на школским уџбеницима, а такође и на граматици руског језика, која се користи и на српским факултетима.

Имам у виду уџбенике и комплете *Давайте дружитъ, Орбита* и *Руски језик за стручне школе* које су саставили проф. П. Пипер и колеге. Популаран је и његов приручник *Грамматика руског језика*. Имао је неколико издања у издању *Завета*. Веома је прецизан, исцрпан, а има и важну особину која га издваја из низа сличних. Ево на шта мислим.

Као што смо видели у теоријским публикацијама, радови проф. Пипера су драгоцени зато што можемо наћи одговоре на оба темељна питања учесника дијалога. Ако смо у улози говорника занима нас начин како да кажемо нешто, како да уобличимо своје мисли. Кад смо у улози слушаоца, тражимо одговор на друго питање „Шта значи онакав или онакав облик?” У расправи „О поређењу граматичких структура руског и српскохрватског језика на функционалној основи” забележено је да „једна од карактеристичних црта савремене лингвистике и лингвистичке славистике је све уочљивија удаљеност између теоријске лингвистике и дескриптивне лингвистике, односно између граматичке теорије и граматичких описа, укључујући и оне које пишу најкомпетентнији ауторски колективи при академијама наука и универзитетима. Друкчије речено, теоријско-методолошки оквири у које се смештају савремени граматички описи словенских језика мењају се спорије од граматичке теорије посматране изван њене дескриптивне примене. Све већа разноврсност граматичких теоријско-методолошких модела, већи степен њихове међусобне удаљености и разлике у разрађености релевантних аспеката тих модела, у степену њихове проверености на емпиријском материјалу и др. ставља дескриптивну и нормативну лингвистику пред све веће тешкоће у избору модела граматичког описа” (Пипер 2012, 63). У својим радовима П. Пипер труди се да избегне ове мане.

Исто тако и у *Граматици руског језика* користе се оба прилаза. Дакле, поред важног али мање-више заступљеног пописа категорија и облика, налазимо

објашњења како представити на руском семантичке категорије и ситуације, напр.: изражавање лица, изражавање припадања, друштва, модалних значења, времена, узрока, поређења и др.

Русистима је добро познат и приручник *Техника превођења* (1990) који је написао с колегиницом Марином Петковић. Има ту и теорије, али најдрагоценији је својим практичним делом, вежбама и задацима. Повремено га користим и ја у настави за студенте србистике.

А кад смо код превођења, наравно треба споменути и преводачку читанку, где су прикупљени одлични чланци о преводима из руске књижевности чувених домаћих преводаца, критичара, филолога Ирене Грицкат, Лава Захарова, Радмила Маројевића, Петра Митропана, Кирила Тарановског и др.

Словеначки језик је више пута анализиран у чланцима, а из професоровог пера је такође поглавље о синтакси у приручнику *Јужнословенски језици : граматичке структуре и функције* (2009).

Пољски језик је често заступљен у анализи, и сећамо се да је то био један од централних језика у књизи о заменицама 1988. године где је дат и упоредни преглед синтаксе пољског и српског језика. Та књига је штампана и код нас на белоруском језику (Пипер 2004).

У студијама П. Пипера налазимо и примере из бугарског, горњолужичкосрпског, чешког, украјинског и словачког језика. Чак и из мог матерњег белоруског што је веома ретко у међународним публикацијама. Тако је П. Пипер користио белоруску грађу у студијама о дијалозима којима се започиње разговор (део међународног пројекта о комуникативном понашању словенских народа). Грађа готово из свих словенских језика заступљена је у рефератима на Међународним конгресима слависта: о ексцесивности, ексцептивности и референцијалности (в. Пипер 2014).

У посебном издању дат је иновативан оглед српске морфосинтаксе у поређењу с македонском (Piper 1997) . Ту је спојио и традиционалну граматiku, то јест попис облика, и функционални приступ, сажету али јасну анализу семантике.

Наравно, велики посао је урадио проф. Пипер за проучавање српских асоцијација. Упознавао је српску јавност са том методом и ширио искуство најпре руске традиције асоцијативних истраживања. А речници које је припремио са колегиницама Р. Драгићевећ и и М. Стефановић драгоцен су извор и за домаће, и за стране слависте. Слободан сам да кажем не само за лингвисте, него и за друге струке: за психологе, социологе, маркетингологе и друге друштвене професије.

Увод у славистику (1991. и касније) незаобилазна је студија, темељна књига за слависте свих струка. Иначе, има мало приручника за овај курс. То је комплексна књига, која садржи информације и о етнографији, и о историји, и о друштвеним приликама Словена.

Хтео бих скренути пажњу на још једну преокупацију П. Пипера. Мање је интересантна за ширу јавност, али веома важна за сваког, ко се озбиљније бави славистиком и русистиком. Као код древног летописца, пажљиво су бележене славистичке публикације у четири књиге драгоцених славистичких библиографија. И та издања веома помажу српским и страним славистима у раду, почетак су сваког истраживања. Заиста је био у праву Дмитриј Лихачов, кад је истакао: „Библиографија је изванредна област активности: васпитава апсолутну прецизност, ерудицију и темељност у свим смислима. Без ње не могу да се развијају не само наука о књижевности, наука о уметности, лингвистика, историја, али и било која друга наука. То је тло/земљиште на којем ниче савремена култура”.

У оквиру баштињења наше традиције, широј јавности је враћено име Платона Кулаковског (1848–1913). Био је први професор страног словенског језика на Великој школи у Београду. Тај језик је био руски. Написао је прву монографију о Вуку Караџићу и прву монографију о Славенској школи у Сремским Карловцима и много штошта друго. А тренутно је П. Пипер ментор једне докторске дисертације о том истакнутом човеку.

Проучавајући историју славистике, П. Пипер је дао и преглед рада Славенске школе у Сремским Карловцима, пронашао заборављена предавања великана славистике Ватрослава Јагића и представио их јавности. А колико је написао приказа и пригодних чланака о културним радницима и институцијама? Заиста, има их велики број.

Од свих лингвистичких грана највише пажње, спреме, ерудиције захтева вероватно етимологија – једна фасцинантна дисциплина. Нажалост, П. Пипер није се много бавио пореклом речи, али у том чланку обратио се нашим почецима, утемељивачима српске власти и културе – лози Немањића. И открио је порекло тог презимена. Наиме изнео је доста вероватну верзију да је то презиме изведено од једног сиријског војводе (деталније в. Пипер 2014, 20–26).

Велику заслугу П. Пипера видим и у томе што се није крио у језичким апстракцијама, у кули од слоноваче, нити само у предавању језика. Гледао је и на улогу језика у друштву, и на само друштво. Размотрио је претње које угрожавају наше језике у доба глобализације (в., нпр., „О језичкој страни глобализације у словенским земљама”, „Дезинтеграција државе и дезинтеграција језика”, па и читав зборник *Српски језик између великих и малих језика*). Глобализација има доста предности и добрих особина, али значи и наметање вредности велесила, моћних суседа свима. „Главни проблем савремене Русије, која клизи путем дезинтеграције, тренутно мало успорене, јесте одсуство јасног и здравог система вредности у који би већина људина у тој земљи поверовали и који би их држао на окупу” (Пипер 2003, 122). Као што је тачно приметио Божидар Кнежевић „зрелом човечанству не требају моћне државе, него слободни народи”.

П. Пипер је више пута бранио и ћирилицу, и славистику, и руско-српске везе, и углед српске лингвистике и друге научне вредности, дела и институције. Крчио је путеве и теоријској лингвистици, и примени њених плодова у предавању и превођењу. Неуморно ради на зближавању словенских народа. Са истим прегнућем и ми морамо да наставимо научни рад и просветни рад у име славистике.

Литература

Апресян Ю. Д., Иомдин Л. Л., Конструкции типа *негде спать*: синтаксис, семантика, лексикография // *Семиотика и информатика* вып. 29 (1989) : 34–92.

Бондарко, А. В. *Грамматическая категория и контекст*. – Л. : Наука, 1971.

О преводима из руске књижевности: преводилачка читанка: (избор, типологија и библиографија критичких текстова) / [приредио П. Пипер]. – Нови Сад : Институт за стране језике и књижевности, 1985.

Пипер, П. Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику // *Прилози проучавању језика* 13/14 (1977–1978) : 1–51.

Piper P. *Zamenički prilozi : (gramatički status i semantički tipovi)*. – Novi Sad : Institut za strane jezike i književnosti, 1983 [i. e. 1984].

Пипер, П. *Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику: (семантичка студија)*. – Београд : Институт за српскохрватски језик ; Библиотека Јужнословенског филолога, 1988.

Пипер, П. *Техника превођења : приручник за руски језик* / Предраг Пипер и Марина Петковић. – Београд : Завод за издавање уџбеника, 1990.

Пипер, П. *Увод у славистику I*. – 1. изд. – Београд : Филолошки факултет Универзитета, 1991, 1995, 1998, 2008.

Пипер, П. Парономазија као предмет лингвистике и реторике : на примерима српских и руских књижевних и новинских текстова // *Научни састанак слависта у Вукове дане*. – 23, 2 (1995) : 41–51.

Пипер, П. *Оглед српске морфосинтаксе : (у поређењу са македонском)*. – Сеул : Ханкук универзитет за стране студије, 1997.

Piper, P. Jezik i prostor. Zemun : Biblioteka XX vek ; Beograd: Ćigoja štampa, 1997/2001.

Пипер, П. *Српски између великих и малих језика*. – Београд : Београдска књига, 2003.

Піпер, П. Спроба сінтаксічної типології польської і сербської мої // *Паланістыка 2002/2003*. – Мінск (2004) : 59–75.

Пипер, П. *Јужнословенски језици : граматичке структуре и функције / у ред. П. Пипера*. – Београд : Београдска књига, 2009.

Пипер, П. *Лингвистичка русистика: студије и чланци*. – Београд: Филолошки факултет, 2012.

Пипер, П. *Граматика руског језика у поређењу са српском*. – 3. изд. – Београд: Завет, 2012.

Пипер, П. *Лингвистичка славистика: студије и чланци*. – Београд: Славистичко друштво Србије, 2014.

Чудо језика : разговори са лингвистима / [разговор водио] М. Јевтић. Београд: Службени гласник, 2010.

Chafe, W. Language and Consciousness // *Language* vol. 50 (1974) : 111–133.

Miller, G.A. Images and models, similes and metaphors // A. Ortony ed. *Metaphor and thought*. – Cambr.: Cambr. UP, 1979 : 202–250.

Здравко Бабић

ПОРЕЂЕЊА СРПСКОГ, РУСКОГ И ПОЉСКОГ ЈЕЗИКА
У ИСТРАЖИВАЊИМА ПРЕДРАГА ПИПЕРА
(са освртом на друге словенске језике)

Академик Предраг Пипер један је од ријетких данашњих слависта у Србији који се бави поређењем српског језика са неколико или са свим словенским језицима. Ранији представници тога правца били су, прије свега, Александар Белић и Милка Ивић. Иако је у академску и научну средину ступио првенствено као русиста, став да је изузетно важно да се нпр. русиста или полониста у истраживањима подједнако бави својим језиком почео је да развија још од првог свог објављеног рада (1977–1978), па се данас са сигурношћу може рећи да је допринос Предрага Пипера поређењима српског са другим словенским језицима огroman. Развијајући такав став, направио је одређени отклон од знатно раније утемељених и широко заступљених конфронтативних истраживања и у многобројним радовима примијенио је и примјењује новији, типолошки приступ, у испитивању и карактерисању граматичких и семантичких појава, вишеструко наглашавајући да је српски језик (али и многи други словенски језици) слабије типолошки истражен, притом имајући у виду не само вишејезичку типологију, већ и двојезичку или једнојезичку. Дакле, типолошким поређењима, али и теоријом и методологијом типолошких истраживања, почео је да се бави од свог другог објављеног рада (1978) и у више радова у центар таквих својих типолошких поређења ставља српски језик, што се скоро увијек одражава у насловима (типа ... у српском и другим словенским језицима). Са српским језиком поредио је на разним нивоима све словенске језике и у већини њих је примјењивао своју теорију семантичких локализација, коју и на овом плану успјешно развија и доказује скоро 40 година. Типолошки приступ примјењује не само на материјалу свих словенских језика, него у више радова, када анализира типолошки релевантне граматичке одлике појединих словенских језика у поређењу са српским. И у универзитетску наставу Предраг Пипер је укључио шири поглед на славистику, кроз предмет *Увод у славистику*, а такође у оквиру предмета *Историја и теорија проучавања словенских језика* и *Лингвистичка славистика* на докторским студијама. Типологија словенских језика заступљена је и у оквиру предмета *Методологија лингвистичких истраживања* (раније на постдипломским студијама а сада на мастер студијама Филолошког факултета у Београду). Ово су неки

од разлога који су нас инспирисали да у овом раду представимо осврт на поређења српског, руског и пољског језика (али и неких других словенских језика), понајвише се бавећи типолошким карактеристикама ових језика које се могу издвојити из анализа П. Пипера. Свјесни смо чињенице да морамо приступити селективнијем опису резултата из овако широке истраживачке области П. Пипера, те да ће многи једнако важни резултати и радови остати овдје непоменути или ће се на њих само указати у библиографском додатку.

Предраг Пипер сматра да се у типологијама двају језика типолошким карактеристикама сматрају оне које се одликују распрострањеношћу и регуларношћу у једном језику, а нема их у другом језику, или су у њему мање присутне или мање регуларне, изразитије профилишући главне специфичности једног језика у поређењу с другим, а остављајући изван такве типологије многобројне мање разлике (нпр. рекцијске, конгруенцијске и др.). Такав приступ даје могућност да се одвоје најопштије граматичке разлике једног језика у односу на други или више њих од мање општих, али то не значи, како и сам П. Пипер наглашава, да се најопштије разлике огледају кроз одсуство насупрот присуству могућности изражавања неке граматичке појаве, већ као већа распрострањеност једне такве појаве у једном језику у односу на адекватну појаву у другом језику.

(1) у погледу категорије *номинализованости/вербализованости*, у руском и пољском језику номинални изрази су фреквентнији и разноврснији, него што је то случај у српском језику, што се може поткријепити чињеницама да се у руском језику тежи исказивању лица личном замјеницом, да у пољском језику постоји партицип презента актива, а такође је и широка употреба именских група и глаголских прилога – све ове три морфолошке појаве у мањој мјери су карактеристичне за српски језик;

(2) када је у питању категорија *имперсоналности*, у руском, као и у пољском језику, изразитија је имперсоналност исказа, што се у великој мјери може објаснити структурним/системским могућностима руског и пољског језика у односу на српски; међутим, треба истаћи да у руском језику постоје неке имперсоналне конструкције типа *Снегом замело дорогу*, којих нема ни у пољском (у литератури се може наћи да се конструкције овог типа само понегдје спорадично употребљавају) ни у српском језику. Даље, у пољском језику веома су распрострањене конструкције типа *Jechało mi się przyjemnie, Fajnie mi się pisało* (ове конструкције присутне су и у чешком језику: *Matematika se mi študuje špatně; Dobře mi se sedí*), *Nie zauważałam pojawienia się nowych gości*, које у српском језику практично не постоје (нијесу уобичајене у српском језику у овом значењу конструкције **Како ти се писало, путовало*; у руском језику постоје ове конструкције, али са много мањим обимом употребе, само у неким упитним конструкцијама, нпр. *Как тебе ездилоь, писалось?*);

(3) у погледу категорије *персоналности* евидентне су разлике између поређених језика – у руском језику је доминантнија употреба неодређено-личних реченица (мисли се на реченице изражене 3. л. мн. глагола типа *Говорят*) и уопштено-личних реченица (мисли се на реченице изражене 2. л. једнине глагола) него у српском, гдје су израженије обезличене реченице типа *Прича се*, али и конструкције са прономинализованом лексемом *човјек*; у пољском су доминантније конструкције на *-się* или на *-no, -to*, нпр. *Mówi się, Mówiono* и сл. Пољски језик показује знатне разлике у односу на српски језик и руски језик, када су у питању реченице типа *Jest się kierowcą* или *Było się kiedyś zakochanym* – у српском то су личне реченице са именским предикатом у номинативу типа: *Возач сам / си / је; Некад сам био / си био / је био заљубљен*, а у руском језику су то реченице са предикативним инструменталом типа *Он является водителем* (које постоје и у пољском језику, нпр. *Ojciec jest pilotem*). Дакле, када је у питању употреба предикативног инструментала изразите су разлике у пољском, и нешто мање у руском језику, у односу на српски језик, за који та појава није карактеристична. Међутим, на плану статусног инструментала руски се разликује од српског и пољског језика, којима је ова функција инструментала непозната (нпр. *Он работал учителем* (рус.), *Радио је као учитељ* (срп.), *Pracował jako nauczyciel* (пољ.);

(4) иако је за ова три језика карактеристично *активно* устројство реченице, ипак руски и пољски језик у односу на српски језик показују веће могућности за *пасивно* уобличавање реченице и чешће користе ту могућност. Нека од значајнијих диференцирања су слjedeћа: на плану дијатезе – широка заступљеност у руском и пољском језику партиципских пасивних конструкција (рус. *Указ потписан президентом*; пољ. *Dwóch członków zostało wybranych przez radę*), док је у српском језику евидентна јасна разлика и у избору конструкције (дакле, чешће се бира активна конструкција типа *Председник је потписао наредбу, Савјет је изабрао два члана*) и када је у питању глаголски елемент (у односу на пољски језик) и избор предлога: *Указ је потписан од стране председника; Два члана су била изабрана од стране Савјета*;

(5) у оквиру категорије *посесивности* главна разлика тиче се регуларности номинативних конструкција, које су лишене метафоризације просторних значења у српском и пољском језику (типа срп. *Имам књигу*; пољ. *Мат książkę*), наспрам генитивних конструкција у руском језику, које уједно исказују и просторно значење (*У меня (есть) книга*), иако ни номинативне нису немогуће, али су у сјенци поменутих генитивних. Нешто другачија ситуација запажа се на плану негације, тј. словенски генитив широко је заступљен у руском језику нпр. *не знать ответа* (иако је у опадању његова употреба у руском језику), и он се, са извјесним ограничењима, сачувао у пољском, а у српском је практично нестао (нпр. пољ. *Nie czytali tego czasopisma*, срп. *Нису читали тај часопис*). Слједећа разлика јесте морфосинтаксичке природе и тиче се

знатно шире употребе посесивног генитива у руском и пољском језику, чему у српском у многим таквим случајевима одговара посесивни придјев (нпр. рус. *Книга брата* пољ. *Matka Marii*, срп. *Братова књига, Маријина мајка* и сл.);

(6) у оквиру категорије *модалности* најизразитија разлика је на плану изражавања категоричне императивности инфинитивним конструкцијама у руском и пољском језику (нпр. рус. *Молчать!*; пољ. *Nie ruszać się!*), којима у српском језику могу бити еквивалентне реченице другачије структуре нпр. *Да ћутии!* // *Да си ћутао!*; *Ни макац!* // *Да се ниси померио!*;

(7) *функције надежних облика*, опште посматрано, много више су подударне у српском и пољском језику, него у руском у односу на било који од ова два језика, али се запажа и другачији однос, нпр. у домену квалификативности једна од изразитијих разлика тиче се употребе инструменталне именске групе у руском и пољском језику (нпр. рус. *девушка с длинними волосами*, пољ. *dziewczyna z zielonymi oczami*), којој у српском обично одговара квалификативни генитив са обавезном адјективном детерминацијом (нпр. *девојка дуге косе, девојка зелених очију*). Иста ситуација се запажа када су у питању комитативне конструкције руског и пољског језика које повезују персоналност са социјативношћу, какве српски језик не познаје, нпр. рус. *Андрей с Анной танцуют*, пољ. *Andrzej z Hanką tańczą*, срп. *Андреј и Ханка играју*. Трагом достигнућа П. Пипера овдје се отварају интересантна истраживачка поља веома погодна за контрастивна истраживања (везано за датумски генитив, компаративни генитив, партитивни генитив, темпорални генитив, датив семантичког субјекта, етички датив, питање и статус вокатива, еквативни инструментал, компаративни инструментал, темпорални инструментал, адлативна значења инструментала и многа друга. Претходно су из угла других категорија поменуте неке типолошки важне чињенице везане за генитив и инструментал.

Посебно мјесто у истраживањима Предрага Пипера припада *замјеницама и замјеничким ријечима*, којима се он бави практично од почетка својих научних интересовања све до данас. Познато је да је статус замјеница као засебне врсте ријечи у радовима многих истраживача оспораван, што је умногоме проистекло из ставова В. В. Виноградова, који је сматрао да замјенице немају довољно широк систем функција. Предраг Пипер је, међутим, дао велики допринос учвршћивању замјеница као засебне врсте ријечи, поготово када се има у виду њихов синтаксички план – у многобројним анализама функција замјеница он доказује да су оне носиоци многобројних значења (анафора, катафора, прономинализација, кореференцијалност и др.). Монографија Предрага Пипера *Заменички прилози у српском, руском и пољском језику* у српској лингвистичкој славистици била је вјероватно прва монографија из типологије словенске лексике, вјероватно и прва у којој је савременом пољском књижевном

језику припало значајно место, а свакако прва у којој је досљедно примијењена теорија семантичких локализација, која тада још није имала тај назив, али је у свим битним елементима била разрађена, и она представља велики допринос доказивању разноврсности функција замјеничког система. Типолошки посматрано, неки од општијих закључака јесу да замјеничких прилога има највише у српском језику, за који је карактеристична трочлана замјеничка деикса у односу на двочлану у руском и пољском језику, али и веома велика присутност регионализама и дијалектизама у књижевном језику, те да, када су у питању синтаксичке функције замјеничких прилога, српски и пољски језик показују виши степен сличности него било који од та два језика у односу на руски. Када се има у виду општи семантички словенски инвентар, онда се од осталих словенских језика издвајају руски, бугарски и македонски непостојањем перлативне јединице у систему; у српском језику перлативна семантичка компонента карактеристична је само за групу просторних прилога типа *овуда, туда, онуда* и сл., али не и за прилоге са просторним значењем, док је у пољском језику она обавезан члан сваког подсистема. Руски језик и у односу на пољски има стабилнији систем замјеничких прилога с просторним значењем. Истраживање је обухватило све замјеничке прилоге (временске, просторне, количинске, начинске и др.) и њихова семантичка обиљежја у српском, руском и пољском језику и пружа велике могућности за нова истраживања на плану типолошких односа у оквиру система замјеничких прилога у словенским језицима.

И из угла семантичке категорије *реципрочности*, П. Пипер даје значајан допринос испитивању замјеничког система словенских језика. Реципрочност посматра као категорију која обухвата више типова односа између агенса и пацијенса који могу бити динамичке или статичке природе, са истим денотативним али не и сигнификативним значењима. Анализа исказивања реципрочне рефлексивности помоћу општерексивне замјенице (срп. *себе*, рус. *себя*, пољ. *siebie*) показује типолошки важну карактеристику западнословенских језика које одликује шира реципрочно-рефлексивна употреба општерексивне замјенице у односу на јужнословенске и источнословенске језике (пољ. *Padli sobie w objęcia*, срп. *Пали су у загрљај једно другом (или један другом)*, рус. *Они обняли друг друга*). Када је у питању статичка реципрочност / симетрично-реципрочан однос, гдје се оба учесника јављају и као локализатори и објекти локализације – за руски је карактеристична редупликација основе (*друг друга*, као и за словеначки), али и одсуство категорије рода и броја (мушки род функционише за сва три рода и оба броја), док се категорија падежа исказује у другом члану израза. У српском језику, и у осталим словенским језицима, теоријски је могуће разликовање у падежима, али се нпр. у српском језику акузатив множине женског рода *једне друге* не може сматрати уобичајеним, а облик множине средњег рода **једна друга* је немогућ.

Једно од новијих истраживања Предрага Пипера везано за замјенице тиче се једног рјеђег типа исказивања *замјеничке референцијалности* помоћу српских, руских и пољских израза *тај и тај, такой-то* и *тасу а тасу*, који је мање испитан чак и у појединим словенским језицима, а типолошки скоро и да није. П. Пипер доказује да ови искази представљају посебно средство прономиналне референцијалности и оформљују специјални тип исказа. Дакле, то нису бланко искази нити средства којима се означава неки испразан садржај, као што је то био закључак у ранијим малобројним покушајима одређивања њиховог мјеста у оквиру прономиналне референцијалности. У свим словенским језицима постоје слични модели изражавања унутрашње неодређене референцијалности, тј. путем редупликације прономиналног демонстратива:

срп.: *Рекао им је да дођу тад и тад на то и то место.*

рус.: *Он сказал им, чтобы они пришли тогда-то в такое-то место.*

пољ.: *Zlecił im, aby stawili się o takiej a takiej porze, w takim a takim miejscu.*

Међутим, П. Пипер указује на то да постоје и други модели за изражавање унутрашње неодређене референцијалности, као што су искази без дуплирања демонстратива, нпр.:

срп.: *На граници је изјавио да има толико и толико долара, толико динара.*

пољ.: *Na granicy oświadczył, że ma tyle i tyle dolarów, tyle dinarów.*

Овај начин изражавања унутрашње неодређене референцијалности није карактеристичан за руски језик.

Словенски језици имају и посебне начине исказивања унутрашње референцијалности, као што су нпр. у пољском језику (али и у горњолужичком и словачком) редупликативни демонстративи могу бити повезани и везником *и* и везником *а*: пољ. *Proszę (na) pisać: Nazywam się tak a tak, mieszkam tu i tu, z zawodu jestem tym i tym, zarabiam tyle i tyle* и сл.; или обрасци који постоје у руском (и украјинском) са посебним демонстративима за исказивање унутрашње референцијалности: рус.: *Он сказал им, чтобы они пришли тогда-то в такое-то место*, који у руском језику може бити редупликован: рус.: *Он сказал им, чтобы они пришли тогда-то и тогда-то в такое-то и такое-то место.*

У свим словенским језицима демонстративима се може означавати и неререференцијалност, нпр.: срп.: *Ако купите толико и толико акција, ви сте акционар.*

П. Пипер указује и на то да је важна функција унутрашње неодређене референцијалности у свим словенским језицима наротивна, која је била уочљива како у усменој књижевности, тако и у савременим формама за исказивање наротивности, затим еуфемистичка и неке друге.

Сљедећа важна истраживачка област Предрага Пипера јесте она која се тиче семантике *бројева*. И поред тога што је неспорна чињеница да у свим словенским језицима

бројеви имају статус главне врсте ријечи, Предраг Пипер констатује да су бројеви и те како остали у сјенци других главних врста ријечи. Он се залаже да се основни и редни бројеви, примјеном ТСЛ, анализирају по принципу линеарне уређености у оквиру исте граматичке категорије, а не да се посматрају као двије различите лексичко-граматичке класе; примарна функција основних бројева је квантификација (дакле квантитативна карактеристика учесника у говорној ситуацији без обзира на то како је структурирана), а редних бројева је локализација (у градуелно уређеном низу). Он доказује да само однос између основних и редних бројева задовољава услове који се постављају за однос између различитих грамема неке граматичке категорије, тј. идентификује се висок степен регуларности карактеристичан за граматичке категорије; с друге стране однос између основних и редних бројева и свих других класа бројева нема тако изражену регуларност. Типолошки посматрано, једна од важнијих специфичности тиче се категорије паукала. Паукал постоји у српском и руском, али не и у пољском језику (П. Пипер даје и класификацију свих словенских језика у односу на категорију паукала), који има непаукал али не и паукал. У оквиру ове начелне разлике, примјећују се и дубље разлике, нпр. српски језик карактерише непромјенљивост непаукала (*из пет градова, у пет градова* и сл.) и дјелимична промјенљивост паукала (*из два града // из двају градова*), а у руском постоји акценатски паукал (као и у бјелоруском и украјинском), који је карактеристичан за мали број именица, као акценатско диференцирање генитива плурала од паукала, нпр.: *ни ч́аса, ни ша́га, ша́ра*, али *два часá, два шага́, два шарá* итд.; у пољском језику конститутивни елемент групе је плурализован, док је у српском „паукализован”, нпр. пољ. *Ci dwaj nowi studenci byli obecni*, срп. *Та два нова студента била су присутна*. Даље, пољски је једини словенски књижевни језик у којем постоји посебан номинативни облик броја за именске групе у којима именица која конституише групу значи мушко лице, што у односу на бројеве 2, 3, 4 нема већег значаја (али све чешће *dwóch studentów // dwaj studenci*), а за бројеве са непаукалним вриједностима је обавезно (*pięć studentów*). Разлике постоје и када су у питању поједине класе бројева – збирних бројева има више у српском него у руском језику, мушколични бројеви типа *двојица* су специфичност само српског језика (у македонском и бугарском језику постоје мушколични бројеви за скупове са бар једним мушким лицем: буг. *двама*, мак. *двојица*).

На пресјеку категорија квалификације и квантификације, Предраг Пипер освјетљава семантичку категорију *градуелности* у српском и другим словенским језицима. Он доказује да је могуће испитати многобројне односе у степеновању по моделу теорије семантичких локализација (то се тиче и нетипичних и нерегуларних форми изражавања градуелности). Поред обрађивања проблематике основних типова степеновања, П. Пипер посебну пажњу посвећује ужим типовима компаратива и суперлатива (екватив, општи и посебни диферентив, јаки и слаби компаратив,

унутрашњи и спољашњи динамички компаратив, компаратив (дис)континуиране прогресивности и регресивности; спољашњи и унутрашњи суперлатив, јаки и слаби суперлатив, афирмативни и негативни суперлатив, суперлатив негиране једнакости, суперлатив негирања вишег, инклузивна, гранична, експресивна суперлативност...) и идентификује многе сличности али и разлике, као што су постојање у српском и пољском језику компаративног израза у значењу нормативног диферентива особине (срп. *једна млађа жена, један старији човек, без већег разлога, без великог разлога*, пољ. *starsza kobieta, bez większego powodzenia*), гдје нема значења селективног, граматичког компаратива него је у питању компаративни облик употријебљен у значењу нормативног компаратива и појашњава разлику између обичног нормативног диферентива (*једна млада жена*) од овог типа нормативног диферентива (*једна млађа жена*), гдје се запажа несигурност субјективне процјене која се често испоставља као комуникативно небитна. Интересантни су за поређење префиксални начини изражавања степеновања, путем префикса *по-* у јужнословенским језицима (*потешко*) или *на-* у јужнословенским и чешком и словачком (*натруо, накисео* и сл.). П. Пипер закључује да је ово слабије истражена област у типологији словенских језика и да је изражена велика неуједначеност међу њима, првенствено везано за граматичко и лексичко степеновање, али примјеном теорије семантичких локализација, којом би биле испитане метафоре просторних односа, могао би се створити модел за описивање различитих врста степеновања, који би у основи био исти за све словенске језике. Такође, примјеном таквог теоријског оквира могуће би било одредити однос категорије градуелности са категоријама модалности, спацијалности, темпоралности, посесивности и др. категоријама, а поређење би се могло проширити и на област сложене реченице и дискурса.

Посебно истраживање, које се надовезује на претходно о градуелности, тиче се *ексцесивности* у словенским језицима. П. Пипер констатује да и поред истих облика (префиксалног и описног) нема *превелике* регуларности у изражавању ексцесивности у словенским језицима. За словенске ексцесиве карактеристичан је висок степен просторне икониčnosti, што отвара добру основу за описивање ексцесивности (али и категорије градуелности којој ексцесивност припада) кроз систем средстава за изражавање просторних значења. Из анализе главних семантичких типова ексцесивности и облика изражавања ексцесивности добијају се многобројне интересантне идеје за типолошка и упоредна проучавања на плану повезаности ексцесивности и појединих семантичких категорија.

Категорији *ексцелентности* Предраг Пипер прилази као категорији која је слабије проучена и развијена, превасходно због свог ужег опсега и нижег степена развијености, како у појединим словенским језицима, тако и на типолошком и конфронтативном

плану. У складу са ТСЛ, П. Пипер одређује ову категорију кроз (1) квантификацију, (2) рестрикцију и (3) компарацију и ексцепцију и дефинише сваки појавни облик. Један у низу типолошки интересантних момената је и анализа ексцептивне структуре са предлогом *осим (сем)* у српском језику, гдје се констатује да адекватна реченична структура постоји и у другим словенским језицима: рус. *У него все дети болеют, кроме Мирко*, пољ. *Wszystkie jego dzieci są chore, oprócz Mirko*. Поред ове генитивне структуре, П. Пипер детаљно описује могућност употребе именице (именичке ријечи) у било ком падешком облику у ексцептивним именским изразима са *осим* и *сем*, доказујући да у већини примјера *осим* и *сем* нису предлози већ везници који уводе елидирану ексцептивну клаузу (такође са могућношћу именице, именичке ријечи у сваком падешком облику). Трагом ове анализе отвара се могућност испитивања мањег или већег степена лексикализованости значења ексцептивности, стилске маркираности појединих ексцептивних израза, употреба везника/*predloga осим и сем* (али и других) итд.

Бавећи се питањем *уводних дијалога* у словенским језицима, П. Пипер опет кроз ТСЛ и значење границе, посматрано из односа дијела према цјелини, посебно обраћа пажњу на компоненту са значењем *начало* у оквиру намјере да се успостави комуникација, коју тумачи као локализованост једних појава у односу на друге, дакле почетак у односу на наставак или завршетак или оно што је претходило почетку. Касније он анализира најтипичније уводне конструкције за успостављање дијалога, типа рус. *Как дела?* и најтипичније одговоре на њих, типа рус. *Хорошо* (уз адекватно поређење са другим словенским језицима), али и форме углавном карактеристичне за само један језик (без еквивалената у другим словенским језицима), нпр. рус. *Как дела?*, одговор *Все в шоколаде; Дела, как Польше*. Такође посвећује пажњу поређењу најтипичнијих уводних дијалога типа *Како си?*, *Како сте?* у српском језику и *Как дела?* у руском језику (уз адекватне примјере из других словенских језика), објашњавајући чешћу употребу најтипичнијих уводних дијалога једног језика у односу на друге утицајем многобројних фактора, као што су разлике функционално-стилског карактера, разлике у директности питања садржаног у уводном дијалогу (уп. *Како си?* / *Как дела?*). Сличне разлике се запажају и када се посматра анализа одговора на питања постављена уводним дијалозима, па је одговор *Нормално* у руском језику сасвим типичан, у односу на српско *Нормално* и сл. У раду се бави и питањима мање или веће фразеологизације, експресивне функције (хумор и опуштање прије преласка на главну тему разговора и сл.), структуре и синтаксичке организације, средствима говорне комуникације уз акценат на лексички састав одговора и сл.

У кратком осврту на ово широко истраживачко поље Предрага Пипера покушали смо указати на неке типолошки релевантне сличности и разлике, које су се углавном односиле на српски, руски и пољски језик, идући од оних најопштијих на нивоу

граматичких категорија према оним комплекснијим на плану многобројних семантичких категорија. Бројни резултати и анализе овдје су остали непоменути, али се макар може рећи да се само највећи лингвисти могу ухватити у коштац са свеобухватним поређењем свог језика на свим нивоима са свим или скоро свим осталим језицима исте језичке породице. Из проблемски пажљиво одабраних избора добијени су драгоцени резултати на плану скоро свих граматичких и семантичких категорија. Описивање морфолошких и синтаксичких категорија у словенским језицима у односу на њихов семантички и функционални садржај, на темељима теорије семантичких локализација, даје многобројне одговоре и пружа мјеродаван и убједљив увид и објашњења на велики број питања о којима се ријетко писало. Нуде се бројна рјешења и идеје у области семантичких категорија и отварају се нове смјернице за испитивања категоријалних значења, што је изузетно драгоцјено и инспиративно за даља истраживања различитог типа у оквиру савремених лингвистичких теорија.

Поред писаних трагова на које смо се овом приликом усредсредили, морају се барем поменути заслуге и напори Предрага Пипера кроз ангажмане у бројним установама и институцијама, које он улаже у циљу успостављања завиднијег статуса српског језика међу словенским језицима. Поред тога што је стални члан, био је и предсједник *Комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика Међународног славистичког комитета* (њени предсједници су били и Богуслав Хавранек, Станислав Урбањчик, Станислав Каролак); био је и јесте уредник и члан научног савјета бројних међународних часописа, у САНУ је иницирао оснивање два одбора (*Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија* и *Српски језик у поређењу са другим језицима*) итд. У том смислу огроман је његов допринос у потврђивању нових научних резултата, размјени идеја, остваривању научног дијалога и подстицању сарадње међу установама, појединцима, часописима, све у циљу што бољег описа граматичке структуре словенских језика, што је резултирало и свакако ће резултирати све значајнијим истраживањима када је у питању поређење српског језика са другим словенским језицима. На многа од отворених питања словенске лингвистике сигурно ћемо добити и многе одговоре од нашег драгог професора.

Литература

Пипер, Предраг. „Временске транспозиције и заменичке речи у српскохрватском и другим словенским језицима”. У *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 51–58, 1985.

Пипер, Предраг. „Реципрочност и рефлексивност у словенским језицима”. *Јужнословенски филолог* 42 (1986): 9–20.

Пипер, Предраг. „О семантичком систему заменица у српскохрватском језику у поређењу са руским”. *Зборник Матице српске за славистику* 33 (1987): 79–102.

Пипер, Предраг. „О српским и руским политичким метафорама просторних односа”. *Славистика* 1 (1997): 21–30.

Пипер, Предраг. „Конфронтациона проучавања српског и других словенских језика: славистички научноистраживачки пројекти”. *Славистика* 1 (1997): 123–125.

Piper, Predrag. „О kvantifikaciji imenskom grupom u srpskom i drugim južnoslovenskim jezicima”. *Studia linguistica polono–meridianoslavica* 9 (1998): 19–37.

Пипер, Предраг. „О проучавању граматике српског језика у поређењу са другим словенским језицима”. У *Актуелни проблеми граматике српског језика: зборник радова са другог међународног научног скупа*, уред. Јудита Планкош, 247–255. Суботица: Градска библиотека; Београд: Народна библиотека Србије, Институт за српски језик САНУ, 1999.

Пипер, Предраг. „О типолошким истраживањима у српској лингвистичкој славистици”. *Славистика* 4 (2000): 17–24.

Пипер, Предраг. „О граматичким особеностима бројева у српском и другим словенским језицима”. У *Гласу САНУ. Одељење језика и књижевности*, 99–114, 2002.

Пипер, Предраг. „Степеновање у граматички и речнику: у српском и у другим словенским језицима”. *Зборник Матице српске за славистику* 61 (2002): 59–78.

Пипер, Предраг. „Синтакса руског језика у поређењу са српским: проста реченица”. У *Зборнику теза и резимеа*. Београд: Филолошки факултет, 24–26, 2002.

Пипер, Предраг. „Прилог синтаксичкој типологији пољског и српског језика”, 2002, <http://www.rastko.org.yu/>.

Пипер, Предраг. „О ексцесивности у словенским језицима”. *Зборник Матице српске за славистику* 63 (2003): 159–176.

Пипер, Предраг. „О вводних дијалогима в славјанских језиках”. *Јужнословенски филолог* 57 (2006): 15–32.

Пипер, Предраг. „О урбаној етнолингвистици”. У *Етнолингвистичка проучавања српског и других словенских језика: у част академика Светлане М. Толстој*, 311–325. Београд: САНУ, 2008.

Пипер, Предраг. *Лингвистичка русистика: студије и чланци*. Београд: Филолошки факултет, 2012.

Пипер, Предраг. „О ексцесивности у српском и другим словенским језицима”. *Зборник Матице српске за славистику* 83 (2013): 199-217.

Пипер, Предраг. „О ексцесивности у српском и другим словенским језицима”. *Зборник Матице српске за славистику* 84 (2013): 199-217.

Пипер, Предраг. *Лингвистичка славистика: студије и чланци*. Београд: Славистичко друштво Србије, 2014.

Пипер, Предраг. „О унутрашњој одређеној референцијалности у словенским језицима”. *Јужнословенски филолог*, LXX (2014): 35–50

Пипер, Предраг. *Српски у кругу словенских језика: граматичка и лексичка поређења*. Београд: NM Libris, 2015.

Јелена Стошић

ИСТРАЖИВАЊА ЗАМЕНИЧКИХ ПРИЛОГА У НАУЧНОМ ОПУСУ ПРЕДРАГА ПИПЕРА

Предмет овог рада су истраживања заменичких прилога у научном опусу П. Пипера. На основу изабраних монографија и радова указаћемо на идеје које је изложио на ову тему, а које су плод добро теоријски утемељених истраживања. Из богате библиографије П. Пипера (в. Голубовић 2015) може се закључити да у првом периоду свог рада посебну пажњу посвећује заменичким прилозима, односно шире заменичким речима.

На почетку треба истаћи да пре појаве радова П. Пипера о заменичким прилозима у нашој литератури, а и шире, у принципу није било много речи. Њихове општелингвистичке особине готово да нису биле испитиване, а ни о њиховој семантици није много писано. Радови П. Пипера о заменичким прилозима попуњавају празнину која је постојала у нашој науци (и шире) о овој врсти речи, која је најчешће помињана успутно у оквиру прилога, с једне, односно заменица, с друге стране.¹

Већ сам назив заменичких прилога указује на њихову сложену природу – по функцији одређивања глаголске лексеме они спадају у прилоге, али њихова деиктичност, тј. упућивање било на контекст, било на ситуацију, као и категоријалност значења повезују их са заменичким речима.² Издвајајући заменичке прилоге по два критеријума: деиктичности и категоријалности значења, која, како П. Пипер истиче, треба узимати у обзир при одређивању заменичких речи уопште, које представљају деиктике са категоријалним значењем (Piper 1983, 42), он у својим радовима проширује инвентар заменичких прилога и оним речима које на морфемском плану немају везу са заменичким речима, али имају на семантичком и функционалном (нпр. *заједно*, *увек* и др.).

П. Пипер је докторирао на тему *Заменички прилози у руском, пољском и српскохрватском језику* (1982), а своју докторску дисертацију објавио је у две књиге.

Прва монографија, под називом *Заменички прилози (граматички статус и семантички типови)*, изашла је 1983. године у Новом Саду. Књига је подељена на два

1 О овоме више у: Piper 1983, 7–12.

2 Оваква њихова природа довела је до тога да се за заменичке прилоге у науци употребљавају различити термини. О томе в. Piper 1983, 9–10.

дела. Први део бави се општелингвистичким питањима природе заменичких прилога, тј. њихове заменичке, с једне, и прилошке природе, с друге стране. Како аутор истиче, његов циљ није био да ове речи сврста у прилоге или заменице, већ да сагледа које су то особине које их повезују са тим врстама речи. Своје теоријске поставке проверава на примерима из 40 језика (Васић 1986, 198), притом се бавећи не само словенским језицима већ и другим индоевропским, као и неиндоевропским језицима.

С обзиром на дистинктивне особине по којима су заменичке речи издвајане у односу на незаменичке, аутор даје преглед постојеће литературе, истиче добре стране и недостатке постојећих типологија, предлажући другачија тумачења теоријски заснована и поткрепљена примерима. Утврђивање дистинктивне особине (или особина), како аутор истиче, кључно је за тумачење природе заменица, чиме се проверава исправност традиционалистичких схватања које речи припадају заменицама (Piper 1983: 16). Најпре се бави појмом замењивања. Истиче да су многе заменичке речи, међу њима и заменички прилози, због морфолошког критеријума, који је био најрелевантнији за утврђивање тога које речи припадају заменицама, које су сматране променљивим речима које замењују именице и придеве, остајале изван класа заменица, због чега су често убрајане у друге врсте речи. Оно што повезује променљиве заменичке речи и заменичке прилоге јесте способност проминализације (Piper 1983, 20). Посебан акценат стављен је на упућивање, за које истиче да представља један вид локализације. У тумачењу деиксе разликује три елемента локализације: *локализатор*, *оријентир* и *објекат локализације* (Piper 1983, 34). Ови појмови касније ће добити основно место у теорији семантичких локализација (Piper 1997). Још једна особина веома важна за природу заменичких речи јесте категоријалност значења, која се односи на уопштеност значења. Категоријална значења заменичких прилога уочавају се на основу парафразе њихових значења, тако да се јављају семантичке категорије места, времена, начина итд. (*тада* – „у то време” итд.).

Када су у питању особине које ове речи повезују са прилозима, с друге стране, најпре се бави променљивошћу односно непроменљивошћу прилога. То чини са два аспекта: у односу на могућност неких прилога да имају степен поређења, што није случај са заменичким прилозима, и у односу на функционалну сличност пре свега просторних заменичких прилога и падежног система. На историјском плану веза са падежним системом постоји и код узрочних прилога (*зашто*, *чему* и сл.). О променљивости не може бити речи јер ови облици функционишу као и сви остали прилози.

Даље, указује на две синтаксичке функције које заменички прилози истовремено врше – једну на нивоу реченице, што их повезује са прилошким речима, другу на нивоу текста, када се понашају као заменичке речи.

С обзиром на сложеност заменичких речи и њихову прелазну природу, аутор се бави и односом заменичких прилога према другим непроменљивим заменичким речима као што су везници, речце, предикативи, модалне речи (у које су заменички прилози најчешће били убрајани), тј. разграничавањем заменичких прилога у односу на њих.

Аутор разматра и сличности између заменичких прилога и граматичких категорија. Оно што посебно истиче јесу две особине које приближавају заменичке прилоге и граматичке категорије, а реч је о уопштености значења (дакле категоријалности) и субјективној деиктичности, којој је посветио доста места у својим теоријским разматрањима. У уској вези са субјективношћу, у чијем је центру човек, јесу антропоцентричне лингвистичке концепције, на које се аутор ослања у својим истраживањима.

У другом делу књиге, који се бави семантичким типовима, П. Пипер показује по ком принципу је конституисан систем заменичких прилога. Како наводи, потпунија слика о заменичким прилозима може да се добије само њиховом типологијом према два критеријума: а) према категоријалном значењу и б) према ужим семантичким обележјима локализације и квантификације (Piper 1983, 83). Једна од најважнијих законитости за систем семантичких категорија јесте принцип бинарног организовања језичких јединица у опозиције.

С обзиром на то да типологију заменичких прилога коју предлаже заснива на локалистичкој теорији падежа, од које се и битно разликује, велику пажњу поклања феномену простора, и то са аспекта различитих наука. Разматрајући просторна значења, долази до основног критеријума по коме је организован семантички систем заменичких прилога, а који се заснива на опозицији *унутра/споља*, или прецизније *интралокализацији* и *екстралокализацији*. Међу заменичким прилозима најразвијенији је подсистем просторних заменичких прилога, а критеријуми који важе за овај подсистем важе и за подсистеме заменичких прилога са непросторним значењем. Аутор је, према томе, показао како се просторна значења транспонују на непросторна, тј. на заменичке прилоге са категоријалним значењем времена, начина, количине, узрока, циља и последице.

Последњи део књиге посвећује детерминативним типовима заменичких прилога, у оквиру којих разликује локализаторе, који „упућују на извештан објекат локализујући га у говорној ситуацији или у односу на њу, на просторном или временском плану” (Piper 1983, 108) и квантификаторе, за које је релевантно количинско значење. Аутор истиче да је разлика између заменичкоприлошких локализатора и квантификатора у томе која је функција за одређени тип доминантна, дакле локализација или квантификација (Piper 1983, 116).

Семантичка типологија коју П. Пипер предлаже, како на крају истиче, није универзалног карактера, али би се могла узети „као приближан еталон за неку будућу типологију заменичких прилога и других заменичких речи у природним језицима” (Piper 1983, 116).

Друга монографија, под називом *Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику (семантичка студија)*, издата је 1988. године у Београду, а бави се семантичким описом система заменичких прилога у српском, руском и пољском језику и њиховом типологијом. С обзиром на сложеност система заменичких прилога, аутор се бави стањем у стандардним језицима, дакле синхронском равни, док је стање у дијалектима присутно у мањој мери. Анализом је обухваћено 395 заменичких прилога у српском, 143 у руском и 119 заменичких прилога у пољском језику (Пипер 1983, 409).

У овој монографији дата је конкретна семантичка анализа система. У анализи аутор креће од српског језика као свог матерњег, упоредо анализирајући и стање у руском и пољском језику, указујући на сличности и разлике (квалитативне и квантитативне). Већа пажња посвећена је заменичким прилозима у српском језику, а за то постоји, како аутор истиче, неколико разлога који су се тicali степена обрађености ових речи у дотадашњој литератури о српском језику, с једне стране, као и природе система заменичких прилога у српском језику, с друге (Пипер 1988, 149–150).

Анализа је заснована на концепцији о интралокализацији и екстралокализацији, о чему је са теоријског становишта било речи у првој монографији, а која се јавља као могући фактор конституисања система семантичких категорија.

С обзиром на семантички аспект истраживања заменичких прилога аутор се користи компонентном анализом, која се заснива на одређивању сема које чине семантичку структуру неке речи. Семантичке структуре заменичких прилога представљају комбинацију дистинктивних семантичких обележја (Пипер 1978, 63; 1988, 13).

Сви семантички типови заменичких прилога имају заједничка обележја, која П. Пипер дели у две групе. У једној групи се категоријална значења простора, времена, начина и др. одређују помоћу појма говорног лица (које представља центар говорне ситуације), у односу на које се денотати ситуативно локализују, док за другу групу одређивање према говорном лицу није примарно (Пипер 1988, 12). Према томе, заменички прилози подељени су на два већа подсистема: на заменичкоприлошке локализаторе и заменичкоприлошке квантификаторе, с тим да припадност једном од ова два подскупа не значи да заменички прилози једног подскупа не могу имати и особине другог.

Према критеријуму *сфера упућивања* у оквиру заменичкоприлошких локализатора аутор разликује заменичке прилоге ситуативне локализације (који могу упућивати на елементе ситуације и/или текста) и заменичке прилоге текстуалне локализације, који упућују искључиво на текст и којих је много мање од првих. Даље, заменички прилози ситуативне локализације могу бити прилози са просторним значењем и прилози са процесуалним значењем. Заменички прилози са просторним значењем, како аутор истиче, представљају квантитативно и квалитативно најразвијенији подсистем заменичких прилога. Оно што је посебно важно, о чему је било речи у првој монографији, јесте да се овај подсистем јавља као структурно примаран, јер се критеријуми по којима је организован налазе и у другим подсистемима (за време, начин, количину и др.), на чему се заправо заснива идеја о транспоновану просторних на непросторна значења. Заменичким прилозима са просторним значењем у руском, пољском и српском језику П. Пипер је нешто раније посветио посебан рад, у коме користи другачији терминолошки апарат, али је суштина иста (Пипер 1978).³

Пре анализе заменичких прилога са просторним значењем утврђује семантичка обележја заменичких прилога са просторним значењем, у којима се укрштају кинетичка (локативност, аблативност, адлативност и перлативност) и статичка обележја (централност и периферност као врсте проксималности и дисталност).⁴ Наведена обележја јавиће се у другим подсистемима уз њихова посебна обележја, која су дистинктивна у односу на семантичке структуре у другим подсистемима (као што је, на пример, темпоралност за заменичке прилоге са временским значењем и сл.) (Пипер 1988, 46).

Заменичкоприлошки процесуални локализатори деле се, даље, на апстрактно-процесуалне (временске) и конкретно-процесуалне, који могу бити прилози са личним значењем, уколико упућују на неког од учесника у комуникацији као носиоца улоге агенса (којих нема у српском језику) и прилози без личног значења, где наведеног упућивања нема, већ се упућује на унутрашње аспекте процеса, а ту спадају начински и количински прилози, или на спољашње, где спадају узрочни и циљни прилози (Пипер 1988, 62).

Заменички прилози текстуалне локализације упућују „или искључиво на текст, или искључиво на одређене елементе говорне ситуације изван текста у којем су

³ Већ у овом раду износи идеју о томе да је систем заменичких прилога организован на принципу бинарних опозиција, који је карактеристичан и за систем диференцијалних семантичких обележја.

⁴ Скраћени називи семантичких обележја су у књизи донети на латинском. Као једно од семантичких обележја јавља се и граница (лимитативност). Овом семантичком критеријуму П. Пипер је посветио посебан рад, на материјалу који обухвата ширу грађу из различитих области (Пипер 2008).

употребљене” (Пипер 1988, 74). У оквиру овог подсистема посебна пажња посвећена је заменичким прилозима са рефлексивним значењем, који обухватају прилоге са социјативним и прилоге са компаративним значењем.

За заменичкоприлошке квантификаторе, који представљају други велики подсистем заменичких прилога, примарно је значење квантификације. Термин *квантификатор* аутор користи у ширем значењу него што се он употребљава у математичкој логици. Анализом су обухваћени ненумерички и нелексикализовани квантификатори, а подељени су на апсолутне и релативне. У оквиру апсолутних квантификатора разликују се универзални квантификатори, с једне, и егзистенцијални, с друге стране.

Када је у питању универзална квантификација, она се остварује општим и одричним заменицама. Аутор указује на то да је опсег ових заменичких речи са становишта квантификације исти, а разлика је у њиховим сигнификативним значењима, с обзиром на то да им је денотат исти, као и у дистрибуцији. Ову констатацију он ће доказати на примерима, а овом проблему посветио је и засебан рад (Пипер 1984). У оквиру универзалних квантификатора разликују се они афирмативног и негативног типа. Посебно место међу неодређеним квантификаторима заузимају упитни заменички прилози.⁵ Заменичкоприлошки квантификатори представљали су новину у науци када је у питању систем заменичких прилога (Васић 1986, 198).

Анализирајући семантику заменичких прилога, бави се и синонимијом унутар одређеног подсистема, што укључује анализу варијантних значења. Онда када за то има потврда, указује на стилски маркирану употребу одређених прилога.

У уводном делу ове књиге П. Пипер истиче да нема за циљ „развијање неке од постојећих нити предлагање неке нове верзије локалистичке теорије падежа”, али ће заправо у првој и другој монографији о заменичким прилозима теоријски изнети основне идеје и применити теорију која ће се касније развијати у радовима из различитих области и у првом издању књиге *Језик и простор* (1997) добити свој коначан облик и назив *теорија семантичких локализација* (Piper 1997, 60), чија је суштина у томе да се непросторна значења могу објаснити према критеријумима којима се објашњавају просторна значења.

Обе монографије су веома високо оцењене у време када су се појавиле. Њихов вишеструки значај огледа се у новинама које доносе о систему заменичких прилога, било да је реч о новим подацима или новим тумачењима већ познатих података, теоријско-методолошким новинама и др. (Васић 1986; Ђукановић 1990). Многе своје идеје преточио је у засебне радове, који се баве засебним подсистемима заменичких

⁵ Типовима квантификатора бави се у раду: Пипер 1982, а само прилошком нумеричком квантификацијом у: Пипер 1990.

прилога или проблемима који се јављају при њиховом семантичком опису (Пипер 1978; 1984; 1985б; Piper 1989 и др).

Осим семантиком заменичких прилога, П. Пипер се бавио и неким питањима описа творбене структуре заменичких прилога са синхронијског аспекта, као и неким питањима њихове творбене типологије у словенским језицима. И на овом пољу био је први који се тиме подробније бавио с обзиром на то да се у до тада постојећој литератури, не само српској већ и осталих словенских језика, готово није разматрало грађење заменичких прилога. У раду *О синхронном описанију словообразования местоименных наречий в славянских языках* (1985) у фокусу истраживања је статички аспект грађења речи. Аутор се дотакао и неких терминолошких недоследности термина *творба речи* или *грађење речи*, тј. *словообразование* у руској литератури, када је у питању статички аспект творбе речи, јер, како истиче, статички аспект грађења речи за предмет има структуру речи у односу на формалне и семантичке системске везе са структуром других речи, а не тражење одговора на питање како су образоване нове речи. Такође разматра и недоследности термина *мотивисаност* и *производност* предлажући термин *структурна условљеност*, али се ипак, сходно традицији, опредељује за први, истичући да је други термин, који је у вези са идејом процеса, карактеристичан за дијахронијски аспект грађења речи.

За заменичке прилоге се категоријална значења места, времена, начина и др. не јављају само у творбеним формантима већ и у коренским морфемама (Пипер 1985а, 14). У раду се аутор задржао на најразвијенијем подсистему заменичких прилога, а то су заменички прилози са просторним значењем. У првом делу рада бави се неким питањима синхронијске анализе творбене структуре заменичких прилога у посебним словенским језицима.

П. Пипер истиче да је рашчлањивост многих заменичких прилога лакше доказати него њихову мотивисаност (*к-уда – он-уда*) (Пипер 1985а, 15). Проблем који се јавља при схватању творбе речи као науке која се бави структуром речи и њеном условљеношћу од структуре других речи јесте у томе што постоје и они примери који показују мањи степен регуларности, тј. одређени суфикси могу се издвојити код већег броја примера, док постоје и такви који се јављају у мањем броју примера. Још мањи степен регуларности јавља се код оних заменичких прилога који по свом значењу припадају овом систему, али на формалном плану нису у вези са заменичким прилозима.

Када је у питању мотивисаност у њиховим творбеним структурама, некад је већа семантичка сложеност мотивисане речи праћена њеном мањом сложеностју на плану израза (нпр. *где-то* и *где* у руском језику). Значења заменичких прилога парафразирају се помоћу придевских заменица, што додатно усложњава проблем њихове мотивације (Пипер 1985а, 17–18).

Други део рада бави се творбеном типологијом заменичких прилога. Статички аспект просторног односа се у творбеној структури заменичких прилога са просторним значењем остварује и основама мотивних речи и творбеним формантима, док се динамички аспект просторног односа остварује само творбеним формантима (Пипер 1985а, 19–22).

Треба посебно истаћи идеју П. Пипера о значају заменичког система за схватање суштине семантичке структуре једног језика. Наиме, како истиче: „Заменице су у извесном смислу ’лексичко оваплоћење’ семантичког скелета одређеног језика, а моделирање заменичког подсистема као једног семантичког подсистема, у оној мери у којој је адекватно, може се претпоставити, баца доста светла на семантичку суштину датог језика, односно на основне принципе на којима су у њему организовани семантички односи” (Пипер 1987, 81–82). Систем заменичких прилога представља редуковани модел система семантичких категорија природног језика (Piper 1983, 96).

За разлику од традиционалног схватања које речи припадају заменицама, Пипер у својим радовима тај инвентар проширује, наводећи два критеријума као релевантна у разграничавању заменичких од незамењивих речи: први је функција упућивања на говорну ситуацију, тј. говорно лице или у односу на говорно лице, а други је категоријалност значења. Како истиче, ова два критеријума примењена засебно немају исти опсег могућности разграничавања заменичких од незамењивих речи, због чега сматра да је најцелисходније узети оба критеријума (Пипер 1987, 82). У оној мери у којој је то потребно за опис функционисања система заменичких прилога, као и заменица уопште, Пипер у анализу укључује и прелазне типове.

Захваљујући истраживањима П. Пипера систем заменичких прилога је не само описан већ је створен модел, који се, уз одређене адаптације, може применити и за поређење семантичких система заменица, што је и показао у раду о семантичком систему заменица у српском језику у поређењу са руским: „Конструкт општег модела семантичког система заменичких прилога [...] уз извесне измене (које су условљене пре свега чињеницом да су заменички прилози само део система заменичких речи) у основним цртама применљив је и за поређење семантичких система заменица у српскохрватском и руском језику” (Пипер 1987, 86).

Оно што треба такође истаћи јесте да су истраживања П. Пипера о заменичким прилозима, као и радови из других области, увек научно и теоријски утемељени, а базирају се на научним сазнањима различитих (често и нелингвистичких) научних дисциплина.

У време појачаног интересовања за семантичка истраживања у лингвистици П. Пипер је био међу првима који су заменичким речима приступили са семантичког становишта. У неким својим идејама био је претеча теорија које су се појавиле

отприлике у исто време када и његови радови о заменичким прилозима. Наиме, реч је о сличности теорије семантичких локализација, која је почела да се конституише у раним радовима П. Пипера (који за предмет нису имали само заменичке прилоге),⁶ са теоријским поставкама когнитивне лингвистике. Теорија семантичких локализација је почела независно да се развија од когнитивне лингвистике, а можда и пре ње (Пипер 2006, 24).

Истраживања заменичких прилога (и заменичких речи уопште) представљају значајан део научног опуса П. Пипера, а њихов значај, не само за нашу науку, огледа се у актуелности многих идеја и данас, што се може утврдити на основу цитираности у радовима многих савремених лингвиста, било да се њихови резултати користе као основа за даља истраживања или се неким проблемима приступа са другачијег аспекта.

Литература

Васић, Вера. 1986. „Предраг Пипер, Заменички прилози (граматички статус и семантички типови), Радови института за стране језике, А, Језичке студије, Св. 5, Нови Сад, 1983, 1–139”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XXIX/2: 198–202.

Голубовић, Ана. 2015. „Библиографија академика Предрага Пипера”. У: *У простору лингвистичке славистике*, уредници: Људмила Поповић, Дојчил Војводић, Мотоки Номаћи. Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет: 47–90.

Ђукановић, Владо. 1990. „Др Предраг Пипер, Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику (семантичка студија). Институт за српскохрватски језик / библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 8), Београд 1988, стр. 1–189”. *Јужнословенски филолог* XLVI: 129–132.

Пипер, Предраг. 1977. „Обележавање просторних односа предлошко-падеженим конструкцијама у савременом српскохрватском књижевном језику”. *Прилози проучавању језика* 13/14: 1–51.

Пипер, Предраг. 1978. „Заменички прилози са значењем места и правца у руском, пољском и српскохрватском језику”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XXI/1: 63–82.

⁶ Види: Пипер 1977.

Предраг, Пипер. 1982. „О типовима квантификатора у српскохрватском језику”. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 11: 93–103.

Предраг, Пипер. 1983. „Местоименне наречја в русском, польском и сербохрватском језиках”. *Zbornik Instituta za strane jezike i književnosti*, св. 5: 403–412.

Пипер, Предраг. 1984. „О семантичком статусу лексичких парова типа *све* и *ништа*”. *Лексикографија и лексикологија (Зборник радова)*: 135–139.

Пипер, Предраг. 1985(а). „О синхронном описанију словообразовања местоименних наречјих в славјанских језиках”. *Јужнословенски филолог* XLI: 13–22.

Пипер, Предраг. 1985(б). „Временске транспозиције и заменичке речи у српскохрватском и другим словенским језицима”. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 14: 51–59.

Пипер, Предраг. 1987. „О семантичком систему заменица у српскохрватском језику у поређењу са руским”. *Зборник Матице српске за славистику* 33: 79–102.

Пипер, Предраг. 1988. *Заменички прилози у српскохрватском, руском и польском језику (семантичка студија)*. Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 8. Београд: Институт за српскохрватски језик.

Пипер, Предраг. 1990. „О прилошкој нумеричкој квантификацији у руском и српскохрватском језику”. *Зборник Матице српске за славистику* 39: 101–112.

Пипер, Предраг. 2006. „О когнитивнолингвистичким и сродно усмереним проучавањима”. У: *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика*, уредник: Предраг Пипер. Београд: САНУ, 9–46.

Пипер, Предраг. 2008. „Грамматика границе”. *Јужнословенски филолог* LXIV: 307–322.

Piper, Predrag. 1983. *Zamenički prilozi (gramatički status i semantički tipovi)*. Radovi Instituta za strane jezike i književnosti. A. Jezičke studije, sv. 5. Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.

Piper, Predrag. 1989. „Priloška temporalna lokalizacija u srpskohrvatskom jeziku,”. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 25, Warszawa: 215–225.

Piper, Predrag. 1997. *Jezik i prostor*. Biblioteka XX vek. Beograd: Čigoja štampa.

Станислав Станковић

О ДОПРИНОСУ ПРЕДРАГА ПИПЕРА МАКЕДОНИСТИЦИ

Како се то из лепо осмишљене и квалитетне ниске излагања у два сесијама на округлом столу *Лингвистика и славистика у делу Предрага Пипера*, који је 15. новембра 2016. године у Новом Саду приредила Библиотека Матице српске, недвојбено могло закључити, резултати које је академик Пипер постигао у својим досадашњим активностима представљају магистралну вредност и у домену научноистраживачког и у домену педагошког рада, али и у организационим пословима у универзитетским и другим водећим српским научним установама, као и у знатном броју академских и струковних тела, у издавачким секторима (научним и наставним) и релевантним удружењима. Његов импозантан стваралачки опус одлично је вреднован у националном и међународном лингвистичком и славистичком свету.¹

Пошто сам се у току припреме овог излагања поближе упознао са научним и наставним радом професора Пипера, након нужног промишљања у склопу задатог тематског оквира указала су ми се неколика драгоцене момента из његове разноврсне македонистичке делатности.² У целини узев, и пре свега *са позиције једног македонског македонисте*, речени моменти се с правом могу именовати упечатљивим Пиперовим доприносом проучавању и пласману индивидуалности македонског језика и његове високошколске наставе у склопу јужнословенске и словенске лингвистичке и универзитетске заједнице, тј. пре свега на плану науке о словенским језицима, што му доноси истакнуто место и у историји савремене македонистике. То се у Републици Македонији истински вреднује, такве резултате уме да баштини и македонска академска заједница и шира македонска културна јавност!

Образложење које овоме следи у првом тренутку може бити необично. Међутим, оно што је изречено биће нам разумљиво ако се нађемо или *на месту македонског*

1 В. и: Предраг Пипер, редовни члан САНУ, <http://www.fil.bg.ac.rs/wp-content/uploads/zaposleni/slavistika/ruski/PredragPiper.pdf> (преузето 14. 11. 2016).

2 У овом тексту је само у одређеној, тј. у нужној мери обухваћена досадашња македонистичка актива П. Пипера. Његов задатак је да подстакне исцрпнију расправу о македонистичким темама у радовима П. Пипера.

македонисте и/или на месту аутохтоног припадника македонске етнолингвистичке заједнице. О чему је овде реч? Код македонских Словена у последњих стотину година — почев од Илинденског устанка и Македонског филолошког програма К. П. Мисиркова у првим годинама 20. века, преко периода стандардизације и кодификације македонског књижевнојезичког идиома непосредно по окончању Другог светског рата, па све до актуелне геополитичке стратегије великих сила на Балкану — македонски језик је попримио врховну идентитетску симболичку вредност. Његова симболичка функција огледа се у идеји његових изворних говорника о припадности посебном и словенском и балканском етносу — *македонском*. У тамошњем универзитетском социјалном хабитусу она се препознаје и у идеји о припадности независној македонској академској заједници, односно у идеји о припадности најновијој, и свакако посебној славистичкој грани — *македонистици*.

У вези са истакнутим местом које је Предраг Пипер заслужено досегао у области македонистике, треба подвући следеће: својим радом на пољу македонистике, вредним и научним и педагошким прилозима, Пипер се прикључио невеликој групи српских лингвиста, који се у својим научноистраживачким и педагошким активностима у већој или мањој мери пројављују као настављачи идеја и чињења Александра Белића и нарочито Михаила Стевановића на плану репрезентовања посебности македонског језичког система (в. Станковић 2002; уп. нпр. у: Лашкова 2000). Довољне илустрације реченој Белићевој и Стевановићевој научној активи јесу две круцијалне чињенице: прво, А. Белић је у својој монографији *Галички дијалекат* (Београд, 1935) доказао и подвукао следећи научни факт: „да прави македонски дијалекат има својих специјалних особина којима се он одређује као дијалекат нарочите врсте”³ друго, М. Стевановић је у првим годинама и у неколиким деценијама након Другог светског рата у више својих радова дао научни приступ индивидуалности македонског језика, уједно он је био и први овлашћени предавач македонског језика на Универзитету у Београду, организовао је и изводио прве високошколске курсеве македонског језика у свету, односно мимо словеномакедонске академске средине.

Заслужено високо место међу поборницима индивидуалности македонског језичког система Предрагу Пиперу пре свега доносе три кључне активности у сфери проучавања граматичке структуре македонског језика и његовој универзитетској

3 О Белићевом поимању македонског дијасистема М. Стевановић овако пише: „Основна заблуда коју је проф. Белић својом књигом коначно разбио била је то што се сматрало да македонски говор није чист дијалекатски тип већ мешавина дијалекатских црта које су, са севера из српскохрватског и са југа и истока из старословенског и бугарског, овамо продирале и овде се мешале. Г. Белић не искључује могућност покојег утицаја са стране. Али, он непобитно доказује „да прави македонски дијалекат има својих специјалних особина којима се он одређује као дијалекат нарочите врсте”. (Стевановић 1936: 399).

настави: (а) примена локалистичке теорије падежа и локалистичке концепције организације семантичких поља у анализи исказивања просторних и временских значења на нивоу именске групе у македонском стандардном језику; (б) редакторски рад у књизи *Јужнословенски језици: Граматичке структуре и функције* (Београд, 2009), у којој се уз бугарски, словеначки и српски нашао и опис граматике македонског језика; (в) несебично залагање да у склопу својих редовних предавања на Ханкук универзитету у Сеулу (од септембра 1994. до јуна 1997. године) уз предмете из области српског и словеначког језика укључи и предмет Македонски језик, који је потом и предавао. (В. и Бошњаковић, 2010: 63–66).

Подробније задирање у рад Предрага Пипера на плану македонистике показује лепе резултате који су проистекли из деловања у више секција научног, стручног и педагошког карактера. У ствари, његов македонистички рад можемо, условно речено, разврстати у најмање четири оквирне целине. На првом месту се налазе споменути описи, анализа и конфронтација појединих сегмената или читавих граматичких структура и функција у македонском стандардном језику у ауторству или у његовој редакцији; на другом месту су речено организовање и извођење наставе македонског језика на Ханкук универзитету у Сеулу, те равноправни статус македонског са другим словенским језицима у уџбеницима из предмета Увод у славистику; на трећем месту се појављује менторски рад и учешће у више комисија за оцену подобности теме и кандидата, као и у комисијама за оцену и одбрану магистарских и докторских дисертација у којима је у одређеној мери и углавном у конфронтативном приступу била заступљена и тематика из области македонског језика или ширег македонистичког корпуса; на четвртном месту су рецензије и критички прикази македонистичких публикација, те гостујућа предавања у водећим македонским научним установама и његова изузетна професионална сарадња са македонским колегама.

(1) У последњим деценијама прошлог века македонистика, као и славистика уопште узев, захваљујући Зузани Тополињској и Предрагу Пиперу, „обогатила се једним успешним моделом семантичког описа сродних језика” (Бошњаковић 2010: 63). Отуда у актуелном покушају груписања Пиперовог македонистичког ангажовања први тематски круг чине радови у којима се он бави описом и местом семантичке категорије простора у македонском стандардном језику, као и семантичким основама поређења македонског и српског језика. Овој групацији припадају следеће расправе: а) *Прилозите со просторно значење во македонскиот јазик* (1986)⁴; б) *О семантичкој основи поређења сродних језика (на примерима из македонског, српскохрватског и руског језика)* (1987); в) *Граматичке структуре македонског и српскохрватског*

⁴ Овај рад представља ширу верзију излагања под истим насловом на научној сесији у оквиру XVIII семинара за македонски језик, литературу и културу (Охрид, 12–15. август 1985).

језика: основна диференцирања (1992); г) *Граматичка структура македонског језика у поређењу са српским* (1997а); д) *Оглед из српске морфосинтаксе (у поређењу са македонском)* (1997б). На овом месту, и то мимо неких других расправа теоријско-методолошког карактера и чисто контрастивних студија у којима је у одређеној мери заступљен и граматички систем македонског језика и његов корпус, треба додати и већ споменуту књигу: љ) В. Малцијева, З. Тополињска, М. Ђукановић, П. Пипер, *Јужнословенски језици: Граматичке структуре и функције. У редакцији Предрага Пипера*, Београдска књига, Београд 2009. У њој је, како то у Предговору (стр. 15–16) њен редактор каже, изложен преглед целине важнијих граматичких одлика јужнословенских стандардних језика који се описују без поређења, али на сличним теоријским поставкама и одговарајућом структуром дескрипције, што свакако поред увида у граматичке чињенице сваког појединачног језика — бугарског, македонског, словеначког и српског — омогућује и њихову међујезичку упоредивост.

У расправи *Прилозите со просторно значење во македонскиот јазик* Предраг Пипер се бави једним комплексним лексичким подсистемом који у македонистици до тада готово нимало није разматран. На почетку, аутор истиче да се прилози с просторним значењем у македонском као и у другим словенским језицима, осим употребе у својим основним семантичким категоријама, срећу и у другим контекстима. На пример, када означавају временске (*Открај си е тој таков*), начинске (*Ти многу од далеку почна*) и друге непросторне локализације. Значења прилошких локализација су и у македонском језичком систему детерминисана ситуацијама у којима су са аспекта њихове језичке репрезентације најбитнија три елемента: објекат локализације (*Книгата е во торбата*), локализатор (*Книгата е во торбата*) и оријентир (*Книгата е во торбата*). (В. и Пипер 1997: 21–29). Предлог *во* у наведеном примеру означава унутрашњост локализатора односно *торбе*, али оријентир може бити и неки други његов део: нпр. његова спољашност (*Книгата е на торбата*) или простор који је изван локализатора (*Книгата е зад торбата*). У другом случају, оријентир је означен предлогом *зад* и односи се на простор који је одређен задњом страном локализатора. Дати примери, како то наводи Предраг Пипер, показују два основна типа оријентира: „внатрешен ориентир (инхерентниот дел на локализаторот) и надворешниот ориентир (‘продолжен’ локализатор, т.е. дел од просторот определен од некој дел на локализаторот со помошта на кој се локализира некој трет дел од просторот — објектот на локализацијата), коишто имаат поголем број појавни облици најполно претставени со системот на предлозите, префиксите и прилозите со просторно значење” (Пипер 1986: 7). У случајевима када локализатор није исказан експлицираним адвербијалним реченичним делом, он се може идентификовати или из ужег или ширег реченичног контекста или на основу говорне ситуације.

Када, с једне стране, говори о односу оријентира према објекту локализације и, с друге стране, о његовом односу према локализатору, Предраг Пипер подвлачи да је тај однос у првом случају сталан, тј. схвата се као статички или оријентациони аспект, а у другом случају као динамички аспект локализације, који се у језику осмишљава на четири начина: „како приближување (адлативност), оддалечување (аблативност), линија на движење (перлативност), или отсуство на промена на односот помеѓу објектот на локализацијата и локализаторот (локативност).” Пошто се могућности адвербијалног исказивања четири речена односа разликују од језика до језика, „за македонскиот јазик е карактеристично дека во него нема специјални перлативни просторни прилози, ни заменски ни незаменски”. (Пипер 1986: 7). У њему се исти прилог може употребити у локативним и адлативним конструкцијама: *Го гледа полено долу : Ке слезе долу*. Овде је реч, каже аутор, о ослабљеној или чак о изгубљеној опозицији локативност/адлативност. Отуда се одговарајућа значења у македонском језику могу исказати неким другим реченичним деловима, при чему је најважнија глаголска или предикатска семантика; у њему је семантика прилога правца и места слична оној која је карактеристична за његове одговарајуће предлоге, што се пак може тумачити и у светлу чињенице да су просторни незаменички прилози у македонском језику углавном лексикализоване конструкције с предлогом и именицом у свом саставу.

Даље, македонски оријентациони прилози се, наставља аутор, деле на два основна типа: деиктичке (*таму, долу*) и недеиктичке (*взemi, назemi*). У основи ове поделе фигурира различит начин означивања просторних денотата, у првом случају оно се врши упућивањем, а у другом посредном номинацијом. Основна разлика измеѓу ова два најшира типа македонских просторних прилога може се исказати и терминима: *интралокализација* и *екстралокализација*.

Прилози са значењем интралокализације именују унутрашњост локализатора као оријентир у просторном односу детонираном датом реченицом, при чему је ужи критеријум: централност или централна позиција оријентира у односу на локализатор којему он припада. Према овом критеријуму прилози *среде* и *насреде* су маркирани, док прилози *внатре* (са неаблативним значењем) и *однатре* (са аблативним значењем) нису маркирани, на пример: *Застана точно на среде : Кој знае што надробиле оние внатре, мислам*.

За прилоге са значењем екстралокализације у већем делу је пак релевантан критеријум нивоа оријентира у односу на локализатор, у мањем делу то су прилози који су према реченом критеријуму неутрални. Прва формација ових прилога дели се: „на оние прилози што го денотираат ориентирот *во нивото* на локализаторот и оние што го денотираат ориентирот *надвор од нивото* на локализаторот” (Пипер 1986: 10). За већи део друге формације прилога са значењем екстралокализације карактеристичан

је „спојот на просторната локализација со квантификацијата на просторот којашто може да биде од кумулативен или линеарен тип” (Пипер 1986: 11). И на крају: „според сите споменати критериуми е немаркиран прилогот *надвор*, како и неговиот аблативен опозит *однадвор*, коишто имаат само општо значење на екстралокализација” (Пипер 1986: 12).⁵

О студијама *О семантичкој основи поређења сродних језика (на примерима из македонског, српскохрватског и руског језика)* (Пипер 1987), *Грамматичке структуре македонског и српскохрватског језика: основна диференцирања* (Пипер 1992), *Грамматичка структура македонског језика у поређењу са српским* (Пипер 1997а) и *Оглед из српске морфосинтаксе (у поређењу са македонском)* (Пипер 1997б) детаљније пише Жарко Бошњаковић у својему раду „Преглед македонско-српских контрастивних и сродних истраживања”, који је објављен у књизи *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати*, и то у редакцији Ивана Клајна и Предрага Пипера. У првој расправи (Пипер 1987), како о томе говори Ж. Бошњаковић (2010: 63), указује се на могућност примене модела семантичког описа сродних језика у функционално-семантичким и унутарјезичким и међујезичким описима и, на пример, анализира се „исказивање просторних и временских значења на нивоу именске групе: интралокализација (*Лебот е во торбата / Дојдоа вчера*), екстралокализација (*Лебот е пред торбата / чекаше до вчера*), аблативност (*Иде од шумата / од самиот почеток на работата*), адлативност (*Оди во шумата / до крајот на работата*), перлативност (*Оди низ шумата / во текот на работата*)”. Конфронтирани сродни језички системи пак могу да се поклапају или да се разликују на плану садржаја, семантике и форме: *Не оставај за утре / Не остављај за сутра*, међутим мак. конструкција *од 25 до 28 август* једнака је српскохрв.: *од 25. до 28. августа*, али не и руској конструкцији: *с 25 по 28 августа*. У другој студији (Пипер 1992) истиче се читава ниска „типолошки релевантних разлика у морфолошкој и семантичкој парадигматици, као и у граматичкој семантици и прагматици”. Тако, на пример, именска група у македонском за разлику од српског језика има следеће своје особености: „референцијална карактеристика ИГ се изразува чланом; б) придевски и именички вокатив се у мак. искључују (*почитуван претседателе / почитуван другар претседателе*); у мак. је изразитије гомилање предлога (*Ја сум за во кино*, уп. предлог и везник *за да, без да, пред да*); г) само је у македонском обично удвајање објекта (*Го видов Милана/него; Му реков нему/на Милана*); д) у мак. је чешће *мајка ми од мојата мајка* и *једино мајка му на Коле*, што је искључено у срп., али је уобичајено *мајка ми је болесна* и *моја мајка је болесна*.” (Бошњаковић 2010: 63–64). У вези са садржајем у трећој (Пипер 1977а) и четвртој расправи (Пипер 1997б) треба истаћи следеће: прво, радећи као наставник српског, македонског и словеначког

⁵ Шире в. у: Пипер 1986: 10–12.

језика на Ханкук универзитету у Сеулу, Предраг Пипер је припремио предавања о јужнословенским језицима, које је потом и објавио, та књига, између осталог, садржи и предавања о граматичкој структури македонског у поређењу са српским језиком; друго, у склопу пројекта израде граматике јужнословенских језика, З. Тополињска је још 1981. године била написала *Преглед граматике македонског језика*, којим се Предраг Пипер користио као једним од ослонаца у писању *Огледа из српске морфосинтаксе (у поређењу са македонском)*. У *Огледима* је успешно примењена теорија семантичке локализације, њен значај лежи и „у чињеници да је то било прво глобално поређење српског и македонског језика, са фокусом ипак на српском” (Бошњаковић 2010: 65).

(2) Посебан, веома значајан допринос у високошколској настави македонског језика П. Пипер је дао на Ханкук универзитету у Сеулу, на Катедри за југословенске студије у оквиру својих наставних активности о јужнословенским језицима Пипер је држао (и) предавања из области македонског стандардног језика и објавио две већ споменуте књиге: Пипер 1997а и 1997б. Друга књига је била намењена студентима последипломских студија. Овде треба истаћи и то да је професор Пипер и у првом и у другом проширеном издању свог уџбеника *Увод у славистику I* (в. Пипер: 1991 и 2009), чија је концепција пре свега прилагођена потребама студената славистике на српском говорном подручју, дао исти, у поређењу са оном која је дата из осталих словенских језика, у сваком погледу равноправни статус и релевантној македонској језичкој материји.

(3) Македонистичке теме или одговарајући македонски корпуси, у већој или мањој мери, заступљене су и у више магистарских и докторских дисертација у чијој је изради, оцени и одбрани као ментор и/или члан комисије учествовао и професор Пипер. Међу њима се налазе и следећи наслови магистарских радова: М. Миркуловска, *Перифрастични предикати у македонском језику и њихови пољски еквиваленти* (1991), А. В. Голубовић, *Библиографија у часопису „Јужнословенски филолог”* (2007), као и докторских дисертација: Ј. Ајдуковић, *Русизми у савременим јужнословенским и западнословенским књижевним језицима: према квалификатору у лексикографским изворима* (1992), З. Бабић, *Категорија персоналности у савременим словенским књижевним језицима* (2011), М. Рељић, *Српски језик на Косову и Метохији данас (социолингвистички и лингвокултуролошки аспект)* (2012).

(4) На пољу македонистике П. Пипер се јавља и као аутор критичких приказа и као рецензент вредних македонских лингвистичких публикација, ево неколиких таквих илустрација: а) Љ. Спасов, З. Тополињска, А. Спасов, *Отис и класификација на поговорките како автономен семиотичен и јазичен систем : врз материјал од збирката на К. М. Петкович*. – Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 1986. – 75 стр. – (Прилози на Македонска академија на науките и уметностите. Одделение за

лингвистика и литературна наука, XII) : [приказ] // *Јужнословенски филолог*, Београд 1989, 213–216; б) *Категоријата сегашност во словенските и во балканските јазици*. Во редакција на Зузана Тополињска, МАНУ, Скопје 2008; в) *Субјунктив со посебен осврт на македонските да-конструкции*. Во редакција на Зузана Тополињска, ИЦАЛ при МАНУ, Скопје 2015. Овде се с правом може закључити да је Предраг Пипер посебно био наклоњен и статусу и развоју македонског језика, као и колегама македонистима и славистима из Скопља, те да је са њима развијао леп колегијални однос. Он је у Скопљу и Охриду више пута гостовао и као предавач и као учесник на научним скуповима (в. списак литературе у овом раду). Тако је, на пример, у пролеће 2016. године у Скопљу одржао два изузетно запажена предавања: *Српски између великих и малих језика* (Филолошки факултет „Блаже Конески“) и *О актуелним питањима теолингвистике* (Истраживачки центар за ареалну лингвистику „Божидар Видоески“ при МАНУ).

На крају, враћамо се бисерној ниски поборника индивидуалности македонског језика и његових достојних проучавалаца у Срба, на чијем челу стоје Александар Белић и Михаило Стевановић. У самом врху те ниске данас се налази и Предраг Пипер. На предлог и образложење академика Зузане Тополињске, редовни члан САНУ Предраг Пипер је 17. јуна 2015. године изабран за иностраног члана МАНУ. Дана 10. марта 2016. године, након уводног реферата академика Тополињске, академик Пипер је одржао своје приступно предавање на тему: *За семантичката категорија простор во македонскиот јазик*.

Литература

Белић 1935: Александар Белић, *Галички дијалекат*, Српски дијалектолошки зборник VII, Београд.

Бошњаковић 2010: Жарко Бошњаковић, Преглед македонско-српских контрастивних и сродних истраживања, у: *Контрастивна проучавања српског језика*: правци и резултати, Уредници: Иван Клајн и Предраг Пипер, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Српски језик у поређењу са другим језицима, Књ: 1, Београд, 61–99.

Лашкова 2000: Лили Лашкова, *Увод в сравнителната граматика на славјанските езици*, Издателска књига Емас, Софија.

Пипер 1986: Предраг Пипер, „Прилозите со просторно значење во македонскиот јазик“, *Литературен збор*, XXXIII/ 2: 3–13.

Пипер 1987: Предраг Пипер, *О семантичкој основи поређења сродних језика (на примерима из македонског, српскохрватског и руског језика)*, XIII научна дискусија (Охрид, 25–28. август 1986), Универзитет „Кирил и Методиј”, Семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 49–56.

Пипер 1991: Предраг Пипер, *Увод у славистику I*, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Београд.

Пипер 1992: Предраг Пипер, *Граматичке структуре македонског и српскохрватског језика: основна диференцирања*, XVIII научна дискусија (Охрид, 12–14. август 1991), Универзитет „Кирил и Методиј”, Семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 45–51.

Пипер 1997: Predrag Piper, *Jezik i prostor*, Biblioteka XX vek, Beograd.

Пипер 1997а: Предраг Пипер, „Граматичка структура македонског језика у поређењу са српским”. У: *Предавања о јужнословенским језицима*, Ханкук универзитет за стране језике, Катедра за југословенске студије, Сеул, 35–44.

Пипер 1997б: Предраг Пипер, *Оглед из српске морфосинтаксе (у поређењу са македонском)*, Ханкук универзитет за стране језике, Катедра за југословенске студије, Сеул.

Пипер 2009: Предраг Пипер, *Увод у славистику I*, Завод за уџбенике, Београд.

Станковић 2002: Станислав Станковић, „Михаило Стевановић и савремена словеномакедонска култура”. У: *Живот и дјело академика Михаила Стевановића (Зборник радова са научног скупа Живот и дјело Михаила Стевановића, Подгорица, мај 2002)*, Црногорска академија наука и умјетности, Научни скупови 21, Подгорица, 349–353.

Стевановић 1936: Михаило Стевановић, *А. Белић, Галички дијалекат (Српски дијалектолошки зборник, књ. VII, Београд 1935)*, Гласник Скопског научног друштва, Одељење друштвених наука, XV–XVI, Скопље.

Неда Павловић

КЊИЖЕВНА ФИЛОЛОГИЈА И ЈЕЗИК ПИСЦА У ВИЂЕЊУ ПРЕДРАГА ПИПЕРА

У средишту овог рада су две тесно повезане теме, допринос професора Пипера проучавању језика писаца с једне, и њихових погледа на језичка питања с друге стране. На предмет нашег разматрања односе се следећи радови из опуса Предрага Пипера: *О понављањима коренских морфема у песмама Лазе Костића*; *Актуелност погледа Меше Селимовића на реформу српског књижевног језика*; *Три есеја Скендера Куленовића о језику*; *Говор предака: Миро Вуксановић, Семољ гора, Семољ земља, Семољ људи*; *О песничкој филологији*; *О поетској филологији Мира Вуксановића*; *Погледи Јована Стерије Поповића на српски језик у свом и у нашем времену*.¹

Можда је најумесније разматрање ове теме започети констатацијом Предрага Пипера изложеном у уводном делу рада о есејима Скендера Куленовића, да „као што нема музичара који не размишља о свом инструменту, нити сликара који не размишља о свом сликарском прибору, тако не може бити ни књижевника који не размишља о језику, утолико пре што је за уметника речи језик далеко више од пуког средства или инструмента стварања” (2014: 319).

Иако је Предраг Пипер дао значајан допринос проучавању језика писаца, што посебно потврђује исцрпан рад о једном сегменту језика Лазе Костића, закључили смо ипак да је у нешто већој мери био заокупљен темом предоченом у наслову синтагмом књижевна филологија. Он у више наврата и у више својих радова указује да и песничка филологија и лингвистичка есејистика књижевника заслужују већу пажњу линистике и филологије него што су имале до сада и упозорава да је систем погледа на језик које писци исказују у својим књижевним делима ретко када предмет лингвистичких истраживања. Чини се, још ређе су предмет лингвистичких истраживања ставови песника о језику, посебно они исказани у поетском облику. Предраг Пипер уводи термин поетска, тј. песничка филологија. За разумевање тог и термина књижевна филологија најважнији је рад „О песничкој филологији”, где он разматра оправданост изабраних термина, односно добре и лоше стане. У том раду дефинише песничку филологију

¹ Прва четири овде наведена рада објављена су изнова у одељку „Писци и језик” књиге *Лингвистичка славистика* (Пипер 2014).

као ставове песника, и уопште књижевника, о филолошким питањима, исказане у књижевној форми или из угла уметника речи.

Рад „О песничкој филологији” важан је како због своје богате грађе (претежно из руске, српске, па и других словенских књижевности), која потврђује егзистирање пеничке филологије, тако и због тога што ту можемо наћи добру теоријско-методолошку основу за будућа проучавања ове тематике. Ту Предраг Пипер разјашњава и зашто су ставови књижевника о језику, па и песнички ставови о језику, били дуго на маргини научног интересовања, те да су данас као предмет психолингвистике и социолингвистике, поново много више део лингвистичке будућности, него садашњости. Значај и сврсисходност бављења књижевном, односно песничком филологијом, П. Пипер види у дубљем откривању пишчеве или песникове личности, јер каже човек се највише открива својим исказима, а с друге, филолошке стране, у могућности да тако добијемо још неко сведочанство о суштинским својствима језика. У свом раду посвећеном поетској филологији академика Мира Вуксановића, Предраг Пипер наводи још један повод за проучавање феномена поетске филологије, који се огледа у чињеници да велики број књижевника има сасвим солидно, ако не и изврсно филолошко образовање, што никако не може бити без значаја за ставове о језику које износе у својим делима или ван њих, јер на тај начин се може утврдити неко корисно запажање које промакне класичном научном истраживању (Пипер 2015: 79,106).

Предраг Пипер управо у раду о коренским репризама и њиховој различитој функцији у Костићевим песмама, скреће пажњу на песниково филолошко образовање, на његову проицљивост у разрешавању неких етимолошких питања, али и на бројне ставове о српском књижевном језику и његовом називу, изречене у студији „Основа лепоте у свету с особитим обзиром на српске народне песме”. Дакле, рад „О понављањима коренских морфема у песмама Лазе Костића” јесте важан прилог проучавању језика Лазе Костића², који још увек није довољно исцрпно монографски описан и објашњен, али је уједно и допринос проучавању тзв. поетске или књижевне филологије.

Поред детаљне лингвистичке анализе поменутог аспекта Костићевог језика, Предраг Пипер подсећа на Костићево неслагање са Ђуром Даничићем у погледу називања нашег језика хрватским или српским, јер су сви страни филолози тај језик називали просто српским. Он се задржава на Костићевом позивању на Шлајхера и Милера и његов закључак да Ђуру Даничића у том поступку нису водили научни разлози.

² Предмет тог рада о језику Лазе Костића су лексичка понављања било у посредном или непосредном контакту, тј суседству, затим коренска понављања у различитим речима и облицима, успешне песникове реетмологизације, парономазијске атракције и остало из широког спектра Костићевих изражајних песничких средстава.

Назив нашег језика, прецизније писање тог назива, интригирало је још једног писца чије језичке ставове П. Пипер разматра. Он се задржава на три есеја Скендера Куленовића, уз опаску да их има више и да зато заслужују и шири облик истраживања. Предраг Пипер вреднује Куленовићеве есеје о језику и закључује да чак и када не користи аргументацију блиску лингвистичким истраживањима, нпр. о именичкој префиксацији, Куленовић је ипак успешан у доказивању распрострањене тезе да је префикс *су* хрватски, а *са* српски. Такође, чак и када нема чврсте утемељености неких судова, Куленовић с правом истиче да је српскохрватски језик један и јединствен, а југословенска заједница нужда. П. Пипер закључује да без обзира на повремену несигурност у изношењу ставова, есеји Скендера Куленовића јесу блиски дискурсу научног рада и да су сведочанство несумњивог лингвистичког дара овог писца. Тај лингвистички дар, прецизније Куленовићев смисао за танане синтаксичке и семантичке дистинкције, аутор показује на последњем анализираном есеју о односу између конструкције да + презент и инфинитива.

Да писци чије је језичке погледе Предраг Пипер проматрао у својим радовима нису бирани насумично, сасвим је очекивано. И како је подсећао да се не сме пренебрегнути чињеница како многи писци имају добро филолошко образовање, тако у раду о студији Меше Селомовића *За и против Вука* истиче да не само што је све те ставове о нашем књижевном језику и својеврсној научној револуцији изрекао један писац, већ је тај писац био и универзитетски професор којем је дискурсивни начин мишљења био близак.

Овај рад Предрага Пипера важан је за српску филологију из више разлога. Најпре, како и сам аутор истиче, та књига Меше Селимовића дуго није била предмет систематских испитивања. П. Пипер хвали Селимовићев стил писања о делу оних који су ушли у ред националних величина. Препознатљивим стилем, дакле разложно, одмерено и документовано пише и Предраг Пипер о врло осетљивој теми, и то чини после континуитета прећуткивања, тј. неревидирања неких филолошких оцена у историји српске филологије. Скреће пажњу на ову студију и тиме отвара врата теми реалнијег сагледавања филолошког дела Вука Стефановића Караџића, иако ни у једном моменту не оспорава велико Караџићево новотворство. То су пре њега учинили Меша Селомовић и Милка Ивић.³

Предраг Пипер аргументовано показује да Вук Караџић многе своје оцене није доказивао и да је у српској лингвистици искључиво афирмативно писање о Вуку Караџићу постало нека врста канона који се не сме прекршити. Упада у очи да се П.

³ Предраг Пипер указује на интересантну чињеницу да оба рада, и Меше Селимовића и Милке Ивић, нису наишла на одобрење средине и дуго су чекали на своје објављивање. Тек касније је Матица српска објавила и рад Милке Ивић и Селимовићеву студију (1957, односно 1967. године).

Пипер видно задржава на самом наслову Селимовићеве студије, како би истакао једино методолошки исправно становиште, које се базира на избегавању једностраности при изношењу аргумената, по принципу само они који иду у прилог, а други се намерно или ненамерно прећуткују, дакле са аргументованим уважавањем и са реалистичном и документованом критичношћу.

Овим радом нас подсећа на важан принцип о сталном вредновању, превредновању, посебно у теорији књижевног језика, лингвистичкој теорији, методологији уопште, језичкој политици.

Овде можемо посебно издвојити две тезе које Предраг Пипер износи у раду „Актуелност погледа Меше Селимовића на реформу српског књижевног језика”. Прво, његово запажање да су о реформи српског књижевног језика критички писали углавном књижевници, историчари књижевности и историчари културе, што не можемо прихватити као пуку случајност, већ питање које заслужује подробнију анализу. Друго, да борба око реформе није била само научна расправа, већ како каже: „борба за српско јавно мњење, за већину читалаца, и у тој борби научни аргументи нису били једино оружје, а можда ни главно оружје. Бојно поље била је штампана реч, фактички – тадашњи медији, тако да је српско-српски рат за српски језик и правопис... утолико био и први српско-српски медијски рат (са снажном иностраном подршком) који можда још није сасвим утихнуо” (Пипер 2014: 310).

Није редак случај да један аспект стваралаштва засени ширину нечијег ангажовања и рада. То се на неки начин десило и Мешу Селимовићу, али још више Јовану Стерији Поповићу.

Својим радом „Погледи Јована Стерије Поповића на српски језик у свом и нашем времену” Предраг Пипер је међу првима поставио темељ свестранијем бављењу овим писцем, указавши на неоспорив значај његовог филолошког рада и дела, дуго безразложно занемариваног. Анализирајући поједине Стеријине филолошке чланке, хумореске са језичком тематиком, подсећањем да је велика пажња у његовим комедијама посвећена баш језику, Предраг Пипер успешно доказује да „језичка проблематика у укупном делу Јована Стерије Поповића заузима једно од важнијих места” (2010: 281).

И овим својим радом даје огроман допринос тешком и незахвалном послу превредновања појединих устаљених ставова у историји српске филологије, посебно оних у вези са ликом и делом Вука Стефановића Караџића, јер се „однос Јована Стерије Поповића према српском књижевном језику и према важним филолошким пословима његовог времена ... најизразитије прелама на оној страници историје српске филологије на којој је реч о осујећеном покушају организовања рада на српској научној терминологији. Тај спор имао је ближи и даљи узрок. Ближи узрок тиче се српске терминологије, а даљи узрок, али важнији, тиче се питања ко је меродавнији да одлучује о изградњи српског књижевног језика и филологије.” (Пипер 2010: 283).

Стеријина улога у историји српске филологије добија специфичан значај и постаје маркантна врло конкретним поступком оснивања Друштва српске словесности, чиме се читава расправа о томе шта је добро за развој српског језика подиже на највиши могући, академски ниво. Дакле, Јован Стерија Поповић је покушао да институционализује расправу о српском књижевном језику, тј. да се српском књижевнојезичком проблематиком баве интелектуалци под институционалним окриљем, што је била врло смислена и за оно време напредна замисао.

Предраг Пипер у том свом раду дефинише и шта су биле последице радикалне Вукове реформе: занемаривање једног интелектуално важног дела филолошке елите (Јован Хаџић, Милован Видаковић, Лукијан Мушицки); сужење српских књижевнојезичко-стилских ресурса; реализовање упорних настојања Бечког књижевног договора да се Срби удаље од рускоцрквенословенског језика и стварање основе за остваривање идеје о јединственом књижевном језику Срба и Хрвата (2010: 283).

Овде је пожељно указати на још једно интересантно запажање, о томе да је у свом чланку о Кенгелцу и *Писму новим српским језиком* Јован Стерија Поповић први приметио и уједно искритиковао један језичко-политички феномен, који је и у нашем времену веома актуелан, а тиче се својеврсног „језичког отцепљења”. Пишући о језику, истиче П. Пипер, Стерија је употребио специфичан глагол *отцепити*, имајући у виду тенденције да се српски књижевни језик одвоји, тј. „отцепи” од славенског.⁴ То прво отцепљење српског језика од славенског прокрчило је пут покушају стварања српско-хрватског књижевнојезичког јединства, које се у скорије време завршило низом нових језичких отцепљења (Пипер 2010: 295, 296). Стеријина размишљања и упозорења су нажалост потврдила своју актуелност и у нашем добу.

Предраг Пипер разликује Стеријину експлицитну и имплицитну лингвистику. Под експлицитном лингвистиком подразумева његове списе о српском књижевном језику, списе о превођењу, његову *Реторику* и уџбенике немачког и латинског језика, неке чланке, есеје, предговоре за поједина књижевна дела. За имплицитну лингвистику, каже да је дата у његовим књижевним делима (нпр. начин на који се поједини књижевни ликови односе према српском језику, неком страном језику или страним речима), имплицитна лингвистика дата је још у целокупном Стеријином делу, укључујући и његову преписку, а тиче се његовог језика, графије и стила (Пипер 2010: 280). Тим потенцирањем и експлицитног и имплицитног у Стеријином филолошком ангажовању,

⁴ У *Писму новим српским језиком*: „Најпрво мнијем бити потребито, да ти приопћим моје паске гледе језика нашег, који је јоште незгодан, и потребит врсних радионика, да га од старославјанског *отцепе*, и новима, чисто српским материнским накрме” (Стерија 1958: 255); у чланку „Павле Кенгелац”: „Мени се чини да још није коначно решење вопроса, хоћемо ли превући као неки зид између ова два језика, да се сасвим *оцепе*...” (Стерија 1958: 146).

Предраг Пипер пружио је прегледну слику будућим истраживачима и уједно чврст доказ о исконској потреби проучавања Стеријиног рада у његовој свеукупности. У сладу са тим настала је под његовим менторством и докторска дисертација *Филолошко дело Јована Стерије Поповића*, одбрањена 2015. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

У раду „Говор предака: Миро Вуксановић, Семољ гора, Семољ земља, Семољ људи” Предраг Пипер бави се претежно језиком тог трокњижја, тачније неком врстом лексичке анализе, јер истиче да су управо речи главни јунаци те књижевне трилогије, и то оне из пишчевог завичаја. Вредност трокњижја професор Пипер види између осталог и у солидној лингвистичкој, прецизније дијалекатској грађи овог по њему „романа о језику”.

У свом другом раду посвећеном стваралаштву Мира Вуксановића, Предраг Пипер се бави његовим погледима на питања српског језика, на његово проучавање, изражајне могућности, тј. бави се Вуксановићевом поетском филологијом, како предочава и у самом наслову рада.

Овај рад, баш као и неки други овде поменути, важни су јер се њима утире пут бављењу поетском, књижевном филологијом, у чему је Предраг Пипер иницијатор. Упућен у токове савремене лингвистике, где су управо ставови према језику једна од важнијих категорија, он међу првима у нашој домаћој лингвистици озбиљније скреће пажњу на недовољну истраженост феномена поетске филологије. Указујући у овом раду и на друге термине, на пример народна лингвистика код Бугарског, фолк лингвистика код Брајта, П. Пипер враћа се свом термину песничка филологија. И сами лако можемо уочити да се не ради о терминолошким еквивалентима.

Сврху бављења овим феноменом професор Пипер између осталог образлаже и тиме да је свака личност на свој начин занимљива, поготову када је то уметник речи, да се човек највише открива у својим исказима, те да се и поетска филологија може посматрати као једна димензија проучавања личности неког писца и његових погледа, схватања, ставова итд. Такође, истиче да би лингвисти морали бити више заинтересовани за ту тему, јер та сведочанства о својствима језика износи неко ко није лингвиста, али је посвећен језику као уметник, те може уочити нешто што промакне научном истраживању (Пипер 2015:80).

Разматрајући ставове Мира Вуксановића изложене у књизи *Силазак у реч*, Предраг Пипер издваја оне најизразитије примере. Паралелно са Вуксановићевим неретко даје и свој суд о сваком питању, о разлозима запуштености српског језика, о динамици у језику, о односу између писца и речи, о моћи говорног чина, о потврди

античке филолошке тезе да је добар књижевни језик пре свега језик добрих писаца, о одговорности према речима, неговању говорне културе, књижевнојезичке норме, чак се дотиче и Вуксановићевог става о феномену последњих речи.⁵

Поново, занимљив је осврт Предрага Пипера на Вуксановићеве ставове о Вуку Стефановићу Караџићу. И поред неких неподударања у ставовима, Предраг Пипер је сагласан са Вуксановићем да се савремени српски књижевни језик не може и не сме мењати, јер би заиста како каже било немогуће избрисати два века језичке историје, него се мора поћи од „најбољег што сада имамо у српском књижевном језику и градити на тој основи још бољу будућност” (2015: 106).

На крају, можемо закључити да су промишљања Предрага Пипера о неким нашим писцима, њиховом језику и чешће њиховим језичким погледима, драгоцене за нашу филолошку науку из више разлога. Овде се можемо задржати само на неким од њих.

Предраг Пипер у раду „О песничкој филологији” (2005) први пут уводи термин песничка филологија и ближе га разјашњава и продубљује у осталим својим радовима. Тако даје озбиљнији импулс проучавању система погледа на језик које писац или песник исказује у свом књижевном делу. Он први скреће пажњу на недовољну проученост те теме и на примеру есеја Скендера Куленовића показује да су занимљиви „и као сведочанство да уметници речи своје погледе на језик не формирају само или углавном интуитивно нити износе само у својим песничким и прозним делима, него их могу успешно испољавати и у аналитичком облику, блиском дискурсу научног рада” (Пипер 2014: 326), што налазимо и у делу Јована Стерије Поповића и Меше Селимовића. Тако добијамо комплетну слику шта све може и мора бити предмет лингвистичких истраживања у будућности, дакле по Предрагу Пиперу и песничка филологија и лингвистичка есејистика књижевника, тј. ми смо покушали да то овом приликом обухватимо термином књижевна филологија, који нам се учинио најшири.

Такође, П. Пипер у радовима ове тематске скупине неретко даје подстрек будућим истраживачима, указујући на неке још увек отворене теме. У раду о Вуксановићевом књижевном трокњижју не пропушта да нагласи да би ту богату лингвистичку грађу романа морали сагледати вредни лексикографи, дијалектолози, али и граматичари, или када у раду „Актуелност погледа Меше Селимовића на реформу српског књижевног језика” истиче да би било интересантно „подробно испитати до које се мере Караџићева, Копитарева и Даничићева реформа српског књижевног језика уклопила у језичку политику бечког двора у односу на његове српске поданике, а колико није, те колико је наилазила на подршку тог двора, а колико на институционалне препреке у свом остваривању” (Пипер 2014: 308, 309). У вези са том непроученом темом је и

⁵ Својим радом из 2009. године о феномену последњих речи Предраг Пипер постаје родоначелник таквих истраживања у тој сасвим новој лингвистичкој области.

аргументовано указивање на некритичност у оцени Вуковог дела које налазимо посебно у раду о актуелности језичких погледа Меше Селимовића и Јована Стерије Поповића.

Та места заслужују нашу велику пажњу јер нису општа и уобичајена у нашој досадашњој филолошкој литератури. Предраг Пипер је аргументовано показао да ни Вукова личност и дело нису лишени неких противречности и понекад велике прагматичности, као и да је доста допринео да се у српској научној полемици устали тон далек од академске расправе, који често прати груба нетрпељивост према опоненту (2014: 305).

Све то јесте од велике користи за разумевање историје српске филологије, неких њених етапа, јер она још увек није написана у исцрпном облику.

Литература

Пипер, Предраг. *Лингвистичка славистика: студије и чланци*. Београд: Славистичко друштво Србије; 2014, 287–332.

Пипер, Предраг. „О поетској филологији Мира Вуксановића”. У *Књижевно дело Мира Вуксановића: Зборник радова с Округлог стола. Билећа, 18. IX 2015*. Нови Сад: Академска књига; 2015: 79–107.

Пипер, Предраг. „Погледи Јована Стерије Поповића на српски језик у свом и у нашем времену”. У *Јован Стерија Поповић 1806–1856–2006* (уредник Љубомир Симовић). Београд: САНУ, 2007: 433–450.

Пипер, Предраг. „О песничкој филологији”. *Глас САНУ*, Одељење језика и књижевности САНУ, књ. 21, 2005: 57–96.

Пипер, Предраг. *Српски између великих и малих језика*. Београд: Београдска књига, 2010.

Стерија, Јован Поповић. *Песме, Проза*. Београд: Српска књижевна задруга, Нови Сад: Матица српска, 1958.

Пипер, Предраг. „Говорник као смртник и самртник”. *Глас САНУ*, Одељење језика и књижевности, 25, 2009: 71–90.

Предраг Пипер

ОСВРТ НА ЧЕТИРИ ДЕЦЕНИЈЕ У ЛИНГВИСТИЦИ И СЛАВИСТИЦИ: САМОСВЕДОЧЕЊЕ

Ко проживи просечан радни век радећи свој посао, кад се при крају посла осврне, може се зачудити колики је пут прешао, колико су по његовој души други писали да слободног места готово више није остало, и колико је и сам оставио трага у другима, хотимице или нехотице.

Признања су обично прилике за такве осврте. Али од личних сећања важнији су разлози опште природе, а сада је то новоустановљена награда *Златна књига Библиотеке Матице српске*, као признање за труд и допринос малог појединца огромном свету књига, награда коју сам имао част да примим на свечани Дан Библиотеке Матице српске. Високи смисао те награде видим, пре свега, у томе што нас она подсећа на значај сваког појединачног труда који је уграђен у свет књиге, и што пример резултата нечијег појединачног рада може бити подстицајан за многе друге који су прегаоци на истом пољу.

Живимо у времену када слављење књиге понекад има призивак испраћаја у пензију, у доба технолошких промена, тако захукталих да људски дух једва да стиже да их прати, иако им баш човек непромишљено даје све веће убрзање. Живимо у епоси када, уместо да седи са саговорником или са књигом пред собом, човек све чешће и све дуже седи испред екрана компјутера.

Свако суочавање с лицем отворене књиге прилика је да се подсетимо да се, нажалост, отуђење човека од човека често испољава и као отуђење човека од књиге, кроз обезличавање односа између човека и књиге.

Сада се много лакше пише, али се и много лакше брише написано, па и губи. Оно што није забележено на хартији или на нечем чвршћем, то као да је писано „прутом по води”, и за историју једва да је постојало.

Клесање у камену је клесање у времену, а жврљање као и брбљање брзо изветри. Зато, прихватајући плодове технолошког напретка са свим њиховим добрим и горким странама, ми знамо – докле год људи не дозволе сопствено рашчовечавање, постојаће и књига као природни мост међу њима. Уосталом о угледу књиге говори чињеница да је књига на скоро свакој икони и фресци у руци Сина Божјег, као и скоро свих његових светитеља, а знамо и која је то Књига, она пред којом се устаје и која се целива.

Не знам да ли је већа радост када награда некоме дође после дугих напора да се она заслужи, или, као у овом случају, када дође као неочекивана благодат. У младости човек прима награде помало и као аванс за оно што се од њега очекује да још уради, а у старости признања долазе помало као камата на оно што је већ било урађено и на неки начин већ било награђено.

Признање Библиотеке Матице српске примио сам радосно, као знак да сам оним што радим нехотице подстакао уважене чланове одбора на благонаклон и добронамеран чин, чији је главни субјекат књига, а ја имам изузетну част да будем овогодишњи атрибут тог субјекта.

Свети оци кажу да ћемо бити награђени не по томе колико смо урадили, него по томе колико смо се потрудили, а увек може и више. Вероватно се броји и како се трудимо, а ко се труди са радошћу, већ је тиме награђен, и све што уради, уписује му се у златну књигу.

Захвалан сам управнику Библиотеке Матице српске господину Селимиру Радуловићу, што је Библиотека установљењем награде *Златна књига Библиотеке Матице српске* отворила још једну могућност да се истакне нечији труд на пољу стварања и чувања књиге, на библиографском или библиотечком послу; захваљујем предлагачима, господи Милошу Јевтићу, проф. др Срети Танасићу и Милану Тасићу за предлог да будем први добитник ове награде златнога имена; захваљујем председнику одбора за доделу награде академику Миру Вуксановићу, и члановима одбора проф. емеритусу Славку Гордићу и госпођи мр Душици Грбић, археографу саветнику, што су тај предлог подржали.

Посебну захвалност дугујем учесницима округлог стола о мом раду у лингвистици и славистици на добронамерности и издвојеном времену и труду.

*

Тешко да ико мисли о томе хоће ли једнога дана о ономе што пише бити одржан округли сто. То би било врло нескромно и мало вероватно. Захваљујући Библиотеци Матице српске и учесницима овог скупа мени се то десило.

Слушао сам излагања на округлом столу с помешаним осећањима захвалности свима који су се око својих саопштења потрудили, са осећањем нелагодности што сам постао предмет толике пажње и што слушам о себи у трећем лицу, и са осећањем да је мој рад на пољу лингвистике и славистике по оцени колега до чијег мишљења држим био користан струци и науци, друштву и народу којем припадам.

Све о чему мислимо и говоримо може се посматрати споља и изнутра. Тако се добија потпунија слика о предмету него што је слика само са једне стране. Зато сам замолио за прилику да на овом округлом столу Библиотеке Матице српске покушам да дам осврт на оно што сматрам најважнијим у својим доприносима лингвистици и

славистици, а што би било комплементарно, а, надам се, не опречно ономе што су у својим саопштењима изнели уважени учесници овог округлог стола.

Уосталом, тај жанр својеврсног аутореферата о важнијим странама свога рада није нов. Без жеље да се поредим с неким од најкрупнијих имена лингвистике и славистике поменућу да су међу најпознатијим прилозима те врсте они које су дали, на пример, Јан Бодуен де Куртене¹ или Александар Белић² и др. То не значи да је поглед изнутра неизоставно и у свему тачнији од онога споља. Он је свакако субјективнији, али мало ко познаје нечије дело боље од оног коме оно припада, а ако тај уме да буде, или бар ако покушава да буде и самокритичан, или бар да говори са дистанцом према том предмету, онда таква запажања могу бити корисна, бар као нека врста аутолингвистике, ако бисмо у том погледу направили паралелу са аутопоетиком. Уосталом, мишљења сам да би добро било, када би сви који се баве неком науком или уметношћу, при крају свог радног века, ако не и раније, оставили *самосведочење*, тј. осврт на своје дело, посебно на оно што у њему виде као релативно значајно, и оно за шта мисле да је могло бити боље.

*

Ако је реч о мом наставном раду, мислим да се он временом усавршавао јер сам се четрдесет година припремао за свако предавање које сам одржао. Са већине својих предавања сам одлазио са утиском да су била успешна, али се дешавало и да сам понекад имао утисак да су могла бити боља. Вероватно је било и оних студената који нису били одушевљени неким мојим предавањем, мада ми то није било речено.

Главни циљ у настави није ми био да студентима уливам знање у главе, нити да их натерам да науче оно што је прописано, него да им помогнем да заволе оно што предајем и да им помогнем да се што самосталније у тој области крећу користећи све расположиве добре изворе и не устручавајући се да о свему што желе разговарају са професорима. Мислим да сам у томе доста успео мада не онолико колико сам то желео, али ни студенти нису увек онакви какве би свако пожелео. Срећом у свакој генерацији налази се група студената која се издваја и способностима и заинтересованошћу за учење. Такви студенти су за мене увек били подстицајни, за шта сам им захвалан.

Током свог наставног рада увео сам, уз подршку колега са катедара на којима сам радио, неколико нових предмета – на Новосадском универзитету Функционалну

¹ Јан Бодуен де Куртене, „Неки од општих ставова до којих је Бодуен дошао посматрајући и проучавајући језичке појаве”. *Лингвистички списи*. Превео, приредио и предговор написао Предраг Пипер. – Нови Сад : Књижевна заједница, 1988. – 241 стр. ; 21 см. – (Библиотека *Antropos* ; књ. 22), 89–92.

² Александар Белић, „О лингвистици проф. А. Белића”. *Јужнословенски филолог*. - XVIII (1950), 1–37.

граматику руског језика; на Београдском универзитету Увод у славистику, Методологију лингвистичких истраживања, Историју и теорију проучавања словенских језика, Лингвистичку славистику; на универзитету Ханкук у Сеулу – Словеначки језик и Македонски језик; на Вороњешком универзитету – Српски језик. Предавао сам и више других предмета. За скоро све предмете које сам предавао написао сам уџбенике и приручнике или их сада пишем.

Међу мојим универзитетским приручницима највећу пажњу привукао је (судећи и по броју издања и по оценама научне критике, код нас и у иностранству) *Увод у славистику 1*, који се и по структури и по садржају доста разликује од других публикација сличног наслова. То је прва и још увек једина таква књига на српском језику. Увођењем на Универзитету у Београду предмета за који је та књига написана, обновили смо, после пола века прекида, наставу из увода у словенску филологију, сада шире постављену као увод у славистику.

Више концепцијски и теоријски нових решења понудио сам и у *Граматици руског језика у поређењу са српским*, у коју сам уградио значајан део свог искуства у предавању руске граматике, које је када је та књига објављена, било тридесетпетогодишње.

Када је о уџбеницима и приручницима за руски језик реч, заједно са својим коауторима, објавио сам преко 50 наслова у око 130 издања (што је можда највише до сада у српској русистици). Упркос често кратким роковима и разним другим ограничењима, уживао сам у писању тих уџбеника и надам се да се то на њима види, у добром смислу речи (мада се, вероватно, понегде виде и трагови спољашњих ограничења). У њима је било и теоријских иновација, које су заслуживале да их развијам и у посебним лингводидактичким радовима, нпр. ликовно-хроматска транскрипција руских гласова за усвајање руског изговора у основној школи, али тиме, нажалост, нисам стигао да се више бавим.

Чини ми се да сам оставио траг у свом педагошком раду као ментор, а и као аутор четрдесетак предлога и реферата за универзитетска запослења или унапређења. Већина тема које сам давао за докторске, магистарске и мастер радове биле су оне којима сам намеравао да се сâм истраживачки бавим, али сам проценио да је реалније да се њима бавим само менторски. У нашем послу има више истраживачких изазова него временских и других могућности да се њима посветите. Поред тога, у науци као и изван науке смисао је у дељењу са другима онога до чега нам је стало и у мањем или већем уграђивању себе у развој других. Био сам ментор за 19 докторских дисертација и 12 магистарских радова.

Важним делом свог славистичког рада сматрам и консултације, посебно када сам их десетак година водио у облику семинара за слависте којима сам био ментор за

израду докторских и магистарских радова, али и за све друге заинтересоване (а бивало је и учесника из иностранства), и, последњих година, седмичне консултације око рада на студентском пројекту „Виртуелног музеја српског језика”, чији сам био иницијатор, а сада сам консултант.

*

Теоријско-методолошки оквири мојих лингвистичких истраживања почели су се уобличавати на основним студијама, пре свега, заслугом академика Милке Ивић. Она је, поред других дарова, имала дар да надахнуто говори о новим проблемима, или на нов начин о већ познатим питањима, а говорила је веома убедљиво, јер је чврсто веровала у оно што је говорила, а увек је имала и јаке аргументе за оно што је заступала. Тада сам прихватио структурализам као најперспективнију научну парадигму (мада сам временом у том погледу доста еволуирао), поготову када се структуралистички принципи примењују на моделирање инваријатних граматичких значења. Касније сам те погледе дограђивао и развијао, али их у основи нисам одбацивао.

У структуралистичким теоријским оквирима написао сам магистарски рад о предлозима са просторним значењем, за који је ментор била Милка Ивић. Мислим да је то и данас један од мојих најбољих радова. Био је написан с великом посвећеношћу и усредсређеношћу. Значајније је било то што сам тим радом први пут у српској лингвистици понудио модел контрастивног описа у којем је трећи члан поређења (*tertium comparationis*) до детаља разрађен конструкт у који улазе сва релевантна семантичка обележја подсистема из оба језика који се описују и према којем се одмеравају подударности и разлике између језика који се пореде.

Још значајније било је то што сам тим радом, поред примене општетеоријских структуралистичких принципа, поставио основе своје специјалне теорије граматичких односа, коју сам касније, и све до најновијег времена, развијао, посебно у раду „Language in space and space in language” (1988) у зборнику о југословенској општој лингвистици, који је за познатог издавача John Benjamins Publishing Company уредио Милорад Радовановић, сада академик САНУ. У књизи *Језик и простор* (1997, 2001) ту теорију сам назвао теорија семантичких локализација. Она, разуме се, није апсолутно аутономна. Неки њени корени сежу до XV века, а сродне идеје данас налазимо и у когнитивној лингвистици, док је у разним периодима имала различите верзије и називе. Мој допринос тој теоријској области био је у основи испрва структуралистички, а касније проширен неким искуствима функционалне граматике и когнитивне лингвистике. О тој теорији у овој књизи поуздано говори др Лука Меденица.

Овде могу додати из угла свог садашњег виђења те проблематике да се *акустика простора* у језику испољава као одјек просторне конфигурације у непросторним категоријалним сферама (нпр. темпоралној, посесивној, каузативној и др.). *Ехо*

простора у другим семантичким и прагматичким категоријама показује и њихову сличност с категоријалним прототипом као и његове модификације настале због природе категорије на коју се неки просторни критеријум преноси. Проучавање тако схваћене акустике простора у језику такође је важно за добијење потпуније слике о просторној димензији језичке слике света. На пример, *метафорички капацитет* појединих критеријума језичке сегментације просторног искуства колектива није исти, као што се разликује и метафорички капацитет појединих просторних израза, а и од једног и од другог зависи укупна слика простора у језику. *Гравитација простора у језику*, као вид *центрипеталних процеса* у језичком бићу, испољава се у тенденцијама, мање или више израженим у различитим језицима, да се што више апстрактних категоријалних релација веже за обрасце конкретно-просторних релација (нпр. систем предлошко-падежних конструкција са временским значењем у словенским језицима), насупрот *центрифугалној природи језичких тенденција* да се поједине семантичке категорије конципирају и заодену у језичко рухо на начин који углавном нема формалне везе и сличности са просторним изразима, чак ни када не искључује успешне интерпретације помоћу металингвистичких просторних израза (нпр. систем сложених реченица с темпоралном клаузом).

Укратко, изгледа да сам, и без намере да тако буде, био, и још сам, један од ретких у српској лингвистици који је већину својих специјалних граматичких радова написао у оквиру теорије коју сам углавном сâм формулисао – теорија семантичких локализација (ТСЛ). Речено мало сликовитије: сâм себи сам направио ципеле којима сам даље ходао граматичким путевима и у којима се и сада осећам удобно.

У поменутом раду „Language in space and space in language” изнео сам на крају хипотезу да су експланаторне могућности ТСЛ вероватно знатно шире од предметне области лингвистике. То би могла бити перспективна идеја, али нисам имао времена ни снаге да је касније докажујем и развијам мада ми је жао што је та страна ТСЛ остала неистражена, јер би испитивање ширих експланаторних могућности ТСЛ и њена примена на друге знаковне системе водили њеном проширивању у једну од епистемолошких теорија, чији експланаторни потенцијал не би био омеђен искључиво језичким чињеницама, него би сезао и у неке друге знаковне системе.

Показало се да је ТСЛ била подстицајна за више лингвиста, који су је мање или више користили као теоријски оквир за неко своје истраживање, а последњих година се пишу докторске дисертације у оквирима тог модела. Можда је штета што нисам имао времена ни снаге да интензивније развијам ТСЛ и да је систематски представљам у међународним часописима, али да сам пошао тим путем, многе друге ствари не бих започео или завршио које такође сматрам важним, а вероватно је то и последица моје недовољне организованости и усредсређености.

*

Бавио сам се свим словенским језицима путем типолошких или контрастивних поређења или посматраним понаособ, највише српским, руским, пољским, македонским, словеначким. То су најчешће била граматичка истраживања. У њима сам настојао да одржим добру везу и са славистичком граматичком традицијом и са новим идејама у граматикографији, а и сам сам понудио више решења која су била нова, нпр. у теорији врста речи, теорији именских парадигми (у светлу њихове истовремене одређености флективним и конгруенцијским условима), у теорији заменичких речи (посебно заменичке рефлексивности), теорији бројева (посебно односа између основних и редних бројева као опозиције са високим степеном регуларности, тј. граматикализованости на нивоу посебне граматичке категорије), теорији заменичких прилога, општих квантификатора (посебно у конверзивним реченицама типа *Сви су присутни - Нико није одсутан*), теорији нормативне лингвистике, теорији еколингвистике и др. Те радове теоријског усмерења покушао сам да применим у решавању појединих конкретних питања. Иако међу њима постоји негде јача, а негде слабија веза, нисам, нажалост, стигао, а вероватно нећу ни стићи, да их повежем у целовит систем теоријске граматике српског језика, чиме би њихова евентуална подстицајност за нова истраживања била видљивија и проверљивија. Већи део тих идеја уграђен је у оне главе *Синтаксе савременог српског језика: проста реченица* које сам ја написао, али, пошто та синтакса групе аутора, а у редакцији Милке Ивић, није била замишљена као теоријска монографија и требало се уклопити у заједничку концепцију, морао сам настојати да се у том погледу не издвајам сувише видљиво. Слично томе и општа концепција *Нормативне граматике српског језика* није допуштала превише искорака према теоријској граматичкој и превише отклона од традиције, мада је у њој понуђен и низ нових решења појединих граматичких питања.

*

Округли сто одржан поводом награде *Златна књига*, обухватио је у главним цртама већи део мога рада у лингвистици и славистици. Понешто је неизбежно остало непоменуто, као, рецимо, моји радови о словеначком језику (нпр. синтакса словеначког језика, прва и још увек једина у српској лингвистици, поред неколико других радова), радови из сорабистике (поред осталог, четири приређене књиге о лужичкосрпским језицима, књижевности и култури, постављене на порталу Растко), о превођењу (две књиге и неколико мањих радова), о историји славистике, лингвистичкој контактологији, теолингвистици и др.³

3 В. библиографије: Год./САНУ. 110 (2004); Год./САНУ. 118 (2012) и <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/Clan.aspx?arg=1186>.

Нажалост, истраживањима у појединим областима често нисам стизао да дам целовитији облик, јер сам се окретао другим темама које би ме заинтересовале.

Пред избором да ли да се бавим само једном уском проблемском облашћу и да је стално продубљујем и проширујем, или да улазим у различите предметне и проблемске области, изабрао сам овај други пут, настојећи да о свакој појави којом сам се бавио аргументовано приђем на нов начин, што је имало добре стране, али и недостатке. Пошто су ти радови дуго били расути по разним публикацијама, тешко да је ико имао у видном пољу целину коју су они чинили. То је донекле компензивало објављивање моје руске граматике, затим две српске граматике, а недавно и неколико тематских зборника раније објављених радова. Да сам имао времена, снаге и воље да их прерадим ти зборници су могли прерасти у монографије.

Укратко, самокритички осврт на своја истраживања могао бих сажети у констатацији да сам, огледајући се у различитим областима лингвистичке славистике, неке идеје и концепције до којих доста држим оставио мање разрађеним него што сам желео, ако не и релативно незавршеним (за сада, а вероватније – трајно), што би било мање видљиво да сам био истрајнији у обради значајних тема којих сам се био подухватио и финализацији рада на њима. С друге стране, често су ме спољашње околности усмеравале да се бавим нечим новим пре него што бих довољно обрадио (методолошки, емпиријски и проблемски) оно чиме сам се у том тренутку бавио. На пример, моја социолингвистичка, еколингвистичка и нормативистичка истраживања у великој мери су била одговор на неке врло актуелне проблеме српског друштва и српског језика, а време за та истраживања морао сам узети од времена које бих иначе, вероватно, посветио теоријским лингвистичким темама.

*

Објављивао сам највише на српском језику, а ређе на руском, пољском, македонском, белоруском, енглеском, француском. За то је било више разлога. Један је био у потреби да се негује, развија и афирмише српски језик и његова терминологија, други у чињеници да сви добри слависти читају на српском језику, трећи у одсуству посебне жеље да афирмишем првенствено у другим славистичким срединама (мада сам и одатле добио више лепих признања). То би тражило одржавање честих контаката са многим славистичким центрима у свету на рачун мањег бављења неким другим славистичким пословима у нашој средини, до којих ми је било стало, па сам се определио за ово друго, што је препознатљиво у мојим радовима.

Уосталом, ми смо у Србији релативно мала научна заједница, а развијене и богатије земље настоје да предњаче и у науци па много улажу у стварање јаким научних колектива и школа, имају јасну стратегију научног развоја и јасне приоритете. Ако свега тога у земљи нема, истраживач мора да се прилагођава околностима у којима

ради и ствара, да добро одмери шта може, а шта мора да уради углавном самостално, а где треба да подстиче коауторски и тимски рад. То сам покушавао, али нисам увек довољно успевао. Многе пројекте нисам довео до краја, мада за неке од њих још има наде да буду завршени.

Имао сам задовољство да у писању научних радова или уџбеника и приручника коауторски сарађујем са већим бројем колега – са Миливојем Алановићем, Иваном Антонић, Мирјаном Бошков, Дојчилом Војводићем, Рајном Драгићевић, Мајом Ђукановић, Милошем Јевтићем, Чол-мин Кимом, Иваном Клајном, Вјаром Малцијевом, Биљаном Марић, Светланом Мирковић, Марином Николић, Слободаном Павловићем, Људмилом Поповић, Марином Поповић, Вучином Раичевићем, Владиславом Ружић, Маријом Стефановић, Милом Стојнић, Сретом Танасићем, Андрејом Тарасјевом, Зузаном Тополињском, Бранком Тошовићем... Свима сам им веома захвалан, а *Златна књига* на неки начин и њима припада.

Много драгоцених сарадника имао сам и у уредничком раду као главни уредник *Зборника Матице српске за славистику*, а сада *Јужнословенског филолога*, као потпредседник уређивачког одбора *Српске енциклопедије* и као члан уредништава више српских и иностраних научних часописа и зборника, али сам имао једнако важне сараднике у радним телима организација које сам водио или којима сам био члан: Славистичко друштво Србије, Граматичка комисија Међународног славистичког комитета, Председништво Међународне асоцијације професора руског језика и др.

*

Од признања које сам добио посебно бих издвојио избор за члана САНУ, за иностраног члана МАНУ, за сталног члана Матице српске, за почасног члана Славистичког друштва Србије и, наравно, *Златну књигу Библиотеке Матице српске*, али су ми и друга признања, свако на свој начин, драга и за њих сам захвалан, посебно за руски *Орден Пријатељства међу народима*.

Најзад, човека у свему покреће више мотива, који се свде на два: радити за друге (породицу, колектив, народ) и радити за себе, а најчешће и једно и друго, у различитом односу. Иако је алтруизма данас изгледа све мање, срећом, још га има. И ја сам не мало ствари започео и урадио у уверењу, надам се тачном, да радим и за општу ствар, за људе у свом ближем и даљем окружењу, а не само за себе и своје место у друштву. Уверен сам да вредност свачијег дела у крајњој линији зависи од тога колико је урађено, пре свега, за општу ствар, за свој народ, своју струку и за друге људе, посебно за оне најближе.

БИОБИБЛИОГРАФСKE БЕЛЕШКЕ О УЧЕСНИЦИМА ОКРУГЛОГ СТОЛА

РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ

Рајна Драгићевић је рођена у Кикинди, 13. марта 1968. године. Докторирала је 1999. године на тему *Творбена и семантичка анализа придева који означавају људске особине*, на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Запослена је као редовни професор на Катедри за српски језик са јужнословенским језицима Филолошког факултета Универзитета у Београду. Предаје Лексикологију, Увод у лексикографију, Практичну лексикографију, Српски језик и неколико лексиколошких предмета на мастер и докторским студијама.

Објављене књиге:

Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику (творбена и семантичка анализа). Београд: Институт за српски језик САНУ, 2001.

Лексикологија српског језика. Београд: Завод за уџбенике (прво издање 2007. године, друго издање 2010. године)

Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2010.

Лексикологија и граматика у школи. Београд: Учитељски факултет, 2012.

Савремена српска лексикографија у теорији и пракси. Уред. Рајна Драгићевић. Београд: Филолошки факултет, 2014.

Лексикографски рад:

Пипер, Предраг, Рајна Драгићевић и Марија Стефановић. *Асоцијативни речник српског језика*. Београд: Београдска књига, Филолошки факултет, Службени лист, 2005.

Драгићевић, Рајна, Предраг Пипер и Марија Стефановић. *Обратни асоцијативни речник српског језика*. Београд: Београдска књига, Службени гласник, 2011.

Семантичко-деривациони речник, св. 2. Ред. Даринка Гортан-Премк, Вера Васић, Рајна Драгићевић. Нови Сад: Филозофски факултет, 2006.

Речник српског језика. Нови Сад: Матица српска, 2007.

ЛУКА МЕДЕНИЦА

Лука Меденица је рођен 19. марта 1986. године у Земуну. Новембра 2014. на Филолошком факултету Универзитета у Београду одбранио је докторску дисертацију под насловом *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику*, под менторством проф. др Предрага Пипера.

Тренутно је запослен на Филолошком факултету Универзитета у Београду на предметима Савремени руски језик Г5, Савремени руски језик Г6, Методика наставе руског језика 1, Методика наставе руског језика 2, Методичка пракса: хоспитовање (мастер студије), Руски језик 1 и Руски језик 2.

Најзначајнији радови:

„Локално наречје мимо в русском и его еквиваленти в сербском языке”. У *Русский язык в исследованиях сербских славистов*, прир. Предраг Пипер, Ксенија Кончаревић. Белград: Филологически факултет, 2015.

„Локалне наречја с корнем -нутр- в русском и их еквиваленти в сербском языке”. *Научни дијалог* 47, 11 (2015): 19–30.

„Просторна локализација незамењичким прилозима са кореном -низ- у руском и српском језику”. У *У простору лингвистичке славистике: зборник научних радова поводом 65 година живота академика Предрага Пипера*. Београд: Филолошки факултет, 2015.

МИЛАН ТАСИЋ

Милан Тасић је рођен у Севојну 1969. године. Радио је као новинар-уредник на Другом програму Радио Београда, где је установио и водио емисију *Пут у речи* посвећену језичкој култури и начинима да се она унапреди.

Као уредник у издавачком предузећу *Београдска књига* покренуо је лингвистичку библиотеку у којој је објављено тридесет књига, међу којима су *Синтакса савременог српског језика – проста реченица* (у редакцији Милке Ивић), *Српски између великих и малих језика* Предрага Пипера, *Фонологија српског језика* Драгољуба Петровића и Снежане Гудурић, и др.

Објавио је књигу *Српски језик – приручник за основце* и приредио три књиге *Стиса Одбора за стандардизацију српског језика*.

ДУШАНКА МИРИЋ

Душанка Мирић је рођена 1950. године у Бихаћу. Докторирала је 1995. са темом *Упитни исказ у руском и српском језику* на Филозофском факултету у Новом Саду, на којем је била и запослена на Одсеку за славистику до 2015. године. По одласку у пензију наставила је да ради као ментор на Филозофском факултету.

Селективни списак радова:

„Честица ли как модификатор значења в вопросительном высказывании”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XL/L* (1997): 73–82.

„Опыт сопоставительного исследования оценочных предикатов в русском и сербском языках”. *Зборник Матице српске за славистику 58–59* (2000): 83–93.

„Модалност и интерогативност: проблем суодноса смисаоних компонената (на материјалу руског и српског језика)”. *Славистика* књ. 6 (2002): 47–55.

„О статусе категории смягчения в русском языке”. *Годишњак Филозофског факултета* 32 (2007): 354–364.

„О семантичком статусу одобравања-неодобравања”. У *Peti međunarodni simpozijum Susret kultura*, књ. 1. Уред. Lj. Subotić, I. Živančević-Sekeruš, 487–494. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2010.

„Изражавање модалности сумње у српском и руском језику”. У *Грамматика и лексика у словенским језицима*. Уред. Свето Танасић, 456–465. Нови Сад: Матица српска; Београд: Институт за српски језик САНУ, 2011.

МИЛЕНА ЈАКИЋ

Милена Јакић је рођена 1979. године у Београду. Докторирала је 2016. на тему *Придевска антонимија у речнику, контексту и когнитивном систему*, на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Запослена је на Институту за српски језик САНУ.

Најважнији радови:

„Неформализована употреба антонима у лексикографским чланцима Речника САНУ”. *Наш језик* 46, 3–4 (2015): 39–57.

„Формално означавање антонимије у Речнику САНУ”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* вол. 63, бр. 1 (2015): 155–178.

„Парадигматски лексички односи у српским описним речницима”. У *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*. Уредник Рајна Драгићевић, 167–193. Београд: Филолошки факултет, 2014.

„О типологији декомпонованих конструкција у српском језику”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* вол. 54, бр. 1 (2011) : 151–165.

Jakić, Milena, D. Filipović Đurđević i A. Kostić. „The facilitation effect of associative and semantic relatedness in wordrecognition”. *Psihologija* vol. 44, br. 4 (2011) : 365–385.

Јакић, Милена и Н. Шева. „Квантитативно испитивање декомпонованог / перифрастичног предиката у српском језику”. *Зборник Матице српске за славистику* вол. 80 (2011): 117–136.

ПРЕДРАГ ОБУЋИНА

Предраг Обућина је рођен у Ваљеву, 7. септембра 1976. године. Докторску дисертацију под насловом *Синтаксичка акомодација у пољском језику у поређењу са српским* одбранио је на Филолошком факултету Универзитета у Београду, где је и запослен на Катедри за славистику.

Неки од радова:

„Појам синтаксичке акомодације и њен однос према конгруенцији и реакцији”. *Славистика* 12 (2008): 293–297.

„Контрастивна проучавања српског и пољског језика у српској лингвистичкој славистици. У *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати*. Уред. Иван Клајн, Предраг Пипер, 219–239. Београд : Одељење језика и књижевности Српске академије наука и уметности, 2010.

„Основни терминосистем пољске синтаксе и српски синтаксички терминосистем”. *Зборник Матице српске за славистику* 78 (2010): 175–201.

„Вуков граматички терминосистем и савремени граматички метајезик”. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 40/1 (2011): 313–327.

„О једном теоријско-методолошком проблему пољско-српских контрастивних синтаксичких студија. Формално-граматички односи у реченици”. *Славистика* 16 (2012): 215–225.

ДАРА ДАМЉАНОВИЋ

Дара Дамљановић је рођена 1947. године у Перјасици. Докторску дисертацију на тему *Уџбеници руског језика у Србији до 1941. године* одбранила је на Филолошком факултету у Београду 1998. године, под менторским руководством Предрага Пипера.

У звање вишег предавача за Руски језик на Филозофском факултету у Београду изабрана је 1994. године, а за редовног

професора за предмете Руски језик, Руска култура 2011. године.

Објавила је више десетина радова у часописима и зборницима међународног и националног значаја.

Учествовала је на бројним међународним и националним научним скуповима на којима је с успехом презентовала резултате својих истраживања

Рецензирала је више монографија, уџбеника и чланака за часопис *Настава и васпитање*.

Објављене књиге:

Руски језик у Србији: уџбеници до 1941. године. Београд: Филозофски факултет, 2000.

Дамљановић, Дара и Ксенија Кончаревић. *Настава и методика наставе руског језика у Србији у XIX и XX веку : прилози за историју*. Београд: Славистичко друштво Србије, 2010.

Русский язык для студентов медицинского профиля. Медицина. Стоматология. Дефектология. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2005.

Русский язык – русская культура. Београд: Завод за уџбенике, 2009.

ДУШИЦА ГРБИЋ

Душица Грбић је рођена 1952. године у Меленцима. Магистрирала је 1990. године на Филозофском факултету у Новом Саду, на Групи за српски језик, са темом *Палеографски опис и правопис једног рукописног Апостола из 1541. године*.

У Библиотеци Матице српске ради од 1976. године. Бави се истраживањем и описом рукописних и старих штампаних књига. Члан је Старословенског и Сентандрејског одбора САНУ, више стручних комисија, радних група и уредништава. Објавила је 20 књига (једну самостално и 19 у коауторству), преко 100 радова из области историје књиге, писма и библиотека,

палеографије, ортографије, културне историје и др. и преко 200 прилога о реткостима у листу *Дневник*. Учествовала је на међународним научним конференцијама у Санкт Петербургу, Софији, Њитри, Араду итд.

Књиге:

Знакови старих књига. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2000.

Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске. Књ. 15 *Пролози. Службе и житија*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2011.

Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске. Књ. 16 *Катихетски приручници* Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2014.

Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске. Књ. 17 *Песмарице. Прича о Боју косовском*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2015.

Грбић, Душица, Ксенија Минчић-Обрадовић и Катица Шкорић. *Ћирилицом штампане књиге 15–17. века Библиотеке Матице српске*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1994.

МИРЈАНА СТОЈИСАВЉЕВИЋ

Мирјана Стојисављевић је рођена 1956. године у Крупи на Уни. Докторску дисертацију под називом *Функција ономастичких јединица у романима Бранка Ћопића* одбранила је 2003. године на Филозофском факултету у Бањој Луци. Као редовни професор запослена је на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, где предаје *Стилистику српског језика*.

Извод из библиографије (монографије):

Ка интегралној стилистици. Бања Лука: Филозофски факултет, 2009.

Србистика и коментари. Бања Лука: Арт принт, 2015.

На крају западног пута: поетика и коментари. Књ. 1, 2. Бања Лука: Филозофски факултет, 2015.

Семиогенеза поетонима. Бања Лука: Графид, 2015.

МИТРА РЕЉИЋ

Митра Рељић је рођена 1952. године. Професор је и руководиоца Катедре за руски језик и књижевност на Филозофском факултету Универзитета у Приштини (Косовска Митровица). Докторску дисертацију под насловом *Српски језик на Косову и Метохији данас (социolingвистички и лингвокултуролошки аспект)* одбранила је на Филолошком факултету Универзитета у

Београду 2012. године.

Аутор је близу 80 научних радова и преко 200 текстова (записа, есеја, репортажа, прича, путописа те осврта на језичке проблеме) објављених у књижевним часописима, пригодним публикацијама, недељним и дневним листовима.

Објављене књиге:

Српски језик на Косову и Метохији данас: (социolingвистички и лингвокултуролошки аспект). Београд: САНУ; Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2013.

С душом на готовс. Косовска Митровица: Градска библиотека „Вук Караџић”, 2005.

Кончаревић, Ксенија и др. *Историја руског књижевног језика: црквенословенско-руска преплитања*. Београд: Јасен, 2016.

МИКИТА В. СУПРУНЧУК

Микита В. Супрунчук је рођен 1979. године у Минску.

Дипломирао је на Филолошком факултету Белоруског државног универзитета 2002. године на Групи за српски и белоруски језик и књижевност.

Докторат на тему *Супстантивна промена у српском језику: синтеза облика* одбранио је 2005. године на Филолошком факултету Белоруског државног универзитета. Један је од

оснивача Минског друштва младих лингвиста. Доцент је на Катедри за теоријску и словенску лингвистику Филолошког факултета Белоруског државног универзитета.

Објављене књиге:

Сербское субстантивное словоизменение. Минск: БГУ, 2012.

Одабрани радови:

„Ещё один словарь М. Павича”. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* књ. 50, св. 1–2 (2002): 418–421.

„Асистемные явления в нормировании белорусского и латгальского языков”. *ViaLatgalica: humanitārozinātņu žurnāls* (2009): 131–142.

„Таксис у беларускай мове: асноўныя значэнні і сродкі выяўлення”. *Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта*, сер. 4 (2009): 84–89.

„Gender of Russian nouns in cognitive aspect”. U *Die slavischen Sprachen im Licht der kognitiven Linguistik*. Prir. Tanja Anstatt i Boris Norman, 101–116. Wiesbaden: Harrassowitz, 2010.

„Русские и сербские наречия *много* и *мало* в Хазарском словаре М. Павича”. У *Достигнућа и перспективе конфронтационог проучавања руског и других језика: VII Међународни симпозијум*. Уред. В. Белокапић-Шкунца, 87–100. Београд: Славистичко друштво Србије, 2012.

„Несколько советов для изучающих русское ударение”. *Руски језик као инословенски* књ. 5 (2013): 80–87.

ЗДРАВКО БАБИЋ

Здравко Бабић је рођен у Никшићу 1979. године. Докторирао је 21. марта 2012. године на Филолошком факултету у Београду, на тему *Категорија персоналности у савременим словенским књижевним језицима*. Запослен је на Филолошком факултету Универзитета Црне Горе.

Неколико најважнијих радова:

„Безличные предложения с каузатором действия в русском языке (в сопоставлении с сербским)”. *Зборник Матице српске за славистику* 68 (2005): 231–243.

„Остаци паганске религије у неким безличним реченицама српског језика”. *Славистика* 10 (2006): 128–135.

„Неке специфичности категорије имперсоналности и имперсоналних реченица у руском, пољском и српском језику”. *Зборник Матице српске за славистику* 74 (2008): 259–273.

„Имперсоналне реченице које изражавају склоност према физичком или психичком

стању које је изражено глаголом (на материјалу руског, пољског и српског језика)”. *Славистика* 13 (2009): 150–156.

„Изражавање граматичког лица у словенским језицима”. *Riječ* br. 6 (2011): 23–35.

„Имперсоналност у савременом руском и српском језику (неки актуелни проблеми)”. У *Kategorie w języku. Język w kategoriach: zbornik sa međunarodne konferencije Kategorie gramatyczne a semantyczne i pragmatyczne*, 116–122. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009.

„Русские, польские и сербские -ся, się, се предложения, обозначающие какую-либо человеческую деятельность или оценку”. У *XII Конгрес МАПРЯЛ-а*, 571–577. Шанхай, 2011.

ЈЕЛЕНА СТОШИЋ

Јелена Стошић је рођена у Београду 1984. године. У току је израда њеног доктората, чија је тема *Развој система заменичких прилога у српском књижевном језику*. Запослена је као асистент на Департману за српски језик Филозофског факултета у Нишу.

Одабрани радови:

„Лексикографска обрада партиципа у Речнику славеносрпског језика (проблеми, могућности и предлог решења”. *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 61, 3 (2013): 819–825.

„Поводом питања о хрватској ћириличкој баштини”. *Јужнословенски филолог* књ. 70 (2014): 249–266.

„Стварност и фикција у категоризацији неких деривата у српској, бугарској и македонској науци о језику”. У *Стварност и фикција у култури Срба и Бугара*, 237–249. Ниш: Филозофски факултет, 2014.

„Славенизми у Банатском алманаху (1827)”. У *Исходшта 2 : радови са II међународног научног скупа Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима*. 225–237. Темишвар: Савез Срба у Румунији; Ниш: Филозофски факултет, 2016.

СТАНИСЛАВ СТАНКОВИЋ

Станислав Станковић је рођен у Власотинцу, 1961. године. Докторирао је 2015. на тему *Статус македонског језика у Републици Србији и његова интерференција са српским језиком на морфосинтаксичком плану*, на Филолошком факултету „Блаже Конески” Универзитета „Св. Кирил и Методиј” у Скопљу. Ради у Институту за српски језик САНУ у Београду; на Филозофском факултету у Косовској Митровици, Универзитета у Приштини; на Филолошком факултету „Блаже Конески” у Скопљу.

Објављене књиге:

Границе призренско-тимочких говора у власотиначком крају. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2008.

Одабрани радови:

„Градски власотиначки говор(и) — социолонгвистички процеси”. У *О српским народним говорима: зборник радова са научног скупа О српским народним говорима, Деспотовац, 21–22. VIII 1996*, 167–177. Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа”; Дани српскога духовног преображења IV, 1997.

„Дијалекти српскога језика на тлу Косова и Метохије (Социолонгвистичка скица, ареал и досадашња истраживања)”. *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини* 32, 12, св. Б (2002): 251–259.

„Македонци и македонски језик у Републици Србији — pro et contra”. У *Скривене мањине на Балкану: зборник радова са међународног научног скупа Скривене мањине на Балкану, Београд, 25–26. IX 2003*, 41–49. Београд: Српска академија наука и уметности; Балканолошки институт, 2004.

„О аутохтоним српским народним говорима на тлу Републике Македоније: истраживање, стање, перспектива”. У *Теренска истраживања — поетика сусрета*, 153–166. Београд: Етнографски институт САНУ, 2012.

„Најјужнији призренско-тимочки говори у светлу пресељеничкога корпуса из НР Македоније у јужни Банат”. У *Српско језичко наслеђе на мултикултурном простору Баната: зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Филолошком, историјском и теолошком факултету, Западни универзитет у Темишвару, Темишвар, 19–21 октобар 2012*). Прир. Михај Н. Радан, 201–217. Темишвар: Савез Срба у Румунији, 2013.

НЕДА ПАВЛОВИЋ

Неда Павловић је рођена у Нишу, 1984. године. Докторирала је 2015. године са темом *Филолошко дело Јована Стерије Поповића*, на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Запослена је у ОШ „Стефан Немања” у Нишу.

Радови:

„Наслови у спортским рубрикама”. У *Игра и реч*. Прир. Ненад Живановић, Недељко Богдановић, 75–88. Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик; Паноптикум, 2009.

„Анализа спортске лексике у дневној штампи”. У *Радови: зборник радова научног подмлатка у области науке о српском језику и српској књижевности*. Књ. 3, 7–28. Ниш: Свен, 2012.

„Идеолошки ставови у дискурсу стручних, социолингвистичких текстова о језику и моћи”. У *Језик и друштво*. Том 1, 323–336. Ур. Јулијана Вучо и Јелена Филиповић. Београд: Филолошки факултет, 2012.

„Село и град у култури Бугара и Срба”. *Јужнословенски филолог*, књ. 68 (2012): 216–220.

„Књижевни језик код Срба у светлу дијахроне социолингвистике”, 248–258. У *Наука и свет*. Ниш: Филозофски факултет, 2013.

„Заменице и заменички прилози са префиксом не- и префиксом –и”. *Школски час српског језика и књижевности*, бр. 1 (2013): 97–106.

„Питање српске двоазбучности у контексту идеја културног диверзитета”. У *Култура: у потрази за новом парадигмом*. Књ. 1, 257–266. Београд: Филолошки факултет, 2013.

„Европа и словенство у Стеријином филолошком делу”. У *Србија између истока и запада*, књ. 3, 211–222. Београд: Филолошки факултет, 2014.

„Интернационализми у спортској лексици на примерима из дневне штампе”. *Радови, Зборници – мала серија*, књ. 4, Универзитет у Нишу, Универзитет у Софији, Универзитет у Великом Трнову, Ниш, (2014): 37–48.

„Место Јована Стерије Поповића у историји српског књижевног језика”. *Годишњак за српски језик*, год. 27, бр. 14 (2014).

Садржај

Селимир Радуловић: Књига и свет 7

Записник Жирија за Награду *Златна књига Библиотеке Матице српске* 10

Миро Вуксановић: *Златна књига* академика Пипера 11

Рајна Драгићевић: Мемоарска проза академика Предрага Пипера: о књизи *Живот речи* 17

Лука Меденица: О Теорији семантичких локализација 27

Милан Тасић: О теоријској нормативној лингвистици Предрага Пипера 31

Душанка Мирић: Функционална граматика у раду Предрага Пипера 39

Милена Јакић: Доприноси Предрага Пипера проучавању вербалних асоцијација 48

Предраг Обућина: Доприноси Предрага Пипера проучавањима пољског језика у српској лингвистичкој славистици 59

Дара Дамљановић: Уџбеници и приручници руског језика Предрага Пипера 66

Душица Грбић: Предраг Пипер као библиограф 81

Мирјана Стојисављевић: Срби и Вукова реформа 97

Митра Рељић: Социолингвистичке теме Предрага Пипера 108

Микита Супрунчук: Словенски језици у радовима Предрага Пипера 122

Здравко Бабић: Поређења српског, руског и пољског језика у истраживањима Предрага Пипера (са освртом на друге словенске језике) 132

Јелена Стошић: Истраживања заменичких прилога у научном опусу Предрага Пипера 144

Станислав Станковић: О доприносу Предрага Пипера македонистици 154

Неда Павловић: Књижевна филологија и језик писца у виђењу Предрага Пипера 163

Предраг Пипер: Осврт на четири деценије у лингвистици и славистици: самосведочење 171

Биобиблиографске белешке о учесницима Округлог стола 181

Лингвистика и славистика у делу Предрага Пипера
зборник радова

Издавач

Библиотека Матице српске
Нови Сад

За издавача

Селимир Радуловић

Корице и прелом

Атила Капитањ

Лектура и коректура

Меланија Блашковић

Штампа

Сајнос
Нови Сад

ISBN 978-86-80061-52-8

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

81:929 Piper P. (082)

ЛИНГВИСТИКА и славистика у делу Предрага Пипера : зборник радова / [уредник Драгана Д. Јовановић] - Нови Сад : Библиотека Матице српске, 2016 (Нови Сад : Сајнос). - 191 стр. : фотогр. ; 22 cm

Стр. 7-9: Књига и свет / Селимир Радуловић. - Стр. 11-13: Златна књига академика Пипера / Миро Вуксановић. - Библиографија уз сваки рад.

ISBN 978-86-80061-52-8

а) Пипер, Предраг (1950-) - Зборници

COBISS.SR-ID 312435463

